

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

TÜRK TOPLUMUNDA TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ
BAĞLAMINDA GELİN OLMAK
(KIRIKKALE İLİ ÖRNEĞİ)
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Elif Gülşen ÖNAL

Danışman

Prof. Dr. Dolunay ŞENOL

Ekim-2019

KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Prof. Dr. Dolunay ŞENOL danışmanlığında Elif Gülşen NAL tarafından hazırlanan ‘‘Türk Toplumunda Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Gelin Olmak’’ adlı bu çalışma jürimiz tarafından, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

25./12/2019

Prof. Dr. Dolunay ŞENOL (Danışman)

Prof. Dr. Sıtkı YILDIZ (Başkan)

Dr. Öğretim Uyesi Hülya ÇAKIR

Yukarıdaki imzaların adı geçen ğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım

.../.../2019

.....

(Enstitü Müdürü)

KİŞİSEL KABUL

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “*Türk Toplumunda Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Gelin Olmak (Kırıkkale İli Örneği)*” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

25/10/2019

Elif Gülşen ÖNAL

ÖNSÖZ

Sosyoloji dalını bizlerle tanıştıran her yönden faydalı kılan, lisanstan mezun olduktan hemen sonra yüksek lisansa başlamamda ve sonrasında tez konusunu arama aşamasında bana ilham kaynağı olan, okulu kendisinin adıyla özdeşleştirdiğim, benim nezdimde zorlu olan bu süreçte özellikle de sabrı ve anlayışı ile desteğini her zaman üzerimde hissettiğim çok kıymetli Prof. Dr. Dolunay ŞENOL'a tüm kalbimle çok teşekkür ederim. Yine sosyoloji bölümünü çok sevmemi, "yine olsa yine bu bölümü okurdum" dedirten diğer bölüm hocalarıma sonsuz teşekkür eder ve hürmetlerimi sunarım.

Uzun bir zamanı kapsayan bu tez sürecinde annem ve babamın maddi ve manevi desteklerini burada ifade edebilmem çok mümkün değil. Canım annem Hülya ÖNAL ve canım babam Mehmet ÖNAL, en çok teşekkür de minnet de sizlerin olsun.

ÖZET

Toplumda kadından ve erkekten beklenen birtakım toplumsal cinsiyet rolleri vardır. Bu toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesi ve eylem haline getirilmesi sosyalizasyon sürecinde gerçekleştirilmektedir. Sosyalizasyon süreci çok boyutlu bir süreçtir. Bu çalışmada, kadının toplumsal cinsiyet rollerinin neler olduğuna, nasıl öğrendiğine ve ne şekilde davranması gerektiğine toplumsal cinsiyet kuramları ve ataerkil kavramı üzerinden yaklaşmıştır. Toplumsal cinsiyet ve ataerkillik kavramları arasındaki ilişki irdelenerek kadınların gelinlik, eşlik ve annelik rolleri üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu tartışılmıştır.

Toplumsal cinsiyet rollerinden biri olan 'gelin olmak' üzerine ataerkil toplum yapısında yakın zamanda ve günümüzde nasıl değerlendirildiği tartışmalarına yer verilmiştir. Ataerkil toplumun iktidar aracı haline gelen toplumsal cinsiyet kavramı, kadınlar üzerinde ataerkil baskının artmasına, kadının ezilmesine ve ikincil konumda kalmasına neden olmaktadır. Bu sürecin kadınların gelin, anne ve eş rollerine ne şekilde yansıdığı önem taşımaktadır. Bundan dolayı yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılarak toplamda 35 kadın katılımcı ile görüşülmüş ve bu görüşmelerin analizleri çalışmanın sonunda değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Ataerkil, Ataerkil Yapı, İktidar, Kadın, Gelinlik Rolü, Eşlik Rolü, Annelik Rolü

ABSTRACT

In society, there are a number of gender roles that are expected of men and women. Learning and activating these gender roles is being into life in the process of socialization. The socialization is a multidimensional process. In this study, gender theories and the concept of patriarchy are approached according to what women's gender roles are, how they learn these roles and how they should behave. The relationship between the concepts of gender and patriarchy was examined and the effects of women on the roles of wedding, being wife and mother were discussed.

One of the gender roles, 'being a bride', has been discussed in the patriarchal society structure and how it is evaluated recently and today. The concept of gender, which has become the means of power of patriarchal society, leads to an increase in patriarchal pressure on women, causes oppression of women and leaves them in secondary status. It is important how this process is reflected in the roles of women as brides, mothers and wives. Therefore, a total of 35 female participants were interviewed using the semi-structured interview technique and their analyzes were evaluated at the end of the study.

Key Words: Gender, Patriarchal, Patriarchal structure, Power, Woman, Daughter in law figure, Spouse figure, Mother figure

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİ

1.1 Araştırmanın Konusu	7
1.2. Araştırmanın Amacı	8
1.3. Araştırmanın Önemi.....	9
1.4. Araştırmanın Yöntemi.....	10
1.5. Çalışmanın Araştırma Soruları	12
1.6. Kapsam ve Sınırlılıklar	12

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kavramsal Çerçeve	13
2.1.1. Biyolojik Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları	13
2.1.1.1. Biyolojik Cinsiyet	14
2.1.1.2. Toplumsal Cinsiyet.....	16
2.1.2. Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadın Kavramı.....	19
2.1.3. Toplumsal Cinsiyet Açısından Erkek Kavramı.....	26
2.1.4. Ataerkil Kavramı	30
2.1.5. Feminizm Kavramı	33
2.2. Kuramsal Çerçeve.....	35
2.2.1. Toplumsal Cinsiyet Kuramları	35
2.2.1.1. Psikanalitik Yaklaşım	36
2.2.1.2. Biyolojik Ve Evrimsel Temelli Kuramlar	37
2.2.1.3. Sosyal Öğrenme Ve Bilişsel Gelişim Temelli Kuramlar ..	38
2.2.1.4. Toplumsal Cinsiyet Şemalarını Temel Alan Kuramlar ...	39
2.2.1.5. Sosyal Rol Yaklaşımı.....	39
2.2.1.6. Toplumsal Cinsiyet Temelli Davranışa İlişkin Etkileşim Modeli	41
2.2.2. Sosyalleşme Sürecinde Toplumsal Cinsiyet İnşası.....	44

2.2.3. Sosyalizasyon Sürecinde Toplumsal Cinsiyetin Oluşumuna Etki Eden Faktörler.....	45
2.2.4. Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları ve Ayrımcılık	54
2.2.4.1. Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları	55
2.2.4.2. Ayrımcılık.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE AİLE, EVLİLİK VE KADININ GELİNLİK ROLÜ

3.1. Ataerkil Yapılanma.....	59
3.2. Ataerkil Yapıda Aile ve Fonksiyonları.....	62
3.2.1. Ataerkil Yapılanmada Kadının Rolü ve Fonksiyonları.....	63
3.2.2. Ataerkil Yapılanmada Erkeğin Rolü ve Fonksiyonları.....	67
3.3. Ataerkil Yapılanmanın Gözünde Türk Toplumunda Kadınlık Rollerini.....	71
3.3.1. Ataerkil Yapıda Kadının Gelinlik Rolü	74
3.3.2. Ataerkil Yapıda Kadının Eşlik Rolü	78
3.3.3. Ataerkil Yapıda Kadının Annelik Rolü	85
3.3.4. Türkiye’de Ataerkil Açısından Kadın ve Kadının Gelin, Eş ve Annelik Rollerinin Toplumsal Yansımaları	93

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

4.1. Bulguların Analizi	96
4.1.1. Katılımcıların Betimlenmesi	96
4.2. Araştırma Soruları ve Problem Cümlelerine İlişkin Bulgular	97
4.2.1. Kadın Denilince Aklınıza Ne Geliyor?	98
4.2.2. Gelin Denilince Aklınıza Ne Geliyor?	102
4.2.3. Anne Denilince Aklınıza Ne Geliyor?.....	107
4.2.4. Gelinlik Nerede Başlar ve Nerede Biter?	110
4.2.5. Gelinin Görevleri Nelerdir?	113
4.2.6. Gelin Algısı Değişti mi?.....	116
4.2.7. Gelinden Beklentiler Değişti mi?	123
4.2.8. Kuramlar Işığında Türk Toplumunda Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Gelin Olmak	127
SONUÇ.....	135
KAYNAKÇA	140
EKLER.....	144



GİRİŞ

Toplumumuzda daha anne karnındaki çocuğun cinsiyeti öğrenilir öğrenilmez onun için hazırlıklar yapılmaya başlanır. Eğer çocuk kız ise bütün kıyafetleri pembe renkte alınır. Odasının dekorasyonunda hep pembe renk kullanılır. Doğduğunda gelene-gidene verilecek olan süsler de pembe renktedir. Peki, hangi oyuncaklar alınır? Barbie bebekler, bebeklerini uyutması için beşikler, tavşanlar, ayıcıklar, evcilik oynaması için mutfak ve temizlik yapması için temizlik malzemeleri. Kız çocuklar için durum hemen hemen böyle. Çocuk ya erkek olacaksa? O zaman durum nasıl olur? Tahmin etmesi çok güç değil. Erkek çocuğa alınan bütün kıyafetler de mavi renktedir. Onun da odasının dekorasyonunda mavi renk kullanılır. Dağıtılacak olan süsler de mavidir. Ona hangi oyuncaklar alınır? En başta silah, araba, uçak, top, daha vahşi hayvan figürlü oyuncaklar; mesela aslan, dinazor, kaplan gibi. Her şeyden habersiz olan bu çocuklar böyle bir dünyanın içine doğduklarında ne hissederler gerçekten? Akılları biraz ermeye başlayınca aradaki ayrımı fark etmezler mi? Her açıdan bu kadar farklı olan iki cinsiyet nasıl bir araya gelip oyun oynayabilir?

Erkek çocuk doğduğu andan itibaren kendisinin bir kız bebekten daha coşkulu karşılandığını hissederken başlayacak hayat hikâyesine. Büyüdükçe bunun gerçekten böyle olduğuna kanaat getirmeye başlayacak. Mesela önce sünnet düğünü yapacaklar ona. Hiç duymadığı cümleler duyacak o gün çevresindeki kadınlardan ve erkeklerden. Öyle övülecek, öyle yüceltilecek ki o günü ve o anın kendisine ne hissettirdiğini ömrü boyunca hiç unutamayacak. O güne özel olacak her şey; giydiği kıyafet, oturduğu taht, yattığı yatak. Herkes hediyeler verecek. Dilediği her şeyi yapabilecek o gün. O zaman her ne kadar fark edemese de bedeninden koparılan o parçanın, giydiği kıyafetin, oturduğu tahtın birçok anlamı olduğunu bir gün anlayacak. Gerçi ne de olsa bu sünnet düğünü hem kendisi için hem ailesi için hem de onu tanıyan diğer insanlar için çok önemli. Erkekliğe ilk adımını atmış olacak. Şahit olacak oradaki herkes buna. Ama erkek oluşunun bir bedeli olarak da insanların yani toplumun olmasını şart koştuğu bir şeyi kabul ederek, bedeninden o parçanın koparılmasına izin vererek ödeyecek. Artık babasından sonra tahta o geçebilecektir,

çünkü erkek olmuştur, adam olmuştur, büyümüştür. Bilmez ki tüm bunların yanında toplum onu daha neler neler yapmak zorunda bırakacaktır.

Mesela artık canı yandığında ağlayamayacaktır. Çünkü “erkekler ağlamaz”. Her koşulda güçlü olması gerekir. Çünkü “erkek dediğin güçlü olur”. Derslerinde her zaman başarılı olmalıdır. Çünkü ilerde meslek sahibi olması “bir baltaya sap olup da elinin ekmek tutması lazımdır.” Vatana olan borcunu ödemekten kaçmamalı, zamanı geldiğinde layıkıyla askerliğini yapmalıdır. Çünkü erkek vatanına, bayrağına sahip çıkmalıdır. Çapkın olmalıdır. Çünkü “erkek adam dediğin çapkın olur.” İsteddiği kızla gezip tozabilir, istediğini yapabilir ama kardeşine ablasına ya da annesine de laf-söz söylenildiği zaman, namusunu kirletmemek/korumak adına gerekirse kavga edebilir hatta adam öldürebilir çünkü “namusunu temizlemesi gerekir.”

Kız çocuğu... Kız çocuğu, genç kız olduğu zaman onun için kimse düşün yapmaz. Ona o duruma özel kıyafetler de alınmaz. Çünkü bu çok ayıptır. Kızın bundan utanması gerekir. Kesinlikle kimseye söylememesi gerekir. O her zaman sessiz, sakın, uysal, uyumlu ve itaatkâr olmalıdır. Erkek kardeşi ya da ağabeyi varsa onlara hizmet etmelidir. Babasından izin almadan bir yere gitmemelidir. Bir yere gitmek isterse annesiyle birlikte gitmesi gerekir, yoksa gidemez. Zaten akşam dışarı çıkması gibi bir durum söz konusu bile değildir. Dilediği kıyafetleri de giyemez. Vücut hatlarını belli edecek kıyafetler giymemelidir yoksa başına bela alır. Ailesinin karar verdiği okulda eğitim görür. Ele-güne karşı ne ailesini ne de kendisini rezil edecek hareketlerde bulunmaması gerekir. Eli biraz iş tutmaya başlar başlamaz annesine ev işlerinde yardım etmelidir, çünkü yarın bir gün o da gelin olup el kapısına gidecektir, gittiği yerde “anan sana bir şey öğretmedi mi” denilip de ne kendisinin ne de anasının rezil olmaması lazımdır. Zaten zamanı geldiğinde ailesinin kendisine uygun gördüğü biriyle evlenip gidecektir.

Aynı toplum içinde hatta aynı ev içinde kadının ve erkeğin hayatlarının birbirinden bu kadar farklı olmasına sebep olan bir şey vardır. O da “ataerkillik”. Peki, nedir bu ataerkillik? Çok kısa bir ifadeyle, toplumda erkeklerin tahtının kurulu olması ve varislerinin de bu sultanlığı sürdürme durumudur. Yalnız bir şey var ki o da, bu sultanlıkta kadınlara ve görünür olmalarına pek yer yoktur. Onlar her zaman arka planda yer alırlar.

Ataerkil yapı, bu toplumda yaşadıkları sürece kadına ve erkeğe uymaları için birtakım roller çizmiştir. Roller erkeklik ve dişilik üzerinde temellendirilmiştir. Bundan dolayı iki cinsiyet kategorisi arasında onları birbirinden kesin olarak ayıran kırmızı bir çizgi vardır. Bundan dolayıdır ki, toplum rollerin birbirine karışmasına müsaade etmez. Eğer ki tüm bu sınırlara rağmen çizgiler geçilecek olursa, kadın ya da erkek fark etmeksizin bizzat toplumun kendisinin önceden belirlediği normlar ve yaptırımlarla cezalandırılırlar.

Peki, ataerkil yapının kadına ve erkeğe atfettiği bu toplumsal cinsiyet rolleri neler, biraz bu soru üzerinde konuşalım. Bu defa kadından başlayalım. Bildiğimiz üzere Türk toplumunda ataerkil toplum yapısı hâkimdir. Bu yapı içinde kadının her zaman erkeğin gölgesinde kaldığı, ikincil konumda yer aldığı, dışlandığı, erkeklerin ve toplumun nazarında kıymete değer olmadığı, özel alanla sınırlandırıldığı, yaptığı işlerin görünmez bir hal aldığı, toplum içinde sadece anne olduğunda biraz daha görünür kılındığı, genellikle kendini gerçekleştirememiş, toplum tarafından bastırılmış, içinde bulunduğu durumdan ötürü yakınacak olduğu zaman sus payı verilerek susturulan, gerçek anlamda değeri anlaşılammış, işbölümündeki işlerin onun asıl görevi olarak görüldüğü, çok duygusal olduğu öne sürülerek karar verme sürecinde bir şey demesine izin verilmeyen ve verdiği kararlar da uygulanmayan, ben de buradayım, diyemeyen evin içinde kendine sahte cennetler yaratan, kendinden vazgeçerek herkesin her şeyi olmak için çabalayan, ilk başta kız evlat, sonra kadın, sonra gelin, sonra eş, sonra anne, sonra da kayınvalide olan ve bu rollerin gereklerini yerine getirmek için dişini tırnağına takan bir varlık olduğuna şahit olunmaktadır.

Ataerkil yapı, aslında kadına temel olarak şu üç ana rolü yüklemektir. Bunlar sırasıyla; gelin, eş ve anne rolleridir. Evlilik akdiyle başlayan aile içindeki bu roller neredeyse kadın ölünceye kadar sürüp gider. Bu rolleri biraz daha detaylı ele alalım. Bir genç kızın vakti geldiğinde -ki bu vakit anne ve baba tarafından tayin edilir- karşısına gelen “hayırlı kısmet” ile evlenmesi istenir. Kızın ne istediğinin çoğu zaman bir önemi yoktur. Ne de olsa karşı çıkışları bir işe yaramayacaktır. Beklenen gün gelir. Kahveler yapılır. “Allah’ın emri, peygamberin kavliyle kızınız... oğlumuz...’a istiyoruz” der erkeğin babası. İstemek. Burada önemli olan erkeğin ve erkek ailesinin istemesidir. Çünkü asıl olan erkektir, onun istekleridir. Kadınlara da bu duruma boyun eğmek düşer. Yüzükler takılır. Bir tarafta o andan itibaren mezara kadar parmağında o yüzüğü taşıyan bir kadın, diğer tarafta belki de daha evden çıkar

çıkılmaz parmağındaki yüzüğü çıkarıp bir daha da kolay kolay takmayacak olan bir adam. Neden takmadığı sorulunca da garip hissettiğini, ağırlık yaptığını, eşyalara takıldığını, orada burada unuttuğunu, sanki esaret altındaymış gibi hissettiğini söyler. Kadın da erkeğin tersine yüzüğüne bir o kadar sarılır. Durup durup bakar, kurduğu hayalleri ona anlatır.

Kadının yıllardır hayalini kurduğu büyük gün, düğün günü gelir çatar. Gelin, saatlerce süren hazırlanma faslına geçer. Damadın hazırlanması, gelininki kadar uzun sürmez. Çünkü bütün gözlerin ona çevrili olacağı düşünülünce asıl kendisinin beğenilmesini isteyen kişi gelinin kendisidir. Düğün yapılır, adetler yerine getirilir. Gelin ve damat evlerine giderler. Evet, kadın gelin olmuştur fakat asıl mesele gelin olmak değil ondan sonra başlayacak olan süreçtir. Kadın, gelin olduğunu etrafındakilerin söylemleriyle daha çok hissetmeye başlar. Artık onun da bir evi (tabii ayrı eve çıkmışsa) ve kendine ait bir düzeni olacaktır. Bekârken hayalini kurduğu bir sürü şeyleri yaşamak için can atar.

Sabah uyanır, kocasına kahvaltı hazırlar, onu hazırlar ve uğurlar. O gittikten sonra, bulaşıkları yıkar, evi toplar, siler, süpürür, çamaşır yıkar, ütü yapar, yeni gümüşlüklerini parlatır, komşusu varsa ona kahve içmeye gelir, dedikodu yapılır, düğününün değerlendirmesi yapılır, komşusu gider, kocasının eve gelme saati yaklaşmıştır ve akşama yemek yapmamıştır, hemen işe koyulur eksik malzeme varsa markete gider eksikleri tamamlar, gelir yemek yapar, kocası gelir üzerini değiştirir ve televizyonun karşısına geçer çünkü gün içinde çok yorulmuş ve eve ekmek getirerek üzerine düşen tüm sorumluluğu yerine getirmiştir, sofrayı kurar, yemek yerler, kocası yeniden televizyonun karşısına geçer, sofrayı toplar, çay demler, çayı içerler derken yatma saati gelir. Kadın vaktin ne zaman bu kadar hızlı geçtiğini fark etmemiştir. Sabah olur, günler, haftalar, aylar böyle devam edip giderken kadın günden güne mutsuzlaştığını, her gün aynı şeyleri yaptığını, işlerin hiç bitmediğini, kocasının ilk zamanki ilgisinin olmadığını, kalplerindeki heyecanın azaldığını, kurduğu hayallerin hiç de gerçekleşmediğini, hatta baba evini özlediğini, etraftakilerin çocuk ne zaman olacak sorularından sıkıldığını, kilo aldığını, arkadaşlarıyla ilişkisinin zayıfladığını hatta bazılarıyla bittiğini, artık evli olduğu için istediği yere gidi, istediği kıyafetleri giyemeyeceğini, oturup kalkmasına her zamankinden daha çok dikkat etmesi gerektiğini çünkü yanlış bir davranışının ucunun kocasına dokunacağını, filancanın

eşi şöyle diye başlayan dedikodulara söz konusu olacağını fark etmiştir. Tüm bunların içinde sıkışmış kalmıştır ve elinden de bir şey gelmemektedir.

Gelinden, gelin oluşundan beklenen birçok eylem, davranış ve rol vardır. Büyüklerine karşı her zaman saygılı olması, hürmet etmesi, hizmette kusur etmemesi, kayınvalidesinin misafirlerini ağırlaması, her arife günü ve diğer günlerde evinin temizliğinin kendisinden sorulması, eğer evleri yakınsa yaptığı her yemekten bir tabak da olsa onlarla paylaşması, gittiği geldiği her yeri onlara da söylemesi, bağ bahçe işleri varsa onlara da yardımcı olması, eşinin gönlünü her zaman her koşulda hoş tutması, onun sözünün üstüne söz söylememesi, şeklinde uzayıp giden eylemleri layıkıyla yerine getirmesi beklenmektedir.

Birinci bölümde çalışmanın metodolojisi açıklanmış ve çalışma sırasında nelere dikkat edildiği bildirilmiştir. Araştırmanın konusunun seçilmesinde etkili olan faktörlere değinilmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda toplumsal cinsiyet rolleri içindeki gelin, eş ve anne olgularının ele alınış biçimine açıklık getirilmiştir. Çalışma boyunca hangi yöntemlerin kullanıldığı bu yöntemlerin araştırmaya uyumu belirtilmiştir. Yapılan mülakat tekniğinin yüz yüze oluşu ve nitel araştırma yöntemi verilerinin analizinin nasıl yapıldığı açıklanmıştır. Sosyal bilimlerde yapılmış bütün çalışmaların bir getirisi ve zorunlu sonucu olarak kapsam ve sınırlılıklara yer verilmiştir.

İkinci ve üçüncü bölümde kavramsal ve kuramsal çerçevenin oluşturulmasına yer verilmiştir. Kavramsal çerçeve oluşturulurken tüm kavramların en basit halinden başlanarak karmaşığa doğru tanımlaması ve açıklaması yapılmıştır. Biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları tanımsal olarak ele alınıp biyolojik ve toplumsal cinsiyet arasındaki farklılıkların neler olduğuna değinilmiştir. Kadın kavramı ve erkek kavramı toplumsal cinsiyet bağlamında tanımlanmış ve bu iki kavramın nelerden etkilendiği ya da neleri etkilediği açıklanmıştır. Ardından da ataerkil ve feminizm kavramlarına yer verilmiştir. Kuramsal çerçevede ise, toplumsal cinsiyet kuramlarının içeriğinin ne olduğuna, kuramda kimlerin etkili olduğuna, etkili olan kişilerin yaklaşımlarına yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde araştırma için yapılan yarı yapılandırılmış mülakat sorularının analiz ve yorumlamasına yer verilmiştir. İzlenen araştırma teknik ve yöntemi nitel bir çalışma üzerinden yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi olarak

belirlenmiştir. Yarı yapılandırılmış mülakat katılımcılarla yüz yüze yapılmış ve sorulara verilen cevaplar ses kayıt yöntemiyle kaydedilmiş daha sonra bu ses kayıtları el yazması yöntemiyle bir metin haline getirilmiştir. Katılımcıların mülakat esnasında sıkılmamaları ve sorulara doğru cevaplar verilmesi için uygun ortam oluşturulmuştur. Araştırma yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile 13 Ocak 2019 - 27 Nisan 2019 tarihleri arasında katılımcılarla yüz yüze görüşülerek sorular sorulmuş ve bu sorulara cevaplar alınmıştır. Tüm bu ön hazırlıklar neticesinde elde edilen veriler nitel veri yöntemine uygun olarak yorumlama kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analizlerin araştırma sorularıyla ve mevcut kuramlarla olan ilişkilerine dair açıklamalara yer verilmiştir.



BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİ

1.1 Araştırmanın Konusu

Her birey daha dünyaya gelmeden önce cinsiyetine göre toplumun süzgecinden geçerek daha önceden kadın ya da erkek olarak belirlenmiş kategorilere yerleştirilmektedir. Çocuk için sosyalizasyon süreci daha anne karnında iken başlar. Doğar doğmaz kimliklerinin rengiyle kız ve erkek çocuk arasında bir ayrım başlamaktadır. Bu ayrım bireyin hayatı boyunca devam edecek olan bir ayrımdır. Bu ayrıma göre toplum her iki cinsiyetteki bireye kendi kategorisine uygun olan davranışları öğrenmesini ve öğrendiklerini uygun bir şekilde hayata geçirmesini beklemektedir.

İşte tam da bu noktada kadın ve erkek toplumun kendisi için belirlemiş olduğu toplumsal cinsiyet rolleri ile karşılaşmaktadır. Onlardan bu rollere uymaları ve dışına çıkılmamaları beklenmektedir. Aksi halde düzenin bozulacağı düşünülmektedir. Toplum kadının da erkeğin de kurulu mevcut düzeni bozmasına izin vermez. Peki, kadın ile erkek rolleri arasında farklılıklar var mıdır? Elbette vardır, çünkü toplum kadına ve erkeğe aynı nazarla bakmamaktadır.

Türk toplumu ataerkil bir yapıya sahip olduğundan, erkeklerin yeryüzünde bir halife, tanrının bir temsilcisi olduklarına inanılmakta ve yönetici sıfatı onların ellerinde bulunmaktadır. Erkekler geçmişten günümüze her zaman kadından bir hatta birkaç adım önde olmuşlardır. Bu durum da kadınları hep arka planda bırakmakta ve onları silik karakterler haline getirmektedir.

Toplum kadından toplumsal cinsiyet rolleri olarak ne bekler diye sorulacak olunursa; ondan sessiz, sakin, evli değilse babasının evliyse kocasının sözünden çıkmaması, namusuna laf getirtmemesi, verilene ve verilmeyene razı gelmesi, ev içindeki bütün sorumluluğu üstlenmesi, yaşı geldiğinde evlenip çoluk çocuğa karışması, evine iyi bir hizmetçi, eşine iyi bir hanım ve çocuklarına iyi bir anne olması, güvenilir, tatlı dilli ve güler yüzlü olması, hizmette hem eşine hem de büyüklerine karşı kusur etmemesi, her zaman etrafındaki diğer insanlara saygıyla ve

sevgiyle yaklaşması, yüz kızartıcı eylemlerden kaçınması gibi devam edebilecek olan eylemler ve özellikler beklenmektedir.

Devamında toplum, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında erkekten ne bekler diye sorulacak olduğunda, toplum erkekten kadın gibi olmamasını, yiğit, güvenilir, sert ve dürüst olmasını, sözünü dinletebilmesini, eline ekmeğini alabilmesini, iyi bir baba olmasını, zorluklara karşı mücadeleci olmasını, akıllı ve rasyonel bir şekilde davranmasını diye gidebilecek birçok özelliği beklemektedir.

Ataerkil toplum yapısında özellikle kadından gelin, eş ve anne rollerini iyi oynaması beklenmektedir. Araştırmanın konusu işte bununla ilgilidir. Toplumda gelin olan bir kadından yakın geçmişe kadar ne bekleniyordu ve şimdi ne bekleniyor; eş olan bir kadından ne bekleniyordu ve şimdi ne bekleniyor; anne olan bir kadından ne bekleniyordu ve şimdi ne bekleniyor diye 35 kayınvalideye bu soruların yanında 8 tane daha soru sorulmuş ve aradaki farklar değerlendirilmiştir.

Asıl mesele şudur ki, toplum kadının gelin, eş ve anne rollerinden ne gibi şeyler beklemekte ve bu beklentinin içi doldurulabilmekte midir? Yakın geçmiş kuşak ile şimdiki kuşak arasında ne gibi farklılıklara şahit olunmuştur ya da hala şahit olmaya devam edilmektedir? Temel olarak bu soruların yanıtları aranmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma toplumsal cinsiyet kavramını, mevcut ataerkil toplum yapısında toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadının gelin, eş ve anne rolleriyle nerede ve nasıl konumlandırıldığını, yakın geçmiş zaman ile bugün arasında bu konumlandırılış şeklinde farklılığın olup olmadığı ve eğer farklılık varsa nasıl bir farklılığın olduğunu ve kadından gelin, eş ve anne rolleri bağlamında algının ve beklentilerin değişip değişmediğini araştırmak amaçlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlar belirlenmiştir.

1. Kadının “gelinlik” deneyimi, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ataerkil yapı açısından nasıldır?
2. Kadının “eşlik” deneyimi, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ataerkil yapı açısından nasıldır?

3. Kadının “annelik” deneyimi, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ataerkil yapı açısından nasıldır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Toplum ve insanları en iyi şekilde gözlemlemeyi ve tanımayı amaç edinmiş bir araştırmacı için, toplumsal olgular, bu olguların insan davranışlarını nasıl şekillendirdiği ve insanların birbirlerine karşı olan tutumları ve toplumun onlardan beklentileri bir araştırma objesi niteliğindedir. Toplumda meydana gelen sosyokültürel değişmelerle birlikte toplumsal hayat içerisinde kadın ve toplumsal cinsiyet olgularında da değişimin yaşandığı görülmektedir. Dünyadaki diğer tüm toplumlarda olduğu gibi bizim toplumumuzda da kadın olgusu farklı yönleriyle ele alınmakta ve kadınların toplumsal yaşam içerisindeki yeri ve konumu farklı yaklaşımlar etrafında ele alınmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerindeki değişimi ve farklılaşmayı daha iyi görebilmek sosyolojik bir bakış açısıyla incelemeyi ve analiz etmeyi gerektirmektedir.

Türk toplumunda kadınlara dair olan kalıp yargıların oluşmasında ve toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde asıl sebepler dikkate alınacak olursa, tek yönlü bir bakış açısının var olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü tarihin en eski zamanlarından beri kadınlara yönelik olan imgeler, kalıp yargılar, roller hep öteki olarak kabul edilen erkeklerin nazarından dışarıya yansıyan kısımdır.

Toplumsal cinsiyet konusu çok ses getirmiş ve getirmeye devam eden bir meseledir. Buradan da araştırmanın konusunun ne denli önemli olduğu görülmektedir. Günden güne değişen toplumsal cinsiyet algısının ve bu algı doğrultusunda şekillenen beklentilerin kadın üzerinde nasıl bir etki bıraktığı, bunun hayatına ve bakış açısına nasıl etki ettiği beklentileri yerine getirip getirememesi noktasında önemli hale gelmektedir.

Toplum kendisine en temel konu edinen sosyolojinin, toplumsal cinsiyet rollerinin kadının gelin, eş ve anne rolleri üzerinde irdelenmesinde önemli bir rolü bulunmaktadır. Bireysel beklentiyle değil de bireysel olan beklentinin toplumsal bir beklentiye dönüştürüldüğü noktada devreye sosyoloji çalışmaları girmektedir. Toplumda toplumsal cinsiyeti oluşturan mekanizmaların başında ataerkillik ve

ataerkil yapı gelmektedir. Araştırmada sosyolojik açıdan önemli olan bu konuya sosyolojik perspektiften açıklama getirilmek amaçlanmıştır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Toplumsal cinsiyet konusunu inceleyen diğer bilim dallarında yer alan kuramlar ele alınarak kuramsal bir çerçeve ve bununla birlikte kavramsal bir çerçeve de oluşturulmuştur. Bu konuda psikoloji ve sosyoloji alanlarındaki mevcut teorilerin toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesi üzerine yapılmış çalışmalar incelenerek kavramsal bir çerçeve elde edilmeye çalışılmıştır. Kuramsal çerçevede ise sosyoloji kuramları temel alınarak konuya bir netlik getirilmeye çalışılmıştır.

Psikanalist Yaklaşım, Sosyal Rol Yaklaşımı, Toplumsal Cinsiyete İlişkin Sosyolojik Kuramsal Yaklaşımlar; Biyolojik ve Evrimsel Temelli Kuramlar, Sosyal Öğrenme ve Bilişsel Gelişim Temelli Kuramlar, Toplumsal Cinsiyet Şemalarını Temel Alan Kuramlar ve Toplumsal Cinsiyet Temelli Davranışla İlişkili Etkileşim Modeli, gibi yaklaşımları, kuramları ve modelleri kapsayan bir kuramsal çerçeve ile konunun açıklanması ve araştırma yöntemlerinin belirlenmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında gelin olmak olgusu üzerine bir çalışma olmasıyla birlikte, özellikle kadının gelin, eş ve anne rollerinden toplumun ne beklediği ve bu beklentilerin yakın geçmiş zamanda yaşamış kuşakla arasında farklılığın olup olmadığı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalara bir yenisi eklenmek amaçlanırken katılımcıların kadın, gelin ve anne kavramlarından ne anladıkları, gelinlik olgusunun nerede başladığı ve bittiği, gelinin görevlerinin neler olduğu, gelin algısında bir değişimin olup olmadığı, gelinden beklentilerin değişip değişmediği gibi soruların yanıtları da aranmıştır.

Araştırmada farklı demografik özelliklere sahip 35 kişi ile yarı yapılandırılmış mülakat yapılmıştır. Araştırma yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile 13 Ocak 2019 - 27 Nisan 2019 tarihleri arasında katılımcılarla yüz yüze görüşülmüş, sorular sorulmuş ve bu sorulara yanıtlar alınmıştır. Mülakatlar sırasında kişilerin verdiği yanıtlar, gösterdiği tepkiler ve yaptığı vurgular dikkate alınmıştır. Katılımcıların her ne kadar farklı özelliklerde olmasına dikkat edilmiş olsa da

kayınvalide statüsünde olmaları yaş grubunun birbirine yakın olmasına sebep olmuştur. Araştırma evrenini heterojen şekilde yansıtacak uygun örneklem grubu seçilmesine dikkat edilmiştir. Örneklem grubu seçilirken rastgele ve ardışık katılımcı seçimi yapılmıştır. Mülakata başlamadan evvel katılımcılara araştırmanın neden yapıldığı açıklanmış ve doğru yanıtlar alabilmek için katılımcıların rahat ve gönüllü olmalarına dikkat edilmiştir. Katılımcılara, görüşmeler sırasında cevap vermek istemedikleri sorulara cevap vermeye zorlanmayacakları söylenmiştir. Verilen yanıtların sadece tez çalışması için kullanılacağı, ses kayıtlarının gizli tutulacağı, araştırmacıdan başka kimsenin dinlemeyeceği, veriler yazılı bir şekilde kayıt altına alındıktan sonra silineceği ve bunun dışında herhangi bir yerde ya da şahsının aleyhine olabilecek herhangi bir şekilde kullanılmayacağı açıkça ifade edilmiştir.

Araştırmada yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi kullanılmış olup katılımcıların sıkılmamaları ve uygun yanıtların alınabilmesi için doğal bir ortamda (ev/evin bahçesi) 25-40 dakika arasında görüşmeler gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların kişisel durumuna ve bahsettiği konuya göre sürenin esnekliği sağlanmış ve verilmesi olası yanıtlarını engelleyecek bir sınırlamadan sakınılmıştır.

Araştırmada kullanılan araştırma teknik ve yöntemlerinden olan, nitel bir çalışma örneğine uygun olarak yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakatlar, katılımcılarla tek tek ve yüz yüze yapılarak yanıtları dürüst ve doğru vermeleri için uygun ortam hazırlanmıştır. Mülakatın, yarı yapılandırılmış olmasından dolayı soru ve yanıtta daha çok bir sohbet ortamı oluşturularak sorular katılımcıya o şekilde sorulmuş ve katılımcının yanıtlamasına olanak verilmiştir. Katılımcının anlayamadığı sorular olduğunda soru daha açık ve anlaşılır bir şekilde açıklanarak katılımcının anlaması ve bu doğrultuda yanıtlar vermesi için çaba gösterilmiştir. Katılımcıların yanıtlarının saklanması için ses kayıt yöntemi seçilmiştir. Ses kayıt yöntemi kullanılmadan önce katılımcıların müsaadesi istenmiştir.

Katılımcılarla yapılan mülakatta elde edilen veriler, nitel analize uygun bir biçimde analiz edilmiştir. Mülakattan sonra elde edilen veriler dikkatlice okunmuş ve tekrar tekrar incelenmiştir. Verilerden çıkarılan sonuçlar karşılaştırılmış, önemli olduğu düşünülen kısımlar üzerinde durulmuştur. Mülakat sorularının kuramlarla olan ilgisi tartışılmıştır.

1.5. Çalışmanın Araştırma Soruları

Ataerkil yapının şekillendirdiği toplumsal cinsiyet kavramının kadına ve erkeğe yüklediği birtakım roller ve attettiği anlamlar vardır. Bu toplumsal cinsiyet rollerinin kadının gelin, eş ve anne rollerini nasıl etkilediği ana sorusu üzerinden oluşturulan araştırma sorularına uygun araştırma soruları bulunmaya çalışılmıştır. Araştırmanın, problem cümlelerinin mülakat sorularıyla uyumluluğu sağlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın araştırma soruları şu şekildedir:

- ❖ Kadın denilince aklınıza ne geliyor?
- ❖ Gelin denilince aklınıza ne geliyor?
- ❖ Anne denilince aklınıza ne geliyor?
- ❖ Gelinlik nerede başlar ve nerede biter?
- ❖ Gelinin görevleri nelerdir?
- ❖ Gelin algısı değişti mi?
- ❖ Gelinden beklentiler değişti mi?

1.6. Kapsam ve Sınırlılıklar

Sosyal bilimlerde yapılan araştırmalarda kapsam ve sınırlılıkların olması ölçüm ve güvenilirlik için zorunludur. Çalışmanın evreni olarak Kırıkkale ili seçilmiş, örneklem olarak da Kırıkkale’de ikamet eden yaş ve eğitim durumları farklılık gösteren 35 kadınla yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılarak yüz yüze görüşme yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi kullanılarak katılımcılarla 13 Ocak 2019 - 27 Nisan 2019 tarihleri arasında yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcı 35 kadına araştırma soruları sorularak araştırmanın temel verileri oluşturulmuştur. Araştırmada sadece Kırıkkale’de ikamet eden farklı yaş ve eğitim durumunda olan katılımcıların yer alması sağlanarak sınırlılık bu iki değişken üzerinden sağlanmıştır. Araştırma ve araştırma bulguları seçilen katılımcılarla sınırlandırılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kavramsal Çerçeve

Toplumsal cinsiyet kavramı sosyokültürel olarak belirlenmiş kadın ve erkek rollerine tekabül etmektedir. Bu roller tutum ve davranış biçimlerimizi, gerçekleştirmemiz beklenen sorumluluklarımızı, neyi, nerede, ne şekilde eyleyeceğimizi de belirlemektedir. Cinsiyet kavramı iki kategori üzerinden belirlenmektedir; kadın ve erkek. Bir bebek doğduğunda ilk önce biyolojik özelliklerine bakılarak kız mı yoksa erkek mi olduğu tanımlanmakta ve akabinde toplumun kültürel ve sosyal düzeni onu etkilemeye ve şekillendirmeye başlamaktadır. Toplumsal yaşama biyolojik cinsiyetleri ile başlayan bireyler, sosyalizasyon sürecinde farkında olarak ya da olmayarak kendi cinsiyetlerine ait olduğunu öğrendikleri toplumsal cinsiyet rolleriyle yaşamlarını devam ettirmektedirler. Cinsiyetine göre verilen isimlerden başlanarak hangi renk kıyafet giyeceğine, hangi oyuncaklarla oynaması gerektiğine, nasıl oturup kalkmasının daha uygun olacağına kadar her şey hafızasına ve bedenine kazınmaktadır adeta.

Toplum ve toplumda hakim olan kültürün bireyler üzerinde nasıl da kontrol edici ve yönlendirici bir etkisinin olduğunu dile getirmek mümkün görünmektedir. Sosyal birer varlık olan insanlar içinde yaşadıkları toplumdan yapıp eyledikleriyle onay almayı ve toplumdan dışlanmamayı istemektedirler. Toplumsal cinsiyet kavramının içinde en çok geçtiği kavramlardan bir tanesi de ataerkil yapı kavramıdır ve bu yapıda kadın ve erkek kendilerine atfedilen rolleri ve görevleri oldukça baskın bir şekilde hissetmektedirler.

2.1.1. Biyolojik Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları

Kadın olmak ve erkek olmak ne anlama gelmektedir? Kadınların ve erkeklerin tutum ve davranışlarını etkileyen faktörlerin ne kadarı biyolojik ne kadarı toplumsal içeriklidir? (Şenol & Kaya, 2018, s. 14) Bir toplumda kadın ve erkek cinsiyetleriyle var olmak, toplumun kendi bünyesine ait birçok niteliği de içerisinde barındırmaktadır.

Şimdi kadınları ve erkekleri düşünelim. Bu iki tür arasında ne gibi farklılıklar vardır? Biri aktif diğeri pasif midir? Birinin saçı uzun aklı kısa mıdır? Biri diğerdan daha fazla mı kıymete değerdir? Birinin yeri ev içi diğerdan dışarı mıdır? Biri pantolon diğeri etek mi giyer? Biri diğerdan daha mı zekidir? Biri ağlar diğeri hiç ağlamaz mı? Biri daha güçlü diğeri zayıf mıdır? Cinsel organları mı farklıdır?... Bunlar gibi daha birçok soru sorulabilmektedir. Öyleyse hakikaten bazı özellikler hiç de ayırıcı değildir. Peki, bu gerçek farklılıklar nelerdir? Buradaki gerçek farklılıklar bireyin biyolojik özellikleri üzerinden belirlenmektedir. Bunun dışında kalan farklılıklar gerçek farklılıklar değildir; çünkü çoğunlukla toplumun kendisinden, kültüründen ve mevcut olan bazı inanışlardan kaynaklanmaktadır. Yani bu farklılıkları toplum tamamen kendisi oluşturmaktadır. Gerçek farklılıklar doğuştan getirilen, kalıcı, sonradan öğrenilemeyen ve değiştirilemez farklılıklardır (Yaşın Dökmen, 2009, s. 23). Kadın ve erkek cinsiyetleri arasındaki asıl farklılıkların biyolojik özellikler üzerinden belirlendiği görülmektedir. Bu biyolojik özelliklerin haricindeki farklılıkları toplumun kendisinin kültür ve din aracılığıyla oluşturduğu söylenebilmektedir.

İnsanların cinsiyetlerinden ve bir de toplumsal cinsiyetlerinden bahsedilmektedir. Bu iki kavram birbirlerinden farklı mıdır; farklılarsa aralarında ne gibi farklılıklar vardır; eğer farklı değillerse de neden bu şekilde bir ayırım yapılmaktadır. Bu iki kavram çoğu zaman ya birbirinin yerine kullanılmakta ya da karıştırılmaktadır. Bunun nedeni ise bu iki kavramın anlamlarının birbirlerine yakın ya da paralel olduğunun düşünülmesidir. Biyolojik cinsiyet normal kabul edilen şartlar üzerinden ve bireyin cinsel organı baz alınarak kadın ya da erkek olarak ayrıştırılmasıyla belirlenmektedir (Yaşın Dökmen, 2009, s. 17,21). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları o kadar iç içe geçmişlerdir ki bundan dolayı ikisinin arasındaki fark görülememekte ve birçok yerde birbirlerinin yerine kullanıldıkları görülmektedir.

2.1.1.1. Biyolojik Cinsiyet

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımını ilk kez Robert Stoller (1968), “Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet” adındaki kitabında kullanmaktadır. Bilinmektedir ki, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları arasında yapılan ayırım Freud’un kadının

dişiliğini ve erkeğin erilliğini teorik bir şekilde ifade etme isteği üzerine ortaya çıkmıştır (Direk, 2018, s. 70). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarını birbirinden ayırma ihtiyacı kadının ve erkeğin cinsiyet özelliklerinin daha belirgin hale getirilme arzusundan doğmuştur.

Sosyologlar kadın ya da erkeğin biyolojik, anatomik, fizyolojik farklılıklarını belirtmek için cinsiyet kavramını kullanmaktadırlar (Günindi Ersöz, 2016, s. 20). Biyolojik açıdan kadınların ve erkeklerin kromozom yapıları farklılık göstermektedir. Kadınların kromozom yapıları XX iken, erkeklerin XY şeklindedir. Bu kromozom farkı farklılığını fizyolojik ve hormonal açıdan gösterir (Günindi Ersöz, 2016, s. 19,20). Kadınlardaki XX kromozomunun ve erkeklerdeki XY kromozomunun biyolojik olarak oluşturduğu farklılıklara cinsiyet farklılıkları denir (Yaşın Dökmen, 2009, s. 24). Biyolojik cinsiyet, kadın ve erkek arasında biyolojik açıdan var olan farklılıklara işaret etmektedir. Dolayısıyla bu kavram doğal bir oluşuma işaret ettiğine göre, kadın ve erkek arasındaki farklılıkların da doğal olduğu söylenebilmektedir.

Cinsiyet, kadın ve erkek unsurlarından oluşan ikili bir sınıflandırmaya karşılık gelmektedir. Birey daha annesinin karnında iken bu ikili sınıflandırmadan birine tabi tutulmaktadır. Doğduktan sonra da cinsiyetine göre toplum tarafından renkleri daha önce belirlenmiş olan kimliği verilmektedir. İşte verilen o kimlik realitede öyle olduğu kabul edilen biyolojik cinsiyetinin somut halinin bir göstergesi niteliğindedir (Yaşın Dökmen, 2009, s. 21). Bu noktada cinsiyeti belirleyenin biyoloji olduğu fakat cinsiyeti istediği gibi şekillendirerek kendi hizmetine sunanın ise toplum olduğu söylenebilmektedir.

Cinsiyetin toplumsal değil, biyolojik temelli olduğunu bir örnekle taçlandıralım. Manus'ta çocuklara bakmak, onlarla ilgilenmek ve ihtiyaçlarını karşılamak babalara atfedilmiş rollerdendir. Burada oyuncak bebeklerle oynayanlar da kız çocukları değil, erkek çocuklarıdır. Yine başka bir örnekle devam edelim. Marquesa'da şiddet ve saldırganlık içeren davranışlar erkekler tarafından değil, kadınlar tarafından gösterilmektedir ve çocukların bakım rollerinden babalar sorumlu tutulmaktadırlar (Yörükan, 2017, s. 155). Tüm bu davranış şekillerinin kalıp yargı olarak kabul edilen cinsiyete dayalı davranış biçimlerinden farklılık göstermekte

olduğu ve biyolojik temele dayanmaktan ziyade kültürel temele dayandığı anlaşılmaktadır.

Foucault, ‘‘Cinselliğin Tarihi’’ adındaki kitabının ilk cildinin son kısmında, ‘‘cinsiyet kategorisinin bir birliğe sahip olmadığına’’ işaret etmektedir (Direk, 2018, s. 71). Her ne kadar toplumsal cinsiyet, cinsiyeti kadın ve erkek olmak üzere ikili bir sınıflandırmaya tabii tutmuş olsa da, biyolojik olarak hem kadın hem de erkek bireyler olmasının yanında, biyolojik olarak erkeklik özelliklerinin baskın olduğu ama kadınlık özellikleri taşıyan bireylerin ve yine biyolojik olarak kadınlık özelliklerinin baskın olduğu ama erkeklik özelliklerini de taşıyan bireylerin mevcut olduğu bilinmektedir. Biyolojik temelli bu durumlar Foucault’nun söylemini doğrular niteliktedir.

2.1.1.2. Toplumsal Cinsiyet

Birbirine benzer ya da bazı noktalarda farklılık gösteren birçok toplumsal cinsiyet tanımı yapılmıştır. Bunlardan birkaçına yer verilecek olursa Zeynep Direk’in, ‘‘Toplumsal cinsiyet yaban otu gibi, mülkiyet gibi toplumsal yaşamın var ettiği kategorilerden biridir.’’ (Direk, 2018, s. 41) şeklindeki söylemiyle bu tanımlamalara başlanılabilir.

Marshall’ın Sosyoloji Sözlüğü’nde cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları arasındaki farklılıkların nasıl izah edildiğine bakıldığında orada, toplumsal cinsiyet kavramını sosyolojiye sokan Ann Oakley’e göre cinsiyet (sex) biyolojik erkek-kadın ayrımını anlatırken, toplumsal cinsiyet (gender) erkeklik ile kadınlık arasındaki buna paralel ve toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır. Toplumsal cinsiyet, erkekler ile kadınlar arasındaki mevcut farklılıkların toplumsal boyutta yaratılmış niteliklerine vurgu yapmaktadır. 1970’li yıllarda toplumsal cinsiyet diye bir kavramın var olduğunu, yani erkekler ile kadınlar arasındaki ayrılıkların ve farklılıkların sadece biyolojik özelliklerin farklılığından kaynaklanmadığını, aslında toplumun erkek ve kadın olmakla ilgili kültürel yönlerinin hâkim olduğu ve onlarla beslenen kalıp yargıları temsil ettiklerini ispatlamak amaçlı psikolojik ve sosyolojik nitelikli çalışmalar yapılmıştır (Marshall, 1999, s. 98). Bu iki kavram çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Bu kullanımın sebebi, iki kavramın da genel

olarak hep bir arada olmaları ve benzer anlamlara geldiklerinin düşünülmesinden kaynaklanmaktadır.

Özellikle de 1980'li yıllardan itibaren feminist tarihçiler, kadın kavramı yerine toplumsal cinsiyet kavramını kullanmaya başlamışlardır (Berktay, 2018, s. 29). İkinci Dalga Feminizmin sözcüleri, bireyin kadın ya da erkek olarak taşıdıkları fizyolojik ve biyolojik özelliklerine işaret eden cinsiyet (sex) ile zaman içinde ve dahi kültürden kültüre değişiklik gösterebilen, sosyalizasyon sürecinde toplumdan öğrenilen sosyokültürel bir kurgu olarak toplumsal cinsiyet (gender) ayrımına vurgu yapmışlardır (Saygılıgil, 2016, s. 51,52). Cinsiyet, doğuştan verili ve değişmez iken; toplumsal cinsiyet, toplumdaki topluma değişkenlik gösteren bir inşa sürecinin ürünüdür. Sosyal olarak toplumun kültürü ile inşa edilen bu kavram doğuştan getirilen bedensel farklılıklara bağlanamayan, kültürel ve de sosyal etmenlerin önemine işaret etmektedir (Günindi Ersöz, 2016, s. 20,21). Cinsiyetin bireye doğuştan verili ve değiştirilemez olduğu, toplumsal cinsiyetin ise topluma ve kültüre göre farklılık gösterdiği; yani cinsiyete nazaran daha esnek nitelikte olduğu ifade edilmektedir.

Gündelik dildeki kullanımıyla kadın ve erkek, bireyin biyolojik olarak hem dişi veya er hem de toplumun bireye öğrettiği ve yapmasını beklediği roller sistemiyle anlam bulan kadın veya erkek olmayı ifade eden iki kavramdır. Fakat kavramlarda anlam bulan biyolojik boyut ile biyolojik boyutu dayanak noktası kabul ederek bunun üzerinden temellenen toplumsal cinsiyet boyutu birbirlerinden farklı yapılarıdır. Herkes dünyaya biyolojik açıdan dişi ya da er olarak gelmekte ve bu doğuştan verili olan özelliği değiştir(e)meden hayatlarını bu şekilde devam ettirmektedir. Cinsiyetin toplumsal boyutu, toplumun bireyleri bir kalıba koyulmuş gibi şekillendirdiği, verili olmayan, sürekli ve daim öğretilmeye ve öğrenmeye devam edilen hep bir inşa sürecinde olan boyuttur. Birey daha henüz dünyaya bile gelmemişken anne karnındayken bu inşa sürecinin içine dâhil edilmekte; doğumla birlikte hiç vakit kaybedilmeden biyolojik cinsiyet çerçevesinde oluşturulan ve anlamlandırılan bir davranışlar, roller ve tutumlar zincirinin üyesi oldurulmaktadır.

Sosyalist feministlere göre asıl önemli olan cinsiyet değil, toplumsal cinsiyettir çünkü cinsiyet biyolojik iken toplumsal cinsiyet toplumsal temellidir (Bhasin, 2003, s. 27). Sancar toplumsal cinsiyet kavramında, cinsler arasındaki eşit

olmayan noktalara dikkat çekerek cinsiyetin yalnızca biyolojik temelli bir kategori olarak anlaşılmasını reddetmektedir. Biyolojik doğanın yarattığı iddia edilen kadınlık ve erkeklik niteliklerinin farklı toplumlarda farklı anlamlar kazanabildiği, dolayısıyla da toplumsal cinsiyet kavramının kolay tanımlanamadığını ifade etmektedir (Sancar, 2016, s. 176). Çünkü toplumsal cinsiyet (gender); biyolojik cinsiyetten farklı olarak mevcut toplumun kültürü ile belirlenen ve buna bağlı olarak da kültürden kültüre içerik bakımından değişkenlik gösterdiği gibi tarihsel olarak da değişkenlik gösterebilen cinsiyet konumudur. Toplumsal cinsiyet, cinsiyetler arasındaki farklılığı ve eşit olmayan iktidar ya da güç ilişkilerini de belirtmektedir (Adler, 1999, s. 16). Toplumsal cinsiyet denildiği zaman Türk toplumunda akla ilk gelen şeylerden biri de ataerkil toplum yapısına sahip olmasından dolayı erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarlarının görmezden gelinemeyecek nitelikte olmasıdır.

Gender: An Ethnomethodological Approach'ta (Toplumsal Cinsiyet: Etnometodolojik Bir Yaklaşım) Suzanne Kessler ve Wendy McKenna adlı iki sosyolog tarafından yazılmış bu kitapta toplumsal cinsiyet, kültürel bir çerçeve içinde katı ve iki kategoriye bölünmüş ve değişmez olarak ele alınmaktadır (Connell, 2017, s. 123,124). Tüm bu tanımlamalardan yola çıkılarak toplumsal cinsiyet kavramının, toplumun kültürüne bağlı kalınarak kadın ve erkek olmak üzere iki kategori şeklinde ayrılmış ve değiştirilemez olduğu görülmektedir. Toplumsal cinsiyet, farklı zamanlarda, farklı toplumların, farklı kültürlerde, kadınlara ve erkeklere yüklenen roller, sorumluluklar ve beklentilerle ortaya çıkan cinsiyet kimlikleri olduğu söylenebilir. Bu cinsiyet kimlikleri biyolojik cinsiyette olduğu gibi bireylerin kendi tercihleriyle kazandıkları bir durum değildir. Çünkü bireylerin içinde buldukları toplumla uyum halinde yaşayabilmeleri için verili düzene uygun davranmaları gerekmektedir.

Wittig'in görüşüne göre, dişi cinsiyet kendisinden başka bir cinsiyeti içermez, eril cinsiyet gibi dişil cinsiyet de yalnızca kendini ima etmektedir. "Cinsiyet, bedenin siyasi ve kültürel bir yorumudur." Bundan dolayı toplumsal cinsiyet ile geleneksel cinsiyet kavramlarının ayrımı geçerliliğini yitirmektedir. Çünkü toplumsal cinsiyet, cinsiyetin parçasıdır ve aslında en baştan itibaren cinsiyet, toplumsal cinsiyet olmaktadır (Butler, 2018, s. 193) söylemiyle diğer görüşlerin aksi şekilde düşündüğünü dile getirmektedir.

2.1.2. Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadın Kavramı

Bu başlık altında toplumun oluşturduğu toplumsal cinsiyetin gözünde kadın gerek tanımlamalarla gerek ise de betimlemelerle anlatılacaktır. Godfrind'ın söyleminde, hakikaten kadınlık söylenildiği gibi kadınlara has özellikler topluluğu ise, bu özellikler erkeklik kavramına karşıt bir şekilde ele alınmaktadır. Kadınlık kavramını ele almak aslında cinsiyetler arasındaki farklılıkları da ele almak demektir. Buradaki farklı oluşu düşünmenin ve aynı zamanda da yaşamanın zorluğu, kavramı meydana getiren erkeklik ve kadınlık kavramlarının birbirleriyle hem karşıt hem de tamamlayıcı olarak tanımlanmalarının altında yatmaktadır (Godfrind, 2014, s. 22). Kadını ve erkeği tanımlamak aslında hem kendi cinsini tanımlamak hem de karşı cinsi tanımlamak demektir.

Yaratılan ilk kadının adının Havva olduğu bilinmektedir. İbranice'de Havva kelimesi "yaşamı yaratan dişi" anlamına gelmektedir (Berktaş, 2016, s. 52,55). Estes, "Kurtlarla Koşan Kadınlar" adındaki eserinde kadına atfen, "Herkes için her şey olmaya koşullandırılmıştır." (Estes, 2018, s. 16) söylemini kullanmakta ve yine Hintli bilgelerin ezeli ve ebedi kadın tasvirini bundan belki de binlerce yıl evvel betimlerlerken sevinç, gözyaşı, kararsız, ürkek, sert, yırtıcı, yakıcı, soğuk, geveze ve sevgi (Estes, 2018, s. 255) gibi niteliklere vurgu yaparak betimlediklerini ifade etmektedir.

Wittig'in bakış açısında "kadın olmak, kadın haline gelmektir" ama bu olmak süreci sabit olmadığından dolayı ne kadının ne de erkeğin kelimelerinin tam anlamıyla tanımlayamadığı bir varlık haline geçmek de mümkün görünmektedir (Butler, 2017, s. 212). Tarih boyunca kadına atfedilen sonu olmayan roller, işlevler ve imgeler kadın olmak meselesini ortaya çıkarmıştır. Dinlerden, geleneklerden, törelerden, kültürlerden kaynaklanan politik yaklaşımlar ve düşünceler doğrultusunda şekillenen roller, eylemler ve imgelerin aslında kadının fizyolojik özellikleriyle doğrudan bir ilişki içerisinde olduğu söylenememektedir. Tarih boyunca ve günümüzde mekandan mekana ve kültürden kültüre değişen bu roller ve imgelerin değişkenlik göstermeleri tüm bunların gerçekliğini değil de yapaylığını, sonradan oluşlarını göstermiyor mu?

Oral'ın bakış açısında ise kadın olmak, iki sözcükten oluşan bir kavram gibi görünse de iç içe geçmiş birçok niteliği taşımaktadır. Kadınlık, biyolojik bir süreçle başlayıp, toplumsal süreçle yaşam boyu devam eden bir özelliktir. Olmak eylemi ise, inişli çıkışlı bir yoldur. Kadın ve olmak kelimeleri kadın olmak yolunda yeterli gelseydi kadınların başına gelmiş yaşanmışlıkların hiç birine gerek kalmayabilirdi. (Oral, 2010, s. 17). Kadın olmanın görüldüğü kadar kolay ve yüzeysel bir olgu olmadığı, temelinde birçok sancılı sürecin yaşandığına işaret edilmektedir.

Cinsiyet biyolojik bir kavram iken, bu biyolojik kavramı toplumsal ve kültürel boyuta taşıyan yapı, kadını pasif cins olarak nitelendirmektedir. Bu noktada kadınların özne olma sürecindeki en büyük engeli koyarak onun varlığını toplumsal cinsiyetin üzerinde bir yere kurmaktadır (Akyıldız Ercan, 2014, s. 40). Buradaki yapı, ataerkil yapıdır. Ataerkil yapı, kadınların kadın olma yolunda engel olan en büyük taşlardan bir tanesidir.

Juliet Mitchell'in *Women: The Longest Revolution*, "Kadınlar: En Uzun Devrim" adındaki makale sosyalist feminist kurama ciddi anlamda tesir etmiş ve yine Mitchell'in, *Woman's Estate* "Kadınlık Durumu" adındaki kitabı gözleri üzerine çekmiştir. Mitchell, kadının konumunun "üretim, üreme, toplumsallaşma ve cinsiyet" olarak dört farklı kavram üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Arat, 2017, s. 73). Mitchell, kadının ancak bu kavramlar üzerinden görünür kılınabildiğine işaret etmektedir. Çünkü kadın toplumda ancak aile ve eve dair sorumluluklarının yanında üretim faaliyetinde rol oynarsa ve neslin devamlılığını sağlayarak çocuğuyla toplumda var olursa bir mevcudiyet ve saygınlık kazanabilmektedir. Aksi halde varlığının fark edilebilmesi çok mümkün görünmemektedir.

Tarihe bakıldığında kadınların sadece üretici ya da anne kimlikleriyle değil, bunların yanında bir de cinsel obje olarak da algılandıkları görülmektedir (Mitchell, 1985, s. 155). Kadınlar geçmişten bugüne gelene kadar hep arka plana atılmışlardır fakat onları görünür kılan sadece birkaç nitelik vardır. Bu nitelikler kadında olduğu sürece varlıkları biraz daha görülebilir ve kabul edilebilir olmaktadır. Mesela kadınların cinsel objeler olarak hayatın neredeyse tüm alanında yer almalarıdır.

"Politika" isimli kitabında ise Aristoteles, kadın ve erkeğin karakter yapılarının farklı olduğunu, kadının boyun eğmesinin yansımasının üzerinde aslında

erkeğin cesaretinin onun hükmetme özelliğinden kaynaklandığını ifade eder ve yine ekler, “sessizlik, kadının izzetidir, ama aynı şey erkek için geçerli değildir.” (Berktaş, 2016, s. 87). Aristoteles, kadının sessiz ve söz dinleyen bir yapıda fakat erkeğin tam aksi şekilde sesini duyurabilen ve sözünü dinletebilen bir yapıda olmasının daha yakışık olacağına işaret etmektedir.

Simone de Beauvoir “Kadın doğulmaz, kadın olunur” söyleminde kadının zayıf oluşunun sebebi olarak onun doğasını değil, erkeğin doğasından ve yine erkek temel alınarak oluşturulmuş normların ve kültürün neticesinde oluştuğunu ifade etmektedir (Akyıldız Ercan, 2014, s. 40). Kadın fitratından dolayı sessiz ve zayıf değildir, onu bu gibi özelliklerle tanımlanmak mecburiyetinde bırakan ataerkil yapı içerisinde yaşıyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Kadının toplumdaki ferdiyeti babası/erkeği/kocasısı/oğlu sayesinde. Evlenmeden önce babası, evlendikten sonra da kocasının toplumsal statüsü sayesinde varlığı kabul edilmekte ve toplum tarafından onaylanmaktadır. Kadının sözünün aile içinde verilen kararlarda neredeyse her zaman ikinci planda kalıyor olması hatta hiç değerlendirmeye dahi alınmaması da bu durumun aile içinde kadının toplumsal kimliği üzerinde nasıl bir etkisinin olduğunu göstermektedir (Gülendam, 2006, s. 34). Kadın, ilk kez ikinci plana atılmayı ve değersiz hissetmeyi aile içerisinde yaşamakta ve hissetmektedir. Ailede başlayan bu süreç, dışarıdaki toplumsal yaşamda devam etmektedir. Bu durum kadının hem cinsiyet hem de toplumsal boyutta kendini aşağı, yetersiz, kıymete değer olmayan olarak görmesine neden olmakta, kendine olan güvenini zedelemekte ve zamanla kendini toplumsal yaşamdan silecek dereceye gelmesine bile neden olabilmektedir.

Birer özne oldukları düşüncesindeki kadınlar, kendilerini, erkeklerin onları ötekileştirerek oluşturdukları bir yeri kabullenmeye mecbur bırakıldıkları bir dünyada yaşarken bulmaktadırlar. Sartre'nin pour-soi (kendi-için) ve en-soi (kendi-içinde) arasında gerçekleşen çatışmada anlatılanın, erkeklerin özgürlüğü ve aşkınlığı temsil eden pour soi'nin (kendi-için) rollerini alırlarken, kadınların en soi'nin (kendi-içinde) rollerini aldıkları ifade edilmektedir. Erkek, kadını bir nesne gibi görerek onu istediği yere öylece koyarak hep koyduğu yerde kalmasını ve sonsuza kadar kendisine tabii olmasını istemektedir. Erkeğin kadını bastırarak, onu gölgede bırakması sonucunda kadın erkeğin mahkûmu haline gelmektedir. Bundan dolayı

kadınlar içlerinde pour soi'yi (kendi-için) hissederlerken aynı zamanda en-soi (kendi içinde) kategorisine sıkıştırılarak sonu olmayan bir ikilemin içinde bulurlar kendilerini. Simone De Beauvoir bu konuya atfen, "Ötekilik olumsuzlama ile aynı şeydir; bu yüzden de kötüdür." demektedir (Donovan, 2016, s. 232-233). Aslında kadının zihniyeti, dış görünüşü, kültürel anlayışı, din ve dünya görüşü kendisine atfedilen rollerin bir göstergesidir. Kadın olmak istediği ve olduğu kişi arasında gidip gelmekten yorulmakta ve çoğu zaman da olduğu konumu kabullenip orada kalmaktadır.

Erkekler, kadınları ötekileştirerek özgürlük, rasyonalite ve yöneticilik sıfatlarını üzerlerinde toplamaktadırlar. Bunlar ve bunlar gibi birçok özelliğin ellerinden alınması neticesinde sınırlandırılan kadınlar, toplumda erkeklerin baskı ve tahakkümlerine boyun eğmek zorunda bırakılmaktadırlar. Kadınlar yaşamları boyunca bitmek tükenmek bilmeyen bir ikilemin içinde sıkışıp kalmaktadırlar. Kadınlara yapılan en büyük kötülüklerden bir tanesinin de onların ötekileştirilmeleri ve dışlanmaları olduğu söylenebilir çünkü her şey bu ayrımla başlamıştır.

Kristeva'ya göre kadını erkekten farklılaştıran sadece biyolojik yönü değildir. Buradaki farklılığın anlamlı hale gelmesi için muhakkak dile getirilmesi gerekmektedir. Cinslere dair farklılık öncelikle dilde oluşturulmaktadır (Direk, 2018, s. 59). Kadın ve erkek cinslerine dair ilk ayrım dilde meydana gelmekte sonrasında hayat bulmaktadır. Yoksa bu iki cinsiyetin birbirinden farklı oluşları sadece biyolojik özelliklere bağlı değildir. Fransız feminist Kristeva'ya göre, kadınlar dilde yeri olmayan, söylenmeyen, temsil edilmeyen varlıklardır (Çaha, 2017, s. 67). Kadınlar hep perde arkasında yer aldıkları için varlıklarından bile haberdar olunmayan, görünmeyen, alkışlanmayan bundan dolayı da dile getirilmesi akla dahi gelmeyen varlıklar olarak yeryüzünde var olmaya çalışmaktadırlar.

Feminizmin farkına vardığı en temel noktalardan bir tanesi de, her şeyde olduğu gibi kadınların erkekler tarafından inşa edilmiş bir dilin kullanıldığı ve bu dil etrafında kurgulanmış bir hayat içinde yaşamak mecburiyetinde olmaları meselesidir. Bu bir açıdan şu anlama gelmektedir; kadınların sessiz oluşlarından cesaret alınması neticesinde erkekler tarafından kadınlar üzerinden onlar hakkında konuşulan bir dilin betimlenerek koruma altına alınmasıyla ilgilidir. Yani kadınlar her ne yaparlarsa yapsalar da, kendilerini rezil de etmeseler, hoş olmayan hal ve tavırlarda

bulunmasalar ve uygunsuz görülen davranışlar da sergilemeseler her zaman erkeklerin diline düşmüş bulmuşlardır kendilerini (Irzık & Parla, 2017, s. 8). Kadınların, dillerde dolaşması için illa ki kötü eylem ve davranışlarda bulunmaları gerekmez, toplumun ve toplumdaki erkeklerin kadınlara karşı olan olumsuz bakış açısı tüm bunları açıklar niteliktedir.

Ataerkil sistem tarafından ideolojinin sürekli olarak yeniden üretilmesine ciddi anlamda yardımcı olan etkenlerden bir tanesi dil kavramıdır. Gündelik hayatta kullandığımız söylemlere bakıldığında zaman erkekler için onları daha fazla üstün tutan, olumlu kılan, yücelten kelimeler kullanılırken; kadınlar için daha aşağılayıcı, onları olumsuz kılan, kötüleyen kelimeler kullanılmaktadır. Dilin kullanım şekli, toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıkta kadınlar ve erkekler üzerinde şekillendirici bir özelliğe sahiptir (Şenol & Kaya, 2018, s. 53). Ataerkil yapıda kadınlara karşı erkeklerin kendilerinin oluşturduğu bir dil sistemi vardır. Bu dil sisteminde kadına ve erkeğe ayrılan kelimeler birbirinin tam tersi nitelikte olan kelimelerdir. Bu dil sisteminde kadınlar genel olarak erkeklere nazaran hakir, aşağı, ikincil şeklinde ifade edilen kelimelerden oluşmaktadır.

Henrik İbsen'in, "Nora" adındaki oyununda (Atabek, 2008, s. 17,18) erkeğin kendisini kadından daha üstün konumlandırmasına dair olan söylemlere bakıldığında metinde geçen erkek karakterin sürekli erkek olduğuna dair yaptığı vurgu göze çarpmaktadır. Adam bunu sürekli dile getirmesinin yanı sıra her seferinde üstün olduğunu kadına onaylatmaktadır. Buna karşılık olarak kadın karakterinin ise erkeğin söylemlerine karşı sessiz kaldığı, içine kapandığı, onun bir erkek olduğunu kabul etmek zorunda olduğunu kendisine telkin ettiği bir iç konuşma geçmektedir. Kadın, erkeğin kendisine yaptığı gibi kadın olduğunu haykırmak istemekte fakat yapamamaktadır (Arat, 2017, s. 74). Peki, erkekler, neden sürekli erkek olduklarını üstüne basa basa söylüyorlar ama kadınlar, kadın olduklarını düşünmekle yetinmek zorunda kalıyorlar? Burada bir problem yok mu? Söz konusu problem, kadınların erkekler tarafından böylesine bastırılmış, böylesine tahakküm altına alınmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Kadınlar, kadın olduklarını sadece bir fısıltı şeklinde içlerinden söyleyebilmektedirler.

Neden kadınlar sürekli olarak kadın olduklarını düşünmek zorunda kalmaktadır? Varoluşçu yaklaşım ve bu yaklaşımda niyetten ziyade eylemin üzerinde

durulmasına önem veren De Beauvoir, erkeklerin kadınları sadece eksik, aşağı ve öteki; kendilerini ise ölçü ve standardı belirleme noktasında birer örnek olarak kabul eden erkekler tarafından sınırlandırılmış olduğunu iddia etmektedir. Kadınlar toplumda her zaman bir öteki olarak erkeklerin arkalarında onların birer gölgesi ve yansıması olarak kalmaktadırlar. Toplumda kadına nasıl bir bakış açısıyla bakıldığı, onda hangi özelliklerin göze çarptığı atasözlerinden de anlaşılabilir. Atasözlerinde de kadınlar genellikle olumsuz şekilde betimlenmekte ve dolayısıyla da zihinlerde ve söylemlerde bu halleriyle yer edinmektedirler. (Gülendam, 2006, s. 36). Atasözleri Türk toplumundaki yaşanmışlıkların, tecrübelerin kısa ve öz bir şekilde ifade edilmiş şekilleridir. Burada da kadınlara çoğu zaman olumsuz ifadelerle ve kötülme ile atıfta bulunulması kadının statüsünü ve ona karşı olan bakış açısını olumsuz açıdan etkilemektedir.

Erkek güçlü olandır, yani kendisine tabii olunan; kadın ise zayıf olandır, yani korunan ve tabii olan (Köysüren, 2013, s. 101). Çünkü kadının zayıf yaratılışı, içgüdülerine hâkim olamayan, kendini bile koruyacak yeterlilikte sayılmayan bir varlık olarak görülmesinden dolayı onu koruyup kollamak, ahlakına da onuruna da laf söz getirtmemek erkeğin üzerine düşen vazifeler olarak kabul edilmektedir. Kadın her yerde her zaman toplumun dışında tutulmaktadır. Erkeğin izin verdiği ölçüde var olabilmekte, gerçek bir birey olduğunu, şahsiyetini, kimliğini, özgürlüğünü, ahlakını erkeklerin belirlediği ve çizdiği sınırlar doğrultusunda gösterebilmekte ve yaşayabilmektedir.

Bir varoluşçu olarak De Beauvoir, kadınların yaptıkları seçimlere ahlaki bir seçim nazarıyla bakıldığından endişe içinde yaptıklarını görmektedir çünkü yapılan bu seçim kadınların kadınlıklarını çok net bir biçimde yok saymaktadır. De Beauvoir, Mary Wollstonecraft gibi kadınların aşkınlığa ulaşabilmeleri için akılcı nitelikleri ve eleştirel yetilerini de kuvvetlendirmeleri gerektiğini söyleyen öteki liberal feministlerle bu hususta bir araya gelmektedir (Donovan, 2016, s. 236,237). Toplumda kadınların yaptıkları her şeye ahlaki boyutu temel alınarak bakılmasından dolayı, kadınların asıl kadınlıklarının sınırlandırıldığı hatta yok sayıldığı söylenebilmektedir. Kadının yaptığı ya da yapacağı seçimleri sadece kendi iradesine ve isteğine bağlı kalarak yapması onu özgür kılmakta ve yeterliliğini arttırmaktadır. Eğer kadınlar kendi seçimlerini kendileri yapabilecek konuma gelmek istiyorlarsa rasyonel niteliklerini ve eleştirel bakış açılarını geliştirmeleri gerekmektedir.

Kadının varlığı, biyolojik olduğu kadar aynı zamanda toplumsal bir olgudur da. Düşünüldüğünde beden kavramı hem doğaldır hem de kültürel. Bu iki kavramı birbirinden ayrı kabul edebilmek çok da mümkün görünmemektedir. Erkek bakış açısına göre, kadının bedeni kişiselden ziyade toplumsal bir yapının aidiyetini üzerinde taşımaktadır. Kadın kimliğinin bastırılarak tek bir bedene giydirilmesi, erkeğin iktidarını güçlendirmektedir (Aksoy, 2018, s. 55). Kadın da kadının bedeni de hem biyolojik hem toplumsal hem de kültürel bir varlıktır. Kadının cinsiyetinin her ne kadar biyolojik olduğu iddia edilse de, bedeninin kendinden daha çok içinde yaşadığı topluma ait olduğu savunulmaktadır. Çünkü kadın bedeninin erkek tarafından tahakküm altına alınması, erkeğin kadının üzerindeki hâkimiyetinin artarak daha da güçlenmesine neden olmaktadır.

Toplumun ve ailenin ahlakını ve namusunu korumakla görevlendirilen, ahlak bekçiliği yapan ve bunları onur/namus kavramlarıyla besleyen erkek için, kadının bir tehdit unsuru olmasına şaşırılmaması gerekir. Ne de olsa her iki alanda da düzen, kadının toplum tarafından kendisine biçilen rolleri yerine getirmesi, haddini ve yerini bilmesi ve bunlara uygun şekilde hareket etmesi üzerine inşa edilmiştir (Berktaş, 2016, s. 155). Varoluşçu feministlerin düşüncesine göre, kadın için sadece iki tane seçim yapabilme şansı vardır. Bu seçimlerden biri, kadının kendisini bir nesne gibi görerek bunu kabullenip ve sonunda da içselleştirerek ona göre davranmaktır. Dolayısıyla kadın burada erkeğin kendisini korumasını, kanatlarının altına almasını, onu muhafaza etmesini, yeri geldiğinde ona boyun eğebilmeyi kabul etmesi demektir. Fakat tüm bunlar kadının baskı altına girerek mutsuz, bastırılmış, ikincilleştirilmiş ve ümitsiz hale gelmesine neden olabilmektedir. İkinci seçimi ise, ilk seçimin tersi olarak kadının, kendisini bir özne gibi görüp bunu böyle kabul etmesi ve bu kabul edişi çevresindeki herkese de kabul ettirerek o doğrultuda yaşamaya çalışmaktır (Soyer, 2017, s. 51). Bu her iki seçimin sonuçları birbirinden tamamen zıttır. Eğer kadın birinci seçimi yaparsa, hayatı boyunca erkeğin kanatlarının altında kalmayı kabul etmiş olacaktır; ikinci seçimi yaparsa da hayatı boyunca erkeğin kendi adına yaptığı seçimleri yaşamak zorunda kalmayacak, kendi seçimlerini kendisi yapacaktır.

Kadınların fallus oldukları söylenmektedir. Yani, kadınların erkeklerin ne iseler o olmadıkları şey olmalarıdır; bu anlamda erkeklerin eksik oldukları noktaları tamamlamaları hususunda önemli bir işlev görmektedirler. Dolayısıyla kadın için

fallus olmak, aslında her zaman eril özne için var olmak, onun varlığını tanımlamak ve onun üzerinden kendi kimliğini olumlu kılarak daha sağlam hale getirmeye çalışmaktır. (Butler, 2018, s. 105). Erkekler kendi varlıklarını daha görünür ve görünürlüklerinin de daim olmasını sağlayabilmek için kadını burada araç olarak kullanmaktadırlar. Kadının, erkek için ve onun tamamlayıcısı olması için var olduğu kabul edilmektedir.

Kadının fiziksel açıdan erkekten eksik sayılması, ne geçmiş zamanda ne de şu zamanda kadının toplum tarafından aşağı ve ikincil bir konuma düşürülmesi için geçerli ve ikna edici bir sebep olarak gösterilememektedir (Mitchell, 1985, s. 149). Çünkü her ne kadar fiziksel olarak kadının, erkekten daha zayıf ve yetersiz olduğu iddia edilse de işbölümünde kadının daha fazla iş yükünün olduğu, bu durumunda bu söylemi destekleyebileceği düşünülmektedir.

2.1.3. Toplumsal Cinsiyet Açısından Erkek Kavramı

Toplum, erkeklik kavramına birçok benzer ya da farklı tanımlamalar getirmiştir. Bu tanımlamalardaki özellikler yüzyıllardan beri erkekler adına geçerliliğini koruyarak bugüne kadar ulaşmıştır. Marshall, erkek(silik kavramını, “erkek cinsiyetine ait olan ve ona atfedilen özellikler” (Marshall, 1999, s. 206) olarak tanımlamaktadır.

Toplumsal cinsiyete dair olan çalışmalarda erkeklik tanımı, kadınlık tanımından farklı olarak çoğunlukla güç, tahakküm ve iktidar ile ilişkilendirilmektedir. Bu noktada kadınlar, üzerlerindeki iktidar baskısının altında mevcudiyetlerini ve kimliklerini gösterme ve açıklama çabası içerisindedir iken, erkeklerin ise kimliklerini iktidarın gücü ile bütünleştirerek toplumda kendilerini bu şekilde gösterme çabası içerisinde oldukları görülmektedir (Şenol & Erdem, 2017, s. 291). Ataerkil toplum yapısında kadınların ve erkeklerin kendilerini toplumda görünür kılma çabaları farklılık göstermektedir. Toplumda bir tarafta ezildiği için hem bu ezilme halinden kurtulma hem de kimliklerini oluşturarak bunu gösterebilme çabası içerisinde olan kadınlar, diğer tarafta da ezdiği kadar yükseldiğini düşünen ve böylece toplumda daha görünür olma çabasında olan erkekler yer almaktadır. Bundan belki de binlerce yıl evvel Hintli bilgelerin, erkeğin tasvirini yaparlarken şu niteliklere yer verdikleri görülmektedir; güven, haşmet, bürüdet, celadet, hüznün, katılık, asalet, kadına baş tacı (Estes, 2018, s. 255,256) gibi fitratında olduğu kabul

edilen niteliklere atıfta bulunmaktadır. Bu nitelikler hemen hemen her erkek için aynıdır ve toplumumuzda da kabul gören erkeklik nitelikleri aşağı yukarı bu şekildedir.

Erkek şövenliği kavramı, “fazlasıyla erkek olmak” anlamına gelmektedir. Erkek şövenist, ya bizim toplumumuzdaki gibi olan diğer erkeklerin ellerinde tuttıkları egemenliği içselleştirerek kendi davranışlarında bu üstünlüğü göstermekte ya da radikal feministlerin görüşlerinde belirttikleri gibi bu tutum ve davranışlar bir toplumsal şekillenmeyle ilgili olmayarak ondan önce de var olduğu kabulüne dayanmaktadır (Mitchell, 1985, s. 94). Çünkü erkekler ellerindeki egemenliği gündelik yaşamın her alanında, davranışlarıyla üstün olduklarını ve bu üstünlüğün de aslında toplum tarafından verilmediğini daha önceden süregelen bir durum olduğunu savunmaktadırlar. Erkekler egemen olmak, hükmetmek, söz sahibi olmak ve yönetmek için yaratıldıklarını savunmaktadırlar çünkü kendilerinin doğal olarak daha akıllı ve güçlü olduklarına inanmaktadırlar. Dolayısıyla da bu durumda erkeklerin devleti yani siyasal boyutu temsil etmelerinin daha uygun olduğu düşünülmektedir. Erkeklerin tam tersine kadınların da doğal olarak akılcı ve rasyonel düşünme yeteneklerinin daha az ve aşağı, duygusal olarak da tutarsız oldukları kabul edilmektedir; işte bunlar kadını güvenilmez, zayıf ve dengesiz bir hale getirmekte ve kadınların kamusal mekânın dışında kalmaları gerektiği savunulmaktadır (Berktaş, 2016, s. 26). Erkekler güçlerinin, yönetici özelliklerinin ve akıllı olmalarının yaradılıştan gelen özellikler olduğunu, kendilerinin aksine kadınların da doğal olarak rasyonel düşünme yetilerinin daha yetersiz, duygusal olarak da daha zayıf ve çelişkili olduklarını iddia etmektedirler. Bundan dolayı kadınların erkeklerin alanı olarak kabul edilen kamusal alana girmelerine izin verilmemekte, kadınların alanı olarak kabul edilen özel alanda kalmaları istenilmektedir. Kamusal alanın dışında bırakılan kadın ötekileştirilmeye ve ikinci planda kalmaya mecbur duruma gelmektedir.

Rowbotham’ın görüşüne göre, “Erkeğin kim olduğu değil, ne yaptığı önemlidir” şeklinde bir söylemi vardır. Bir erkeği değerlendirmek için onun beklentilerine ve ne istediğine bakmak gerekmektedir. Erkeğin hayatının denetlenmesi, varlığını sevgiyle ve gönül eylemeyle tüketmemesi, zamanı para olarak görmesi, duygusal olmaması gerektiği söylenilmektedir. Eğer bir erkek zirveye tırmanan bazı erkekler gibi olamıyorsa onun eksik ve kadınsı özellikler taşıdığı kabul edilmektedir. Erkeğin hislerini dikkate almadan her zaman kafasında

hesaplar yapma ve muhasebe edebilme yetilerine sahip bir şekilde yetiştirilmesi gerekmektedir (Rowbotham, 1998, s. 76). Bir erkek, toplum tarafından çizilen erkeklik tanımlamasına uygun davranmıyor, sıralanan özellikleri taşıyamıyor ya da eksik taşıyorsa onda kadınsı özelliklerin olduğu düşünülmekte ve toplumdan dışlanmaktadır. Çünkü bir erkeğin kadınsı özellikler taşıması ya da erkeklik özelliklerini tam manasıyla taşıyamaması istenmeyen bir duruma işaret etmektedir.

Kandiyoti'ye göre ise Connell'in hegemonyacı erkeklik kavramı, bakıldığında her topluma belirli bir zaman diliminde de olsa egemenlik kurmuş erkek söyleminin yanında ikincil, bastırılan, ezilen erkeklik çeşitlerinin olduğunu da anımsatmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kökleri ayrımcılığa dayanan ve otoritede de babanın otoritesinin mutlak ve geçerli olduğu bir toplumda erkek çocuğu olarak yetişmek beraberinde birçok yükü, sorumluluğu ve zorluğu getirmektedir. Çünkü ataerkillik erkekler üzerinde bir baskı kurmaktadır (Kandiyoti, 2015, s. 19). Toplumun erkekten yapmasını beklediği bazı eylemler, tutumlar ve davranışlar vardır. Bunlar toplumda olmazsa olmaz denecek kadar önemli şeylerdir. Toplumda erkeğin erkek olarak kabul görmek ve görünür olabilmek için sahip olması ve sahip olduğu bu özellikleri davranışlarıyla gösterebilmesi gerekmektedir. Hakeza davranışlarında tutarsızlıklar olursa, üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmezse toplumla arasında sorunlar yaşanmaya başlar.

Erkeklik, duygularını belli etmemek, sessizlik, cesaret, güç gibi kavramlarla tanımlanırken Kimmel, erkekliğin kurucu niteliğinin korku olduğunu dile getirmektedir. (Şenol & Kaya, 2018, s. 184). Sancar'ın "Erkeklik: İmkânsız İktidar" çalışmasında da erkekliğin kurucu niteliği olarak korku kavramıyla karşılaşılmaktadır. Erkeklik korkularının içinde erkeklerin kadınlara söz geçirememesi, erkeğin aşağılanması, erkeğin üstünlük halinin bitmesi, evi geçindirememek, kendisinin istemediği halde kadının çalışması, şahsı için karı gibi söylemlerine maruz kalmak şeklindeki örneklerle özetlenebilir. Sancar'ın çalışmasında erkek katılımcılardan biri erkekliğin aslında nasıl da korkular üzerine inşa edildiğini örneklendirmektedir:

"Erkekler korkularla yetiştiriliyor... Erkek olarak biz küçüklüğümüzden beri bu toplumda iktidar olacaksın, iktidar senin elinde olmalıya alıştırmışız. Yani otorite senin elinde olmalı demek, kontrol senin elinde olmalı demek oluyor. Korkarak, korkutularak yetiştiriliyor erkekler, kadınlar da öyle. Korkutularak yetiştirildiği için ister istemez, hani korkan köpek nasıl havlıyorsa, öyle tutturmaya çalışıyor,

koparmaya çalışıyor. Korku var, işin özü korku bence. Güvenmemek karşdakine, kendine güvenememek.” (Sancar, 2016, s. 117)

Erkek olmanın fiziksel açıdan ne ifade ettiği basit bir mesele olarak görülmemelidir. Onun fiziksel görünüşünü, duruşunu, boyunu posunu, hareket ve tavırlarını, belirlenmiş bazı becerilere sahip olmasını, imajını, mevcut halini kendi dışındaki diğer insanlara sunma şeklini, bedeninin ne derecede güçlü ve aktif olduğunu, cinsel ilişkilerindeki durumunu kapsamaktadır. Bu durumlar hiç de XY kromozomuyla ilgili özellikler değildir. Erkeklik, toplumun oluşturduğu ve onu göklere çıkardığı biyolojik nitelikte olan penisin sebep olduğu şeyler de değildir (Connell, 2017, s. 134). Yani erkekliğin fiziksel halinin ne ifade ettiği, toplumun tarihi ve hayat boyu çizilen çizginin etkisiyle oluşmaktadır.

Erkeklik, her şeyden evvel bireyin kendisinin içinde yer alan dişil korkusu içinde, öteki erkekler için ve onlar önünde kadınlık kavramına tezatlık oluşturacak şekilde inşa edilmektedir (Bourdieu, 2018, s. 71). Toplumdaki sistemler tarafından bireylerin ekonomik, politik ve sosyal ihtiyaçlarına uygun ve onları giderebilecek nitelikte cinsiyet rejimleri yapılmaktadır. Kadınları hizaya getiren çeşit çeşit yapılar, normlar, kurallar olduğu gibi; erkekler de toplumsal sistemin içinde meydana gelen farklı ritüeller ve araçlarla tıpkı kadınlar gibi adam edilmektedirler (Selek, 2018, s. 10). Erkeklerin en çok korkup çekindikleri şeylerden bir tanesi kadın gibi olmaktır. Bundan dolayı kadın kavramının içine giren tüm özelliklerin tam zıddı erkekliği oluşturan özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumun içerisindeki sistemlerin kadınları ve erkekleri kendi istedikleri şekle büründürmek adına kuruldukları söylenebilmektedir. Nasıl ki kadınları yönlendiren, ne yapıp etmeleri gerektiğini söyleyenler, kurallar koyanlar, sınırlar çizenler erkekler ise; erkekleri yönlendirerek onları büyütenler de toplumsal sistemlerdir. Bu toplumsal sistemler, erkeklerden erkek olmaları yolunda bazı eylemlerin yapılmasını şart koşmaktadır.

Geleneksel yapıda toplumsal cinsiyetin daha baskın olduğu toplumlarda çocuklara doğdukları andan itibaren cinsiyetlerine has bazı tutum ve davranışlar öğretilmeye başlanmaktadır. Türk toplumunda erkek çocuktan gerçekleştirmesi beklenen ilk aşama sünnet olmasıdır. Sünnet olup yaşı büyüüp delikanlılık çağına geldiğinde ise vatan borcu olarak kabul edilen askerliğini yapması gerekmektedir. Toplumumuzda askerlik büyük önem taşımaktadır. Askerlik süreci, erkeklerin hem zihinlerinin hem de hem de bedenlerinin olgunlaştığı bir zaman dilimi olarak kabul

edilmektedir. Askerliğin tamamlanmasının ardında da bir erkekten beklenen elinin ekme tutması, bir baltaya sap olması düşüncesi vardır. Çünkü bir işe sahip olması onun toplumdaki saygınlığını arttırması ve erkek oluşuna bir değer katması anlamına gelmektedir. Eve ekme de getirmeye başladıktan sonra sıra heteroseksüel olduğunu ispat ederek erkekliğini göstereceği, meşru bir alan olarak kabul edilen evlilik kurumuna gelmektedir. Böylece erkek, toplumda kendisini daha görünür ve kabul edilebilir kılmış olacaktır. Son olarak da evliliğinde bir erkek çocuğa sahip olması onun mevcut olan ününe ün katacak ve toplumdaki statüsünün de bir göstergesi haline gelecektir (Şenol & Erdem, 2017, s. 298). Tüm bu aşamalar toplumda erkeğin, erkekliğini daha görünür ve kabul edilebilir kılması için gerekli olan aşamalardır.

2.1.4. Ataerkil Kavramı

Kadınların toplum ve erkekler tarafından ezilmelerinin ana sebebi ataerkil zihniyettir. Peki, bu ataerkillik nedir, nasıl tanımlanmaktadır? Özbudun'un tanımlamasıyla ataerkillik;

“Sınıflı toplumların şafağında iktidar ilişkilerine münhasıran erkeğin elinde toplanması sonucu erkeğe özgü değerleri tek yönlü olarak mutlaklaştıran ve sözlü/yazılı geleneklerin desteğiyle yaptırım gücünü erkek cinsinin elinde yoğunlaştıran zihniyettir.” (Özbudun, 1994, s. 33).

Bu tanımlamaya göre ataerkillik bütün gücü, iktidarı ve yaptırım gücünü erkeklerin tekelinde toplayan yapıdır. Millet, ataerkilliğin temellerinin doğanın dışında aranması gerektiğini çünkü ataerkilliğin toplumsal ve siyasal bir yapı olduğunu (Millet, 2018, s. 181) dile getirmektedir.

Patriarki kelimesinin, “kadınlar üzerindeki sistematik erkek tahakkümünü anlatan bir tür genel açıklayıcı, kapsayıcı, şemsiye kavram” olduğu ifade edilebilmektedir. Patriarki kavramı, feminist Kate Millet ve Sylvia Walby tarafından geliştirilmiş ve yaygın bir şekilde de kullanılmıştır. Kavram, erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümünü sağlayan hem kurumsal hem yapısal hem de edimsel olanı belirtmek noktasında oldukça işlevseldir (Sancar, 2016, s. 24). Bundan dolayı patriarki kavramı oldukça çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Sylvia Walby, “Theorising Patriarchy (Ataerkil Sistemi Kurumsallaştırmak)” isimli kitabında ataerkil sistemi, “erkeklerin kadınları sömürdüğü, baskı uygulayıp egemen olduğu toplumsal yapılar ve uygulamalar sistemi.” (Bhasin, 2003, s. 3) şeklinde tanımlamaktadır.

Ataerki kavramının içinde erkeğin mutlak üstünlüğü, kadını ona tabii kıldıran sistem, bunun toplumsallaşma yoluyla kurulması, ideolojik yapıyla devam ettirilmesi ve kurumsal yollarla da muhafaza edilmesinin olduğu söylenmektedir. Erkekler hem alışkanlıklarından dolayı hem de güçlerine güvenerek egemenliklerini sağlamaktadırlar. Tüm bunlara bakıldığında ataerkinin her yerde izlerine rastlanılabileceğini ve buradaki gücün hak olmadığı söylenilmektedir (Mitchell, 1985, s. 95,96). Ataerkinin gücünün aslında erkeklere hak olmadığı, erkeklerin bu gücü sadece kendi çıkarları için kullandıkları ve bu durumun kadınlar nezdinde birçok olumsuzluğa neden olduğu ifade edilmektedir.

Mitchell'in tanımında ataerki kavramı, "erkeklerin kendi iktidarlarını kurup, denetimi ellerinde bulundurdukları cinsel politikanın adıdır." Bununla birlikte Mitchell, ataerkinin varlığını devam ettirdiği bütün toplumlarda cinsiyetçiliğin de mevcut olduğunu söylemektedir (Mitchell, 1985, s. 96). Ataerkinin kadınları toplumdaki dışlayarak onları arka plana atmaları sebebiyle bu noktada cinsiyetçiliğin kendini gösterdiği söylenebilmektedir. Bhasin ataerki sözcüğünü, "babanın /aile reisi sayılan adamın yönetimi" ve aslında belli bir "erkek egemen aile" çeşidini tanımlamak üzere kullanmaktadır (Bhasin, 2003, s. 1). Berktaş ise ataerki yapıyı şu şekilde tanımlamaktadır:

"Patriarki (ataerki sistem), bir cins olarak toplumda kadınların ezilmesi sonucunu doğuran kurumsal ve kültürel düzenleme ve uygulamaları belirtir ve genel olarak kullanıldığında erkek iktidarı anlamına gelir; ancak bu, ataerki sistemin örgütlenmesinin ve uygulanmasının tarihsel ve kültürel olarak farklılık gösterdiği gerçeğini ortadan kaldırmaz." (Berktaş, 2016, s. 24)

Connell'in görüşünde hegemonya kavramı, ilişkisel bir kavramdır. Buradaki ilişkiselliğin oluşmasında, toplumsal cinsiyet düzeni bakımından kültürel faktörler önemlidir. Sancar'ın ifade ettiği gibi "Ortada dolaşan, hayran olunması erkeklik modellerinin" oluşturduğu yapılar kadar kültür, din, devlet ve medyanın da aracılığıyla erkeklik kavramının doğal kılınması mümkündür. Erkekliği inşa etmek yalnızca kültürel simgelerle yapılamaz, bununla birlikte topluma kök salmış patriarkinin de yardımına ihtiyaç duyulmaktadır (Sancar, 2016, s. 40). Toplumdaki erkeklik inşası sadece tek bir araçla yapılamamaktadır. Bu inşa sürecinde birbirinden ayrı ya da birbirini destekler nitelikte birçok faktör yer almaktadır.

Hegemonik erkeklik kavramı Connell'e göre kısaca, "toplumsal güçler oyununda kazanılan toplumsal üstünlüktür." Öyle görülüyor ki, hegemonik erkeklik ve kadınlık arasında bir uyum söz konusudur. Bu uyumun belirttiği nokta ise "erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğini kurumsallaştıran pratiklerin korunmasıdır." Dolayısıyla hegemonik erkeklik, kadınlarla olan ilişkilerde işe yarayan ortak bir yolu görünür kılmak mecburiyetindedir (Connell, 2017, s. 271). Hegemonik erkeklik kavramı (Bolak Boratav, Okman Fişek, & Ziya, 2017, s. 57) kaynağında yine Connell'in söylemiyle; hem kadınlar hem de diğer erkekler üzerinde daha üstün bir konuma/statüye sahip olan erkeklik betimlemesi, "ataerkil yapıyı meşrulaştıran, erkeklerin üstünlüğünü ve kadınların itaatini devam ettiren bir toplumsal cinsiyet pratikleri bütünü" şeklinde ifade edilmektedir.

İngilizce'de "subject" yani özne, "tabi olan" demektir. Özne olmak, verili bir özellik değildir, sonradan kazanılmaktadır. Özneyi özne yapan iktidardır, yasadır, iktidar tarafından tanınmaktır, ona tabii olmaktadır; zaten bunların olması boyun eğmeyi de beraberinde getirecektir. Öznenin söz hakkına sahip olabilmesi, ilk başta tabii olmasına hâkimiyetini kaybetmemiş olmasına bağlıdır (Direk, 2018, s. 77). Özne konumunda olmak kadına sonradan verilmiş bir statüdür. Çünkü mademki özneyi özne yapan iktidardır, bu durumda iktidar olmadan yani erkek olmadan kadın, kadın olamamaktadır. Kadının erkeğe tabii olması birçok baskı ve tahakkümü de üzerinde hissetmesine neden olmaktadır.

Hegemonik erkeklik, en genel anlamıyla "iktidarı elinde tutan erkeklerin sahip olduğu erkeklik imgesi" ne işaret eden bir kavram olarak tartışmaların odak noktası olmuştur. Sancar yaptığı bir araştırmada ulaştığı verilerin sonuçlarına göre, hegemonik erkekliğin şu nitelikler içinde aranacağını belirtmektedir:

"Genç, kentli, beyaz, heteroseksüel, tam zamanlı bir iş sahibi, makul ölçülerde dindar, spor dallarının en azından birisini başarılı olarak yapabilecek düzeyde aktif bedensel performansına sahip erkeklerin temsil ettiği erkeklik." (Sancar, 2016, s. 30).

Yapılan araştırma, hegemonik erkeklik kavramının aynı kalmış olmasına rağmen içeriğini dolduran özelliklerin zamana göre farklılıklar gösterebileceğine işaret etmektedir.

Ataerkillik kavramının kesin olarak biyolojik bir temel üzerinden inşa edildiği ispat edilemediğine göre, herkesçe bilinen bir durumu sadece inanca dayandırılarak ya da sonradan kazanılmış değerler sistemiyle bağlantı kurularak

toplumsallaştırmanın kudretine hayranlık duymamak mümkün değildir (Millet, 2018, s. 57). Kısaca ataerkillik ne doğal bir durum, ne de erkeklerin ellerinde sımsıkı tuttıkları mutlak güçle her istediklerini yapabilecekleri bir kavram değildir.

2.1.5. Feminizm Kavramı

Feminizmin kökleri, kadınların eğitim hakkından faydalanabilmeleri için mücadele eden Lady Mary, Worthey Montagu, Marguis de Condorcet gibi kadınların içinde buldukları Aydınlanma dönemine değin uzanmaktadır (Akyıldız Ercan, 2014, s. 26). Feminizm kavramını 1872’de o zamanlar daha yeni yeni ortaya çıkmakta olan Kadın Hakları akımını anlatmak için ilk kez Alexander Dumas kullanmıştır. Feminizm bir üstünlük mücadelesinden ziyade sevginin, saygının ve eşitliğin olduğu bir ortamda birlikte yaşama isteğine de dikkat çekmek istemiştir. O zamandan bu zamana feminizm;

“Ahlaksal, dinsel, toplumsal, siyasal, hukuksal ve eğitsel tüm insan haklarından kadınların da erkeklerle eşit ölçüde yararlanmalarını, yani bire bir eşitliği güvence altına alacak dünya çapında bir kültürel akım olmuştur. Feminizmin bir diğer adı da “Kadın Sorunu”dur (Arat, 2017, s. 36).

Mitchell, feminizm kavramının asıl meselesinin kadın olmak ile alakalı olduğunu “Feminizm, kadın olmak hakkındadır.” (Mitchell, 1985, s. 136) diyerek ifade etmektedir. Feminizm bütün kadınları kapsayarak, onları “bütünsel bir ezilmişlik” içerisinde bir araya getirmekte (Mitchell, 1985, s. 124) ve erkeklerin kadınları baskı ve tahakküm altında tuttuklarını ifade eden bir teori olması anlamında evrensel bir teori olma niteliği taşımaktadır (Ramazanoğlu, 1998, s. 43). Hooks’a göre en basit ifadeyle “feminizm cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeyi amaçlayan bir harekettir.” (Hooks, 2016, s. 12). Bu tanım aslında meselenin pratikte cinsiyetçiliğe dayanan düşünce ve davranışların tümünde yer aldığına, burada cinsiyetçiliği yapanın ne çocuk ne kadın ne de erkek olmasının yapılan cinsiyetçiliği değiştirmedini göstermektedir. Feminizmi anlayabilmek adına, en önce cinsiyetçiliğin ne olduğunun ve ne olmadığına bilinmesi gerekmektedir

Kapsamlı bir tanım olarak feminizm kavramı sözlükte, “cinsler arasında politik, ekonomik ve toplumsal eşitliği öngören bir sistem” (Millet, 2018, s. 125) şeklinde ifade edilmektedir. Feminizm tek boyutlu bir kavram değildir, haksızlığa ve

eşitsizliğe uğrayan her kadını içinde bulunduğu durumdan çekip çıkarmayı amaç edinmiş bir teoridir. Feminizmin ortaya çıkmasındaki temel kavramlardan biri de cinsiyetçilik kavramıdır; bundan dolayı feminizmin ne olduğunu ve olmadığını daha iyi anlayabilmek adına kavramların iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

Feminizm kavramına getirilen tanımlamalardan biri de Arat'ın ifadesinde şu şekilde yer bulmaktadır; Feminizm, “kadınların toplum içindeki yer ve haklarını genişletmeyi öngören bir öğretiy ve bu amaçla gerçekleştirilen eylemler dizisidir.” Bir başka tanımlamayla ise feminizm,

“Cinslerin (kadın ve erkeğin) eşitliği kuramına dayanan kadınlara eşit haklar isteyen temelde kadın ile erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlayan bir cinsin (kadınların) bu durumdan kurtuluş hareketinin öğretisidir” (Arat, 2017, s. 21,29).

Feminizm kavramı, kadınların içinde buldukları durumdan kurtulmayı amaçladıkları zamanlarda gerçekleştirdikleri eylemlerin tümünü kapsamakta ve kadınlar ile erkeklerin eşit haklara sahip olmasını istemektedir. Feminizm kadının farklı olduğuna işaret eden, eşitlik için mücadele eden ve ezme-ezilme durumunu sonlandırmaya yönelik bir hareket olmaya devam etmektedir. Feminizm kadınların görünmeyen tarihlerini görünür kılmak, kendi geleceklerine dair planlar yaparak yeni fikirler üretmek, ataerkil yapıyı sorgulamak ve mücadelelerini düşünsel anlamda temellendirdikleri bir alan oluşturmak çabaları feminist teorinin de gelişimine katkıda bulunmaktadır. Feminist teori, feminist bir bilinç ve bunun için verilen mücadelede aktif ve etkili olmak adına gerekli olmaktadır (Altun & Toker, 2017, s. 41). Feminizm, kadınların üstü örtülü görünmez tarihlerini göstermek, kadınların kendi hayatlarına dair diledikleri hayalleri kurarak planlar yapmalarına olanak sağlamak, ataerkil yapıya eleştirel bir tavırla yaklaşarak sorgulamak niyetinde olmasından ötürü önemli bir teoridir.

Feminist zihniyet, kadınların ezilen bir kategoride yer aldıklarını ve bunun bir sonucu olarak haksızlığa uğradıklarını fark etmelerini ve bu haksızlığın da aslında doğal değil de kültürden/toplumdan kaynaklanan bir sorun olduğunu kavrayıp anlamalarını kapsamaktadır. Bunun devamında da, maruz kaldıkları haksızlığın düzeltilebilmesi için mücadele etmeleri gerektiği, bu mücadelenin bir birlik halinde gerçekleştirilmesi ve aynı zamanda da gelecek için o zamankinden başka alternatif bir vizyon geliştirilmesini kapsamaktadır. Kadınlara karşı uygulanan ayrımcılık ve onların ezilmesi meselesi bildiğimiz tüm tarih boyunca hep süregelmektedir fakat

şöyle bir bakıldığı vakit de bu ezme ve ezilme meselesine her daim karşı çıkacak bir sistemin de geliştirilerek varlığını koruyabildiği görülememektedir (Berktaş, 2018, s. 88,89). Feminizm kadınların ezildiklerinin, haksızlığa uğradıklarının, toplumda olmaları gereken konumda olamadıklarının, ezildiklerinin ama aynı zamanda da tüm bunlara sebep olan ve bu olumsuzlukları devamlı kılan bir sistemin var olduğunun farkında olmalarını istemektedir.

Feminizm, kadınların her zaman bedenleri üzerinden ve doğadan kaynaklı olan zorluklarla ilişkilendirildikleri süreçlere eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşarak bu süreçlerin doğal olup olmamalarını sorgulamakta ve bunun ardında gizlenen ataerkil yapının gerçek yüzünü ortaya çıkarmaya çalışmaktadır (Berktaş, 2018, s. 119). Feminizm, eleştirel bir bilinç haliyle toplumsal yapılanmayı ve ataerkilliği anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bundan dolayı da hem dinsel hem de bilimsel bilgilerin içinde bulunduğu fikirleri, inanışları, adetleri ve eylemleri eleştirmektedir (Ramazanoğlu, 1998, s. 189). Feminizmin eleştirel bir yaklaşım olması da buradan gelmektedir.

2.2. Kuramsal Çerçeve

Toplumsal cinsiyet kavramını açıklamaya yönelik teorilere bakıldığında yedi temel kuramla karşılaşılmaktadır. Bu kuramlar literatürde yer edinmiş birbirinden farklı kuramlardır ve bazıları kendi içerisinde de alt başlıklara ayrılmaktadır. Bu başlık altında temel teorik kuramlar açıklanacaktır.

2.2.1. Toplumsal Cinsiyet Kuramları

Toplumsal cinsiyetin nasıl kazanıldığına ve kadın-erkek cinsiyetleri arasındaki farklılıkların açıklanmasına dair farklı kuramlar mevcuttur. Kuramlar, “olay ve durumların, psikolojide davranışın nasıl ve niçin ortaya çıktığını açıklayan bir grup fikirdir.” (Yaşın Dökmen, 2009, s. 41). Bilim dallarının diğerlerinde olduğu gibi psikoloji dalında da kuramlar önemli bir konumda yer almaktadır. Kuramlar belirlenmiş bir olgunun, bir sistem dâhilinde anlamlandırılarak organize edilmiş çalışmalar olmalarını olanaklı hale getirmektedir. Aynı konuyla alakalı birden fazla kuram görülebilmektedir. Aslında farklı olan bu kuramlar birbirlerini olumsuz kılarak reddetmezler, aynı olgunun ya da davranışın farklı taraflarını ortaya

çıkarmaktadırlar. Her ne kadar bazen bazı noktalarda birbirleriyle çelişir gibi görünseler de aslında çoğu zaman birbirlerini tamamlar niteliktedirler. Bu kısımda toplumsal cinsiyetin nasıl kazanıldığı ve cinsiyetler arasında ne gibi farklılıklar olduğuyla ilgili olan kuramlardan en yaygın olanları incelenmektedir.

2.2.1.1. Psikanalitik Yaklaşım

Freud'un yaygın olarak bilinen Psikanalitik yaklaşımı, "temelde biyolojik kökenli olan cinsiyetin farklı boyutlarını organize ettiği öne sürülen cinsel enerjiye (libido) dayanan bir açıklamadır" (Şenol & Kaya, 2018, s. 94). Freud, libidoyu erkek cinsel organını temel alarak kavramsallaştırmakta ve toplumsal cinsiyetin kazanılmasını temel olarak üç döneme ayırarak açıklamaktadır. Bunlardan birinci dönem, oral dönem (0-18 ay arası) dir. Bu dönemde bebeğin tek ilgi alanı ağız bölgesindedir. Ağızla yaptığı etkinlikler haz almasını sağlamaktadır. Çocuk bu dönemde annesinden ayrı bir varlık olduğunun bilincinde değildir ve ilk ilişki kurma deneyimi annesi ile olmaktadır (Yaşın Dökmen, 2009, s. 42,43). Bu dönem, bebeklerin anneye sağlıklı bağlanabilmeleri açısından önemlidir çünkü anneye sağlıklı bağlanan bebek sonraki süreçlerde toplumsal açıdan da sağlıklı bir bağlanma yaşayabilmektedir.

İkinci dönemde (1,5-3,5 yaş arası) ilgi anüse geçmektedir, dışkılama ile alakalı olan süreçler önemlidir. Fallik dönemin ilk kısmında çocuklar, kadın ve erkek arasındaki farklılıkları anlamaya başlamaktadır. Çocuklar 5 yaşına geldiklerinde cinsel kimlikleri şekillenmektedir. Freud'a göre, çocuklar cinsiyetleri penisin olup olmamasına göre ayırmaktadırlar (Yaşın Dökmen, 2009, s. 42,43). Çocuğun bu dönemde tuvalet alışkanlığı edinmesi sadece boşaltım anlamına gelmemektedir. Bunun yanında çocuk, bir duruma ya da olaya karşı tepkisini dışkıyı yapma/yapmama eylemleriyle göstermektedir.

Üçüncü dönem (5-13 yaş aralığı), ödipal döneme denk gelmektedir. Bu dönemde cinsel anlamdaki ilgiler ve dürtüler yok denecek kadar azalmakta hatta kaybolmaktadır. Çocuklar, kendi cinsiyetlerini ve karşı cinsin ayrımını anne ve babaları üzerinden yapmaktadırlar. Bu zaman dilimi, çocukların kendi cinsiyetlerinden olan ebeveyni ile özdeşlik kurarak toplumsal rollerini anlamaları ile son bulmaktadır (Yaşın Dökmen, 2009, s. 43). Anneleri için babalarıyla erkeklik

yarışına giren erkek çocukları bu dönemde içinde buldukları çekişmelerden penislerini kaybetme korkusundan dolayı vazgeçerek babalarıyla özdeşim kurarlar. Kız çocukları da babaları için anneleriyle yarış halindedirler fakat onlar erkek çocukları gibi penislerini kaybetme korkusuna kapılmazlar çünkü zaten onlar bir penise sahip değillerdir, bundan dolayı annelerini zayıf ve eksik olarak görme eğilimindedirler.

Üçüncü dönem tam da çocuğun aklının ermeye başladığı ve ergenlik döneminde olduğu bir sürece tekabül etmektedir. Çocuklardan kız çocuk annesiyle, erkek çocuk babasıyla etkileşim içerisine girerek toplumsal cinsiyetine uygun olan rolleri anlayıp, öğrenmektedirler. Bu yaklaşım, bütünüyle anatomik temelli açıklamalara dayandığı ve penise sahip olmayı yani erkek cinsiyetinden olmaya daha çok önem atfettiğinden dolayı, zaman içerisinde birçok yaklaşım tarafından oldukça fazla eleştiriye maruz kalmıştır (Şenol & Kaya, 2018, s. 95). Çünkü Freud da bazı düşünürler gibi kadınların hem ahlaksal hem de cinsel açıdan erkeklerden daha aşağı konumda yer aldıklarını kabul etmekte bu da okların kendisine çevrilmesine sebep olmaktadır.

2.2.1.2. Biyolojik Ve Evrimsel Temelli Kuramlar

Bu kuram organizmaların yaşama, çoğalma ve gelecekte de arkalarında hayatta kalarak üreyebilecek bir soy bırakabilme potansiyellerini en üst düzeye çıkarma gayretinde olduklarını iddia etmektedir. Bu kuramda önemli olan kavramlar üreme ve soy bırakma kavramlarıdır. Biyolojik yaklaşım hormonlar, bireyin yapısı ve işleyiş şeklini cinsiyetlerin farklılığının sebebi olarak kabul etmekte, sosyobiyojik yaklaşım ise çok uzun yıllar süren evrimsel süreci ve genlerde meydana gelen değişimi cinsiyetlerin farklılığını açıklamak için temel dayanak noktası olarak ele almaktadır. Sosyobiyoji, Darwin'in doğal ayıklama ilkesini, sosyal davranışın temel dayanak noktasını açıklamak için kullanmakta ve sosyal davranışın genetik faktörlerden ve biyolojik süreçlerden etkilendiğini savunmaktadır. Sosyobiyologlara göre, geleneksel olarak kabul edilebilecek cinsiyet rolleri, insan türünün hayatta kalması ve genetik soyunun devamlı olabilmesi için oluşturulmuştur (Yaşın Dökmen, 2009, s. 52,54). Kısaca bu kuramın insanların genetiğinin gelecek

kuşaklara aktarılması ve soyun devamlı kılınmasının toplumsal cinsiyet rollerini etkilediği fikrinden dolayı ortaya çıktığı görülmektedir.

Biyolojik ve sosyobiyojik yaklaşımların, genlerde meydana gelmiş olan değişimi açıklarken seçtikleri temel dayanak noktaları farklılık göstermektedir. Bu kuramın savunucuları, kadınların sadece doğurma yetisine sahip ve bebekleri kendi sütleriyle besleyebilmelerinden dolayı ilgi ve bakıma yöneldiklerini, yine kadınların tam aksi şekilde erkeklerin fiziksel açıdan daha güçlü ve saldırgan bir yapıya sahip olmalarından dolayı hem avcı hem de savaşçı rollerini üstlendiklerini savunmaktadırlar. Ancak bu yaklaşım değişen ve bugün de değişmekte olan yaşam koşullarına rağmen toplumsal cinsiyet rollerine dair beklentilerin değişmesinden dolayı eleştirilmektedir (Şenol & Kaya, 2018, s. 95,96).

2.2.1.3. Sosyal Öğrenme Ve Bilişsel Gelişim Temelli Kuramlar

Kuram, Bandura tarafından cinsiyet rollerinin nasıl öğrenildiğinin anlatılmasını amaç edinmiştir. Buna göre davranışçı yaklaşım, insanın dünyaya tabula rasa yani boş bir levha halinde geldiğini, bu levhanın hayat boyunca toplum içinde diğer bireylerle etkileşim içinde olmakla, bireyin tutum ve davranışlarına verilen ödül ya da ceza ile şekillendiğini iddia etmektedir. Bu yaklaşımın bakış açısında, çok küçük yaşlardan itibaren çocuk, dış dünya tarafından davranışlarına verilen pekiştireçler ile cinsel kimliğini oluşturmakta ve cinsiyet rollerini öğrenmektedir (Yapıcı, 2016, s. 39). Bu yaklaşıma göre çocuk daha çok küçüklükten başlayarak eylemlerine karşılık olarak gerçek dünyadan olumlu pekiştireçler ya da olumsuz tepkiler almakta ve bunun sonucunda da kendi cinsiyetine ait toplumsal cinsiyet rollerini öğrenerek toplumsal kimliğini inşa etmektedir.

Her birey içinde yaşadığı toplumun birer aynasıdır. İnsan dünyaya geldiği anda hiçbir şey bilmediğinden dolayı, toplum onu zaman içerisinde kendi normlarına, kabullerine, geleneklerine ve doğrularına göre şekillendirmektedir. Kadına da erkeğe de yapması ve yapmaması gereken şeyleri öğretmektedir. Tüm bunlar olurken de kadın ve erkek aynı zamanda toplumsal cinsiyetin özelliklerini ve bu doğrultuda üzerlerine düşen rolleri benimsemektedirler. Buradaki edimsel koşullanmaya göre, ödüllendirilen ya da olumlu pekiştireçler kullanılarak oluşturulan davranışların daha sonra tekrar edildiği, cezalandırılan ya da olumsuz tepkiler verilen davranışların da bir daha kolay kolay tekrarlanmadığı ifade edilmektedir. Çocuk,

pekiştirilen davranışları öğrenerek belleğine işler iken, pekiştirilmeyen olumsuz davranışları da unuttur ve bir daha tekrarlamaz (Şenol & Kaya, 2018, s. 96). Yapıcı, Simone de Beauvoir'ın "Kadın doğulmaz, kadın olunur" söyleminin tam da davranışçı kurama yakışır bir örnek niteliğinde (Yapıcı, 2016, s. 40) olduğunu dile getirmektedir.

2.2.1.4. Toplumsal Cinsiyet Şemalarını Temel Alan Kuramlar

Bem Cinsiyet Rolü Envanteri, Kadınsılık (K), Erkeksilik (E) ve Sosyal Beğenirlik olmak üzere üç alt ölçekten oluşmaktadır. Toplumun kendisinin kadınsı olarak tanımladığı özellikleri daha çok taşıyan kadınlar kadınsı, yine toplumun erkeksi olarak tanımladığı özellikleri daha çok taşıyan erkekler erkeksi olarak adlandırılmaktadır (Yaşın Dökmen, 2009, s. 69). Bununla birlikte bir birey aynı oranda kadınsı ve erkeksi özelliklere de sahip olabilmektedir, bu durumda birey androjen olarak tanımlanmaktadır. Veyahut da bir birey her iki cinsiyete dair özelliklere de sahip olabilmektedir, bu durumda da toplumsal cinsiyet rolü bakımından ayrışmamış olarak tanımlanmaktadır. (Şenol & Kaya, 2018, s. 98) Toplum her ne kadar ikili bir cinsiyet kategorisini kabul etmiş olsa da bu durumda bile cinsiyetlere atfettiği rollerin olduğu görülebilmektedir.

Toplumsal cinsiyet şemasına göre bilgi işleme, bireyin sahip olduğu özellikleri ve gerçekleştirdiği davranışları erkeksi ve kadınsı şeklinde ikili bir kategoriye ayırmaktadır. Cinsiyet kavramıyla hiç ilgisi olmayan şeyler dahi erkeksi ya da kadınsı kategorilerinden birine yerleştirilmektedir. Mesela, nazik ve bülbül gibi nitelikler kadınsı olarak belirlenmiş kategoriye, atılgan ve kartal gibi nitelikler de erkeksi olarak belirlenmiş kategoride yerlerini almaktadır (Yaşın Dökmen, 2009, s. 69). Toplumsal cinsiyet şeması, zihinde erkeğin ve kadının hangi özelliklere karşılık geldiğini kodlamaktadır. Bu kodlama aslında aynı zamanda ayrımcılığın da temellerini atmaktadır.

2.2.1.5. Sosyal Rol Yaklaşımı

Sosyal rol kuramı, kadınlar ile erkekler arasındaki davranış farklılıklarının hepsinin sosyal roller ve cinsiyet kalıp yargıları ile açıklanabileceğini iddia

etmektedir. “Sosyal rol, toplumun kendisi tarafından belirlenmiş, sosyal kategoride bulunan bireylerin tümünden beklenen öğrenilmiş tepkilerdir.” Bütün toplumlarda hem kadınlardan hem de erkeklerden beklenen sosyal roller ve söz konusu beklentilere uygun olan çeşitli davranış örüntüleri bulunmaktadır (Yaşın Dökmen, 2009, s. 82). Bu kuram, sosyal rollerin, cinsiyet kalıp yargıların, kadınların ve erkeklerin davranışlarının neden farklılık gösterdiğini açıklamak gayesindedir. Toplum, kadın ve erkek olan her bir bireyden uymasını istediği birtakım toplumsal cinsiyet rollerine bağlı kalarak bazı davranışları yerine getirmesini istemektedir.

Toplumda kadına ve erkeğe atfedilen statülerin neticesinde onlara bazı nitelikler atfedilmekte ve roller verilmektedir. Sosyal rollerin bir sonucu olarak da bireylerin zihinlerinde kadın ise nasıl bir kadın olması gerektiği üzerinden kadına özgü, erkek ise nasıl bir erkek olması gerektiği üzerinden erkeğe özgü özellikler belirlenmektedir (Şenol & Kaya, 2018, s. 99). Toplum kadına ve erkeğe cinsiyetlerine uygun olduğunu düşündüğü ve yapmasını gerekli gördüğü bazı toplumsal roller vermektedir. Her iki cinsiyetin de bu rollere uymasıyla toplumsal düzen sağlanmaktadır. Rollerin yerine getirilmesinde yaşanan aksaklıklar ya da hiç yerine getirilememesi toplumsal düzeni olumsuz açıdan etkilemektedir.

Cinsiyet kalıp yargıları öteki kalıp yargılar gibi, bireylerin gündelik hayatlarında neler eylediklerine dair gözlemleri içermektedir. Eğer bir birey/bir grup sürekli aynı eylemi ya da davranışı yaparken görülüyorsa, o bireyin/grubun o eyleme hem kişisel özellikleri bakımından hem de yetenekleri bakımından yatkın olduğu düşünülmektedir. Bireylerin etkinliklerinin neredeyse hepsi, cinsiyet kalıp yargılarının kadınlar ve erkeklerin biyolojik özelliklerine bağlı değil de, sosyal rollere bağlı olduğunu göstermektedir (Yaşın Dökmen, 2009, s. 83,84). Kadınlar ve erkekler gündelik yaşamlarında her zaman ya da çoğunlukla bir eylemi gerçekleştiriyor olarak görülürse o eylem artık o cinsiyetle birlikte anılmaya başlamaktadır. Mesela ev içindeki işlerin, yemeğin, alış-verişin yapılması kadının görevleri olarak görülürken, eve ekmek getirme rolü erkeğe atfedilmiştir çünkü dışarda çalışanın o olduğu görüşü vardır.

Feminist kuramın eleştiri boyutunun zemininde 18. yüzyılda erkeklerin ve kadınların toplum tarafından belirlenen rollerinin kadına dair onun için ne anlama geldiğini açıklamak isteyen bir kadın hareketi yer almaktadır. Feminist eleştirinin

doğuş noktası, erkek egemen ideolojilerin cinsiyet rollerindeki doğal farklılıkların neden olduğu ayrılıktan, farklılıktan daha da öte bir ayrıştırmanın yapıldığını gösterebilmek hususu vardır. Öyle görülüyor ki “feminist eleştiri, sosyolojik bir olgunun kavranma, eleştirilme ve değiştirilme gereğini de içeren kapsamlı bir eleştirel harekettir.” (Irzık & Parla, 2017, s. 21). Kadının toplumun ona atfettiği rollerin farkında olmasını, bu rollerin aslında ne anlam ifade ettiğini ve rollerdeki bu farklı ve eşitsiz dağılımın altında yatan asıl sebebin ne olduğu feminizm tarafından açıklanmaya çalışılmaktadır.

2.2.1.6. Toplumsal Cinsiyet Temelli Davranışa İlişkin Etkileşim Modeli

Bu kuram, sosyal etkileşimlerdeki üç tane önemli duruma işaret etmektedir. Bu üç durum, karşılıklı olarak etkileşim halindedirler ve cinsiyete dair olan davranışları şekillendirmektedir. Bunlar; algılayan, davranışta bulunan (aktör) ve durumsal ipuçları (ortam)dır (Yaşın Dökmen, 2009, s. 86).

Algılayıcının rolü, gözleyen konumunda olmasından dolayı, toplumsal cinsiyete dayalı davranışa dair kendi algılamasını da duruma katması ve gözlemediği davranışı bu doğrultuda anlayıp kendi tepkilerini de bu doğrultuda verecek olması, bir anlamda kendini gerçekleştiren kehanet olması dolayısıyla mühimdir. Davranışta bulunanın özellikleri ile modele katılmak isteyen bireyin belli bir davranışı yaparken ortamın kendisi üzerindeki tesirlerini değerlendirebilmesi ve kendisinin hedeflerine ve ortama uygun bir şekilde davranma tercihinin olması hali söz konusudur. Ortamsal etkenlerde, toplumsal cinsiyet temelli davranışların neliği ve nasıllığı konularında belirleyici konumda olanın bütün bu faktörlerin etkileşimi sonucunda olduğunu iddia etmekte olan model, meseleye daha kapsamlı bir bakış açısı sunmaktadır (Şenol & Kaya, 2018, s. 99,100). Algılayan konumunda yer alan birey, aktörün davranışını biçimlendirmektedir. Yani algılayanın zihninde aktörle ilgili bazı kalıplar bulunabilir ve bunlar aktörü olduğu gibi değil de algılayanın zihnindeki kalıplara göre değerlendirmesine neden olabilmektedir.

Cinsiyetine dair bir eylem gerçekleştirecek olan birey yani aktör, eylemini ortamın o zaman için ne gerektirdiğine bağlı olarak şekillendirmektedir. Bundan dolayı da farklı zamanlarda ve farklı yerlerde farklı kimliklerini gösterebilmektedir (Yaşın Dökmen, 2009, s. 86). Bu durumda bireyin zamana ve ortama göre

davranışlarında istediğini ekleyip istemediğini de çıkarabilme tercihine sahip olduğu görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet temelli davranışa ilişkin etkileşim modelinde, bireyin durumu temel alınarak farklılaşan davranışları kendisinin toplumsal cinsiyet kavramlarına, ortam ve başka bireylerin kendisinden beklenenlere uygun şekilde davranma kararına bağlı olmaktadır (Yaşın Dökmen, 2009, s. 87,88). Bu noktada bireyin diğer bireylere gösterdiği ya da göstereceği toplumsal cinsiyete dair olan eylemlerinin aslında çoğu zaman bireyin kendisini onlara nasıl sunmak ve nasıl göstermek istediği ile alakalı olduğu söylenebilmektedir.

2.2.1.7. Toplumsal Cinsiyete İlişkin Sosyolojik Kuramsal Yaklaşımlar

Toplumsal cinsiyete dair birçok farklı sosyolojik yaklaşımın olmasının yanında, bunların çıkış noktaları temel olarak toplumun ürettiği ve sürdürdüğü cinsiyet tanımlamaları ve cinsiyetlerin kendi aralarındaki ilişkilerinin toplumsal açıdan yapılandırılma süreçleridir (Şenol & Kaya, 2018, s. 100). Burada Nancy Chodorow'un "Anneliğin Yeniden Üretimi Kuramı" ve Sylvia Walby'nin "Ataerkilliğin Kurumsallaşması" kuramlarına yer verilecektir.

Chodorow, "Anneliğin Yeniden Üretimi Kuramı" nda, kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların sebebi olarak toplumsal ve sosyal yapıyı göstermektedir. Her iki cinsiyetteki çocuk için annesinin kendisinden ayrı bir varlık olduklarının farkına varmalarının da farklı tezahür ettiğini iddia etmektedir. Psikanalistlere göre, kişilik gelişimi bireyde çocukluk yaşlarında ve aile bünyesi içerisinde şahit olduğu deneyimleri, bunları içselleştirmesi ve tüm bu öğrendiklerini davranışlarına yansıtması neticesinde oluşmaktadır. Cinsiyeti bakımından annenin kadın olması sebebiyle, cinsel kimliğin oluşma süreci kız çocukları için daha az sancılı geçmekte iken, erkek çocuklarında bu süreç annenin farklı cinsiyette olmasından kaynaklı olarak daha problemlidir (Günindi Ersöz, 2016, s. 41). Bireyde kişiliğin gelişimi çok küçük yaşlarda ve ilk kez aile içerisinde başlamaktadır. Birey ailesinde ve çevresinde gördüğü her ne varsa onları kendisine öğretildiği kadar toplumsal cinsiyetin süzgecinden geçirdikten sonra kalanları içselleştirmekte ve bunları

gündelik yaşamda kullanılmaktadır. Toplumsal cinsiyet kimliğinin oluşması kız çocuklarda, erkek çocuklarına nazaran daha kolaydır çünkü anne ve kız çocuğunun aynı cinsiyet kategorisi içerisinde yer almaları bu süreci daha kolay bir hale getirmektedir.

Walby, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin sürekli devam etmesinin nedeni olarak toplumdaki ataerkil ve kapitalist yapıların birbirleriyle etkileşim halinde olduğunun kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Walby, kapitalizmin sonuçlarından biri olarak, toplumsal cinsiyet eşitsizliği meselesine işaret etmektedir (Günindi Ersöz, 2016, s. 43). Walby, kapitalist sistem içerisinde, ataerkil yapı tarafından her iki cinsiyete de bazı anlamların ve rollerin atfedildiğini ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en temel sebebi, ataerkil yapının ağırlığı altında ezilen kadınların davranışlarında meydana gelen değişim ve bu değişime bağlı olarak kadının düşük statülerde kalması ve bunun bir sonucu olarak da cinsiyetleri üzerinde meydana gelen olumsuz etkilerdir (Şenol & Kaya, 2018, s. 100). Ataerkil sistemin yanında bir de kapitalist sistem kadına ve erkeğe bazı roller yüklemektedir. Kadınlar ataerkil yapının kendilerine biçtiği roller ve yüklenen sorumluluklar altında ezilmekte ve bundan dolayı toplumdaki konumunun değil korunması daha da alt seviyelere düşmesine neden olmaktadır.

Kadınların hem ev içinde hem de dışarıda çalıştıkları ücretli işlerdeki üretkenlikleri, erkekler tarafından denetim altında tutulmaktadır. Kadın ömrü boyunca ev içinde kocasına, çocuklarına ve ailenin geride kalan bireylerine sağladığı bütün hizmeti ücretsiz olarak yerine getirmektedir. Bu duruma Sylvia Walby ataerkil üretim tarzı demektedir. Bu kavramda kadının emeğine hem kocası hem de söz konusu diğer bireyler tarafından el konulmaktadır. Walby'nin görüşüne göre, ev kadınları üreten sınıf iken, kocalar bu üretime el koyan sınıftır (Bhasin, 2003, s. 4). Kadınların yaptıkları, onları yıpratıcı, bıktırıcı, bitmek tükenmek bilmeyen ve sürekli kendini tekrar eden işler hiçbir zaman kıymete değer bir iş olarak görülmemektedir. Tüm bunlara rağmen kadınlar, kocalarına bağımlı varlıklar olarak görülmektedirler.

Sonuç olarak feminist kuramlar, toplumsal cinsiyet olgusunun anlaşılabilmesi için sosyalizasyon sürecinin ve toplumsal cinsiyetin gündelik yaşamda ve toplumda tezahür eden, gözlenebilen, duyularla algılanabilen her olgunun ve olayın ele alınmasıyla ilgili olan zemini hazırlaması açısından önem arz etmektedir.

2.2.2. Sosyalleşme Sürecinde Toplumsal Cinsiyet İnşası

Yörükkan'a göre sosyalleşme kavramı yaygın kullanımıyla "bireyi sosyokültürel âleme sokan genel bir süreç" (Yörükkan, 2017, s. 167) olarak tanımlanmaktadır. Asıl olarak tutum, rol ve davranışlarla ilgili olan kadınlık ve erkeklik, dişi ya da er oluş etrafında şekillenen iki kategoriyi ifade etmektedir. Bu ayrım toplumlar için önemli mahiyettedir. Bundan dolayı da kadın ve erkek alanları bir çizgiyle kesin ve net bir şekilde birbirinden ayrılmaktadır. Bu ayrıma göre birey ya dişidir ya da erdir; yani ya kadındır ya erkektir. İşte toplum tam da bu ayrıma bağlı olarak bireyden sabit ve değişmez kabul ettiği biyolojik ölçüte göre cinsiyetine uygun davranmasını, ona sunduğu ve öğrettiği davranışlar silsilesini içselleştirerek kabul etmesini ve uygulamasını istemektedir. Toplum bireyin bu cinsiyet temelli davranış kalıplarının dışına çıkmasını istemediği için rollerin ve tutumların herhangi bir şekilde ve sebeple birbirine karıştırılmasına müsaade etmez; eğer yine de bir karışıklık yaşanırsa buna anında tepki göstererek müdahalede bulunmaktadır.

Sosyalleşme sürecinde en başta anne ve babalar olmak üzere arkadaşlar ve öğretmenler çocuklar için rol-model olan gruplardır. Bu süreçte çocukların gözlemledikleri ya da zaman geçirdikleri modeller gibi hareket etmek, onlar gibi konuşmak, düşünmek, tepki göstermek ihtimalleri üzerinde durulmaktadır (Yaşın Dökmen, 2009, s. 133). Çünkü bu süreçte çocuğun davranışlarını şekillendirmede etkili rolü oynayanlar bu kişiler ve gruplardır.

Sosyalleşme sürecinde erkeklere ve kadınlara dair hangi davranışların yanlış hangi davranışların doğru olduğu, kadınların hangi işleri, erkeklerin hangi işleri yapmaları gerektiği gibi meseleler toplumun mevcut kültürüyle öğretilmektedir. Bahsedilen bu rol ve davranışların nasıl gerçekleştirileceği ve bunlara hangi anlamların yüklendiği yine toplumsal olarak o kültürün içinde öğrenilmektedir. Bundan dolayı da erkeklere ve kadınlara atfedilen davranışlar ve roller zamana, mekâna ve kültüre göre değişebilmektedir. Bu bakımdan toplumsal cinsiyet kavramının, durağan değil aksine aktif, değişmeye açık bir kavram olduğu söylenebilmektedir.

Freud'un toplumsal cinsiyetin oluşturulması dediği şeyin inşa edildiği an erkek çocuğunun nedeni her ne olursa olsun annesini reddettiği andır. Annesini bir

arzu nesnesi olarak gören ve onu kaybeden erkek çocuk, bu kaybı ya annesiyle özdeşleştirmekte ya da heteroseksüel bağının yönünü farklılaştırmaktadır (Butler, 2018, s. 125). Annesini arzu nesnesi olarak görüp de kaybetmiş olan çocuk ya annesiyle özdeşleşerek annesiyle yaşadığı kaybı kendi içinde içselleştirerek kabul edecek ya da heteroseksüel olan bağının yönünü babasına doğru çevirecektir ki bu çocuk için babasıyla arasındaki bağı kuvvetlendirerek eril oluşunu pekiştirmesine destek olacağı anlamına gelmektedir.

İlk üç yıl, çocuğun psikolojik bakımdan anneden ayrılarak ayrı bir birey olması sürecini kapsamaktadır. Bu süreçte erkek çocuk maskülen kimliğe sahip olabilmek için psikolojik olarak anneden ayrılarak babasıyla bir özdeşim içine girmelidir. Kız çocuk ise, feminen kimliğini geliştirebilmek için psikolojik olarak annesinden ayrılıp yine tekrar annesine dönerek özdeşim kurmalıdır. Anlaşılacağı üzere kız çocuklar bu süreçte erkek çocuklar kadar üzerlerinde baskı hissetmemektedirler. Çünkü zaten kendilerinde var olan feminen kimliklerini önceden de oluşturdukları bağlar sayesinde geliştirebilmektedirler (Direk, 2018, s. 86,87). Kız çocuk annesi ile aynı cinsiyet grubundan olması dolayısıyla özdeşim kurması erkek çocuğa nazaran daha problemsiz ve kolay olmaktadır.

2.2.3. Sosyalizasyon Sürecinde Toplumsal Cinsiyetin Oluşumuna Etki Eden Faktörler

Kadına da erkeğe de toplum tarafından atfedilen kültürel anlamlar her zaman ve her yerde aynı ve mutlak değişmez değildir. Bir kadının veya erkeğin hayatlarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan birtakım bilgi ve beceriler, kadınlara kadınsı, erkeklere de erkeksi olarak atfedilen özellikler, toplumdaki diğer bireylerin kendileri üzerinde uygulanan iktidar ilişkileri her zaman farklılık göstermektedir. Her ne kadar erkeklerin kadınlar üzerinde iktidarlarının var olduğu söylene de bu evrensel bir nitelik taşımamaktadır, buradaki iktidar farklılaşabilmekte ve buna karşı da koyulabilmektedir (Ramazanoğlu, 1998, s. 39). Fakat durumun her ne kadar değişebileceği ifade edilse de değişmediği, hâkim olan cinsiyet grubunun erkekler olduğu görülmektedir. Toplumsal cinsiyetin erkeklerin bakış açıları ve istekleri doğrultusunda şekillendirildiği ve öğretildiği görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramı, bireylerde sosyalizasyon sürecinde öğrenilen kalıp yargılarla birlikte yer etmekte ve genellikle bu yargılar bireyin düşünüş ve davranış alanında önemli denilecek boyutta tesir etmektedir. Kalıp yargıların ortaya çıkmasında ve geliştirilmesinde en etkili ve aktif rol oynayan grup ailedir. Aileyi sosyal ortamlar, onu çevre, onu da kitle iletişim araçları ve diğer faktörler izlemektedir. Sosyalizasyon sürecinde toplumsal cinsiyetin oluşmasında birçok farklı faktör etkili olmaktadır.

a) Aile

Toplumun en temel ve en ataerkil niteliğe sahip olan birimi ailedir. Evin reisi olarak bilinen erkek/koca, ailedeki kadınların emeğini, cinselliğini ve doğurganlığını denetlemektedir, denetlemelidir de. Evde erkeğin üstün ve egemen olduğu, kadının da ikincil konumda ve boyun eğdirildiği bir hiyerarşi, bir düzen vardır. Gelecek neslin ataerkil değerler içinde geçirdiği bir sosyalizasyon süreci için aile önemli bir sırada yer almaktadır. Hiyerarşide nerede yer alınacağı ve ayrımcılık ile ilgili örneklere ilk defa aile içinde şahit olunmaktadır (Bhasin, 2003, s. 8). Aile içinde erkek çocuklar ön planda olmayı, emretmeyi, hükmetmeyi, kız çocuklar da bu davranışlara karşılık sessiz kalmayı, boyun eğmeyi, ezilmeyi ve eşitsizliği öğrenmektedirler.

Türk toplumunda kız ve erkek çocuk arasındaki ayrımı atasözlerindeki yansımalarda da görebilmekteyiz: Oğlan babanın, kız ananın ortağıdır; söyleminde de dile getirildiği üzere kültürel normları ve ahlak kurallarını öğrenerek içselleştirme sürecinde erkek çocuğu babayla, kız çocuğu da anneye özdeş kılınmaktadır. Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al; söylemi kız ve erkek çocukları üzerinde geleneksel bir yetiştirme tarzının uygulandığını göstermekte ve sosyalizasyon sürecinde kız çocuğunun rol modelinin annesi olduğuna işaret etmektedir (Gülendam, 2006, s. 31,33). Türk toplumunda kız çocuk anneyi, erkek çocuk ise babayı kendine rol model olarak seçmektedir.

Erkek çocuk, en başta babasının yer aldığı erkekleri kendisine rol model seçmekte ve onların davranışlarını benimsemektedir. Güç ve ayrıcalık kavramları onun için en az erkeksilik kavramı kadar anlamlı ve önemli kavramlardır (Adler, 1999, s. 17). Çocuk, erkeğin ev içindeki üstün konumunu, hizmet eden olarak ev

işlerinde kadının yer alması durumuyla fark etmektedir. Yine, çocuğun etrafında bulunan kadınların da kendilerini erkeklerle eşit görmemeleri, bu eşitliği dile getirmemeleri de erkek çocuğunun babanın üstün olduğu hissiyatını güçlendirmektedir (Yörük, 2017, s. 97). Çocuğun aklı ermeye başladığı ilk andan itibaren etrafında sürekli bu gibi durumlara şahit olmasının üzerinde ne gibi etkilere neden olduğunu tahmin etmek güç olmasa gerek. Doğduğu ilk andan itibaren bir kız çocuğundan daha güzel daha görkemli karşılanmış ve kendisine daha iyi davranılmıştır. Anne-babaların da genellikle erkek çocuk sahibi olmak istediklerine çok kez şahit olunmuştur. Erkek çocuk kaç yaşına gelirse gelsin her zaman babasıyla kıyaslanmaktadır, bu kıyaslama bazen benzerlikler bazen de farklılıklar üzerinedir. Kendisine söylenen ve eylemde bulunulan her şey erkek çocuğun kendisinin ve rollerinin daha önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Neval es-Sa'davi, kendi biyografisini anlattığı *A Dougheter of Isis* (Isis'in Kızı) ve *Muzekkeratu Tabibe* (Kadın Doktorun Anıları) adındaki kitaplarında kendi hayatından bizlere kesitler sunmaktadır. Evde sabahları yatakları evin kızı yani kendisi toplamaktadır. Ağabey ise hiçbir izin ve ikaz almadan sokağa çıkıp dilediği gibi oynayabilmekte fakat kendisi zar zor izin alarak çıkabilmekte ve çok sınırlı bir vakit dışarıda kalabilmektedir. Yine sofrada yemeğin en güzel ve en büyük yeri ağabeyine, kendisine de kalan kısım verilmekte hatta açlığa dayanabilmesi, yemeği yavaş yavaş yemesi, yerken de ağzını şapırdatmaması gerektiği söylenilmektedir (Soyer, 2017, s. 247). Kadın ve erkek arasındaki ayrım, daha bebeklik döneminden başlayarak çocukluk dönemiyle devam etmekte ve her geçen gün artarak devam etmektedir.

Tarihsel süreç ve gelenek, Türk toplumunda kadının profilini oluşturan en önemli ve etkili iki kavramdır. Kadını erkeğin himayesinde ve gözetiminde görüp kabul eden eğilimin temelleri, ailede atılmakta ve orada şekillenmektedir. Himayenin kanatlarının altına girebilmeye mashar olabilmek için çocuklardan da kadınlardan da otoriteye itaat ve sadakat göstermeleri beklenmektedir. Baba, otoritenin merkezinde yer almaktadır. Dolayısıyla söz konusu itaat ve sadakat olması gerektiği şekilde yerine getirilirse, otorite olan baba da itaatkar olanlara karşı bunun mükafatını verecektir (Doğan, 2016, s. 379). Evin reisi ve aile kurumunun kurucusu olarak kabul edilen erkeğin belirlediği kurallara uymak aile içinde kabul görmenin temel şartlarından biridir.

Çocuk için ilk sosyal çevre olan ailesinin arkasından sırasıyla arkadaş çevresi, meslek çevresi, dini ve siyasi çevreler gelmektedir. Birey hayatı boyunca ancak farklı çevrelerde kurmuş olduğu ilişkiler neticesinde içinde yaşadığı toplumda bir kimlik ve kişilik kazanabilmektedir.

b) Kültür

Coşkun'un tanımında "Kültür, insan davranışının öğrenilen kısmıdır" (Coşkun, 2012, s. 248). Yörükan'ın tanımında ise, "Kültür, öğrenilmiş davranış kalıpları sistemidir." Bu öğrenilmiş davranış kalıpları sistemi, kendisini öğrenen ve sosyalleşme için bir etken olarak temel alan yetişkin insanlara bir sosyalleşme aracı, öğretme noktasında bir teknik ve sosyalleşme faktörlerinin işaret edeceği örnekler olarak karşımıza çıkmakta, bu süreçte yetişecek insanlar için yalnızca taklit edecekleri ve uyum sağlayacakları nesne ve amaçları sağlamaktadır. Kültürün öğrenilmiş olması, öğretilmiş olmasını ve öğretecek kültürleşmiş kişilerin var olmasını gerektirmektedir (Yörükan, 2017, s. 166). Kadının kendisinde olduğu gibi tıpkı aile kurumu da doğal bir yapıymış gibi görülmektedir fakat aslında aile, kültürel bir oluşumdur. Yine nasıl ki kadının rolleri ve görevleri kaçınılmazsa, aynı şekilde ailenin rolleri ve yapısında da bir kaçınılmazlık durumu söz konusudur. İdeolojinin üzerine düşenlerden biri de bu verili toplumsal karakterleri doğanın kendisindenmiş gibi göstermesidir (Mitchell, 1985, s. 142). Kadının da ailenin de bu kültürel yapı içinde yüceltilebilecek kavramlar olarak yer aldıkları görülmektedir.

Bir çocuğun etrafındaki her şey bir insanın cinsiyetinin kadın mı yoksa erkek mi olduğunun çok önemli olduğunu düşündüren niteliktedir. Çocuk yaşta öğrenilmeye başlanılan bu algının çocukları nasıl ve ne derecede etkilediğini düşündük mü? Çocuklar toplumsal cinsiyet yansımaları olarak kabul edilen dış görünüş, kıyafet, renk, konuşma tarzı/dil ve sembollerle ayrıştırılmış ikili bir dünyaya açıyorlar gözlerini. Bir de, çocuklar kadın mı yoksa erkek mi kategorisinde yer aldıklarını ortalama iki yaşlarında fark edebilmektedirler (Fine, 2017, s. 252). Çocuklar cinsiyetlerinin ne olduğunu fark etmeden önceden beri zaten toplum onun cinsiyetine ait olduğu söylemleri ona söyletmeye ve eylemleri öğretmeye başlamıştır.

Sosyalizasyon sürecinde kız ve erkek çocuklarına toplumdaki mevcut kültürün uygun gördüğü tutum, davranış ve roller arasındaki farklılıklara, toplumsal

cinsiyet farklılıkları denilmektedir. Bu farklılıklar toplumun kendi kalıplarından oluşan bir dayatma niteliğinde olduğundan, gerçek olmayan farklılıklardır. Bunun yanı sıra kadınlardan ve erkeklerden beklenen ve toplumsal cinsiyet farklılıklarına dayanan beklentiler, toplumda yaygın bir biçimde kabul gören inançlar doğrultusunda sosyal davranışları şekillendiren cinsiyet kalıp yargılarını oluşturmaktadır (Yaşın Dökmen, 2009, s. 24,25). Neyin doğal farklılıklardan oluştuğu ve neyin hakikaten doğal olduğuna dair anlayışımız kültürel bir oluşumdur, toplumsal cinsiyete dair kendimize özgü yaklaşım biçimimizin bir parçasıdır. Kessler ve McKenna'nın kavramlarıyla toplumsal cinsiyet, "pratik bir başarı, yani toplumsal pratikle başarılan bir şeydir". İnsanlara dair sahip olduğumuz bilginin biçimiyle ilgili bir niteliktir (Connell, 2017, s. 123,124). Toplumsal bağlamda kadın ve erkek arasındaki farklılıkların doğal farklılıklar olduğu yaklaşımının, kültürle ve kültürde hakim olan zihniyetle alakalı bir yaklaşım olduğu ifade edilebilmektedir. Yani neyin gerçekten doğal ve doğal olmadığını ayırtılabilmek çok da kolay görünmemektedir.

Türkiye'de daha çocuk dünyaya gelmeden, cinsiyeti öğrenilir öğrenilmez erkek çocuğuna mavi, kız çocuğuna pembe kıyafetler ile başlayan sembolik temelli ayırım yine erkek çocuklara kamyon, tüfek, uçak; kız çocuklarına da bebek, mutfak takımı oyuncakları ile devam etmektedir. Şimdilerde ise kız çocuklarına sadece annelik kimliğini oluşturup geliştirecek bebeklerin yerine, Batı kadını simgeleyen Barbie bebekler alınmaktadır. Yine Doğu kültürünün çocuk doğuran kadınının yerine, Batı kültürünün "dişi kadını, salon kadını kimliği" yerleştirilmektedir (Meriç, 2012, s. 261,262). Kız çocuğunun biraz olsun akli ermeye başlar başlamaz ona içine kapanık, sessiz, sakin olmasının daha iyi olduğu telkin edilip durulmuş ve buna inandırılmıştır da. Peki, bu kız çocuğu evlendiği zaman kendisinden beklenenleri yerine getirmek, iyi bir eş ve iyi bir ev anne olmak rollerini ne kadar kendine güven duyarak gerçekleştirebilecektir? (Atabek, 2008, s. 50) Çocukluğundan itibaren kız çocuğunun, genç kızın, genç kadının, annenin, her zaman bir erkeğin zimmetinde olması kadının üzerindeki sayısı belli bile olmayan bir sürü baskı anlamına gelmekte değil de nedir? Kendine güvenmesi aşılınmayan, her zaman bir erkeğe dayanması ona güvenmesi öğretilen kadın her zaman sürekli güvensizlik duygusu içinde gidip gelmektedir. Bu da baskıcı bir toplum içinde yetişen, kendine dahi güveni olmayan kadını ortaya çıkarmayacak mıdır?

Daha çocukluk döneminden başlayarak toplumsal cinsiyetin belirlemiş olduğu kurallarla tanışırız. Çocuklara üreme mekanizmaları bile gelişmediği bu dönemde cinsel kimlikleriyle alakalı genel bazı mesajlar verilerek cinsiyetlerine dair toplum dayatmalarının temelleri atılarak zihinlerinde yer etmeleri sağlanmaktadır. Mesela erkek çocuklara cinsel organlarını özgürce hiç tanımadığı kişilere bile kadın erkek fark etmeksizin gösterebileceği öğretilirken, kız çocuklarına ise erkeklerdeki durumun tam tersi olarak bedenlerini saklamaları, kendilerini muhafaza etmeleri tembihlenir. (Caner, 2004, s. 19). Bu durumun bir sonucu olarak da erkek çocukları sahip olduğu cinsel kimliğin onu ayrıcalıklı ve üstün kıldığını fark ederek korkmamayı ve çekinmemeyi öğrenmektedir. Buna karşılık kız çocukları ise baskıcı tutum ve davranışlar karşısında korkuyla başlayan, çoğu zaman aşağılık duygusuyla devam eden, çoğunlukla kadının kendisine ve bedenine küsmesiyle sonuçlanan bir sürece adım atmış olmaktadır.

Ataerkil sistem içinde sünnet olgusuna dair yapılan çağrışımlar oldukça kuvvetlidir. Sadece soyu meydana getirme ve çoğaltma niteliğinin Tanrı'dan gelen bir lütuf ve onun aracılığıyla erkeğe aktarılan bir simgelemenin yanında aynı zamanda hem erkeği hem de onun cinsel organını iktidar ve güç kavramlarıyla bağdaştırmaktadır (Berktaş, 2016, s. 67). Bu çağrışımlarda psikanalitik yaklaşımdaki gibi bir ilişkilendirmenin olduğu görülmektedir. Penis burada da gücü ve iktidarı simgelemektedir.

Erkek çocuk hareketlerini ölçüp biçerek eylemlerinin ne derecede erkekçe ya da tam bir erkek olup olmadığını toplumundan öğrendiği ölçüyle değerlendirmektedir. Erkekçe kavramının içinde ilk önce bencil davranmak, benliği tatmin etmek, başkalarına emir vermek, başkalarından üstün olmak, cesaretli ve güçlü olmak, farklı başarılarla ve zaferlere imza atmış olmak, özellikle de kadınlara sözlerini geçirmek, kendilerine itaat etmelerini sağlayarak kadınlara boyun eğdirmek, makamın-mevkinin-onurun-ünvanın peşinde koşmak, kadınca olarak kabul edilen tutum ve davranışlara karşı kendilerini korumak şeklinde fiiller yer almaktadır (Yörükan, 2017, s. 99). Bu yolla erkek çocuk yetişkin erkeklerde özellikle de babasında gözlemlediği birtakım ayırt edici özellikler kazanmaktadır. Bir erkek çocuk daha çok küçük yaşlardan itibaren kendisini güçlü ve üstün olmak için sürekli bir çatışma içerisinde bulmaktadır; çünkü üstün olmak erkekçe ve erkeğe yakışan bir özelliktir.

Bu durumda bir tuhaflık var. Mademki kadın ve erkek arasındaki farklılıklar doğal ise neden bu kadar dile getirilip tam tersi yönünde hareket edilmektedir? Eşyaların, kıyafetlerin, süslerin hakikaten de cinsiyeti işaret etmek adına şekillendiriliyor olması neredeyse bir sapkınlık boyutu almaktadır. Bu durum bazı zamanlarda gerçek olması istenmeyecek boyutlara ulaşmaktadır. Mesela bebeğini emziren bir annenin halini gözümüzün önüne getirdiğimizde fark ederiz ki, kadının bebeğini emzirme sırasında giydiği o üzerindeki ön kısımdan daha kolay açılan, birçok taş, süs, pul, işleme, fiyonk, dantel, kurdele gibi detayların olduğu kıyafetler emziren annenin ne kadınlığından ne de dişiliğinden şüphe edilmemesini sağlamayı amaçlamaktadır. Yani aslında baktığımız zaman toplumun bakış açısı, toplumsal cinsiyetin işaret diliyle gösterilmektedir. Çünkü aradaki o farklılıklar konudan saptırılarak ya da abartılarak bir kargaşa ortamı yaratmak istemektedir. Rubin'in de ifade ettiği üzere “farklılık üzerindeki toplumsal vurgu, doğal benzerliği olumsuzluyor” (Connell, 2017, s. 128). Toplumun farklılıklar üzerine yaptığı vurgunun, hayatın her alanında ve her anında görülebilecek boyutlara ulaştığı söylenebilmektedir.

Kadınlar kendilerini hakir görme, aşağı kabul etme, yok sayma gibi özelliklerle çevrili bir toplumsallaşma mekanizmasına boyun eğdirilirken; sessizlik, sakinlik, teslimiyet ve itaatkârlık gibi çoğu noktada olumsuz kabul edilebilecek nitelikler öğretilmekte ve erkekler de bu mevcut hâkim sistemin birer mahkûmu hatta görünmeyen kurbanlarıdır. İtaat etmeye sebep olan yaklaşımlar gibi bu hâkimiyet ve tahakküme dayalı sistemde hak istemeye ve aynı zamanda da bunu uygulamaya iten yaklaşımlar da doğanın bünyesinde yazılı olarak yer almamaktadırlar ve bunların uzun soluklu sosyalizasyon sürecindeki çalışmalarla kurulmaları gerekmektedir (Bourdieu, 2018, s. 67). Ataerkil erkekliğin, erkekleri narsist derecesinde çocuksu davranmaya, yalnızca erkek doğmuş olmalarından dolayı kendilerinin birçok imtiyaza ve ayrımcılığa sahip olduklarını düşünmeye, çoğu zaman psikolojik açıdan bağımlı olarak hayatlarını sürdürmeye ittiği bilinmektedir. Birçok erkek “anamlı bir çekirdek kimlik” oluşturamadıklarından dolayı söz konusu bu imtiyaz ve ayrımcılıkların üzerlerinden çekilmesinin hayatlarını zorlaştıracığı düşüncesinden dolayı bir tehdit algısının içine düşmektedirler (Hooks, 2016, s. 89). Bu tehdidi üzerlerinde daha baskın hissettikleri zaman kadınlara daha çok yüklenmekte, onları kendi hissettiklerinden kat kat fazlasıyla cezalandırmaktadırlar. Tabii buradaki ceza

çok da somut değildir, uzun bir sürece yayılmış ve etkisini sürekli hissettiren nitelikte bir cezadır.

c) Akran Grupları

Sosyalizasyon sürecinde rol oynayan sosyal gruplardan biri de akran gruplarıdır. O süreçte çocuk, yeni bir kimlik arayışındadır ve kimliğin oluşumunda kendi yaş grubundaki arkadaşları önemli bir yer işgal etmektedir. Çocuk için arkadaşlarının fikirleri ya da onu nasıl gördükleri anne babanın yaklaşımından daha önce gelmektedir. Çocuk arkadaşlarına belli tutum ve davranışlarla kendini ve oluşum sürecinde olan kimliğini ispatlamaya çalışmaktadır.

Toplumsal çevre, bireyleri ancak belirlenmiş amaçlar doğrultusunda bir araya toplayabilmektedir. Sosyalizasyon sürecinde akran grupları birey üzerinde bazı noktalarda özellikle daha etkili olmaktadır. Bunlardan ilki, bireye ahlak kurallarını ve cinsel rollerini öğrenmek noktasında yol göstermeleridir. İkincisi, bireye farklı ve yeni davranış şekilleri öğretmeleridir. Üçüncü olarak da bireye sosyal rolleri öğretmek hususunda yardımcı olmalarıdır (Coşkun, 2012, s. 250,251). Yine birey, arkadaş grupları içerisinde hakkını savunmak, mücadele etmek, sevmek ve sevilmek, korumak, paylaşmak ve başarmak gibi kavramların ne anlama geldiğini yaşayarak tahlil edebilme şansına sahip olabilmektedir. Bu zaman zarfında öğrendiği bilgilerin doğruluk derecesini de bu arkadaş grupları içerisinde öğrenmektedir.

d) Kitle İletişim Araçları

Hess'e göre, kitle iletişim araçlarının en önemli işlevlerinden bir tanesi de sosyalleşme işlevidir. Demiray'a göre kitle iletişimi basit tanımıyla "haber, bilginin" ya da genel tanımıyla "kültürün insan topluluklarına çeşitli araç ve temellerle dağıtım" şeklinde tanımlanmaktadır (Coşkun, 2012, s. 252). Kitle iletişim araçları yalnızca televizyondan ibaret değildir fakat en tesirli olanının televizyon olduğu söylenebilir. Kitle iletişim araçları kadın ve erkek cinsiyetlerine dair önyargıların ve kalıp yargıların devamlı olmasında bireylere bu yönde tesir etmektedir (Yaşın Dökmen, 2009, s. 133). Televizyon geçmişten günümüze belli

başı modeller sunmak noktasında bir sosyal öğrenme kaynağı olarak kabul edilmektedir.

Çocuk yetiştirirken erkek çocukları için endişe edilen bir şey vardır, o da onları kız gibi yetiştirmek (Atabek, 2008, s. 86). Ders kitaplarındaki çocukların hayalleri toplumsal cinsiyetin onlar için biçtiği şekilde tek tip, değişmez ve mutlak doğru olarak gösterilmektedir. Erkek çocukları kız gibi, kız çocukları da erkek gibi söylemine –ki bu çoğu zaman bir hakaret olarak algılanır- maruz kalmamak için kendi cinsiyetlerine uygun olan oyuncaklarla oyunlar oynarlar, çizgi film izlerler, meslekler seçerler, giyinirler ve bu şekilde toplumsal cinsiyet rollerini gerçekleştirirler (Gümüsoğlu, 2016, s. 137). Hakeza rollerine göre davranmayanların ne gibi sonuçlarla karşılaşabileceğini tahmin etmek güç değildir.

Belki de okulda ilk öğrenilen şarkılardan birinde yer alan Ayşe karakterinin bebekle oynaması, ona bakıp, onun karnını doyurması; erkek çocuk olduğu anlaşılan küçük askerin de tüfeğinin bakım ve temizliğini yapması, ikisinin de üstlendiği rollerin birbirlerinden çok farklı olduğunu göstermektedir. Çocukların her ikisi de daha çok küçük yaşta olmalarına hatta tam manasıyla yaptıkları şeyin ne anlam ifade ettiğini dahi bilmemelerine rağmen böyle bir ayrımın içerisinde yer almaktadırlar. Zamanla bu durumu içselleştirerek kabulleneceklerdir. Her ikisi de toplumun kendilerine biçtiği toplumsal cinsiyet rollerine göre hareket edeceklerdir.

Dolaptaki yazlıkları-kışlıkları değiştiren, yaz vakti kış için hazırlık yapan, turşu kuran, konserve hazırlayan, reçel kaynatan, salça yapan, örgü ören, temizlik yapan anne karakterine ders kitaplarındaki resimlerde muhakkak yer verilmektedir. Anne bu işleri yaparken kız çocuğu da annenin hemen yanı başında ona yardım etmek ve ondan yaptıklarını öğrenmek için hazır bulunan bir figüran rolündedir. Kitle iletişim araçları çocuklarla birebir, doğrudan bir etkileşim içerisinde değildir fakat onları sosyalleştirmede oynadığı rol görmezden gelinemeyecek mahiyettedir (Coşkun, 2012, s. 252). Mesela küçük kızın mutfakta da büyüklerine özenmesi anlaşılması kolay bir durumdur. Sözde çamurdan yemekler, ağaç yapraklarından sarmalar yapar, pişirir; bunun için bir oyuncak fırını varsa ya da annesi onun mutfaka girmesine müsaade etmişse, minicik elleriyle bir şeyler yapmaya çalışmışsa, ocakta pişen yemeği karıştırmaya yardımcı olduysa işte o anlar onun için öyle muhteşem zamanlardır ki mutluluktan havalara uçar.

e) Din

Dinler, hususi olarak da tek tanrılı dinler toplumdaki imgeleri ve kalıpları oluşturmada ve onları insanlara benimseterek içselleştirmekte etkin rol oynar çünkü belirlenen bu kalıpların değişmez ve mutlak doğru olduğunu yani kutsal olduğunu söylemektedir. Dinsel anlayış kesin bir biçimde ve önceden belirlenmiş olarak insanı biyolojik, fiziksel ve manevi olarak kadın ve erkek olarak iki kategoriye ayırır. Bu ikili ayırım Tanrı'nın ve onun yarattığı doğanın getirdiğine inanılan mutlak düzenin simgesel bir ifade edilmiş şeklidir (Adler, 1999, s. 17). Dünyadaki düzeni erkeklerin sağladığı çünkü onların daha rasyonel ve akılcı düşündükleri iddia edilmektedir.

Türk toplumu ataerkil bir yapıya sahiptir. Ataerkil toplum yapısında tek tanrılı inanç sistemi hâkimdir. İslam dininin anlayışında erkekler kendilerini yeryüzünün halifesi olarak görmekte ve yöneticilik sıfatının onlara ait olduğunu ileri sürmektedirler. Yöneticilik sıfatı altında toplumun kurallarını belirleyen, neyin doğru ve neyin yanlış olduğuna kanaat getirenler de erkeklerdir. Toplumdaki tüm kurumlar erkeklerin bakış açıları ve anlayışları doğrultusunda ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla tüm bunlar kadını ikincil konuma düşürmekte ve toplumda onu silikleştirmektedir. Çünkü erkeklerin rasyonel düşünme yetisine fakat kadınların duygusal bir yapıya sahip oldukları düşünülerek ev dışındaki işlerde söz sahibi olmalarına izin verilmemektedir.

2.2.4. Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları ve Ayrımcılık

Sosyal psikolojinin bakış açısıyla baktığımızda Fiske'nin insanın kendini benzerleriyle birlikte daha rahat hissettiği söylemi durumu açıklamaktadır. Kişinin benzerleriyle olmak arzusu, diğerlerinin farklılıklarından ötürü onlara farklı davranmayı ifade etmemektedir. Diğer kişilerden farklı olmak, istenilmeyen bir durumdur. Çünkü birey kendisine benzeyenlerle daha rahat etmektedir. Yani belirli bir gruba benzemeye ya da ona uymaya çabalanmaktadır. Kişi o grubun içindeyken grubun dışında kalan, o gruba ait olmayan insanlara dair tavrı nasıldır? Buradaki tavır gerçekte farklılığa nasıl bir bakış açısıyla bakıldığı ile alakalıdır. Peki, bahsi geçen farklılıklara dair tavır, o farklılığa sahip kişilere yönelik ayrımcı tutumlar oluşturulmasına ve böylece de farklılıkları ortadan kaldırır hale getirir düzeyde

midir? Veyahut da genellikle bizlere önerildiği gibi bu farklılıklar karşı tarafa tolerans göstermekle mi karşılanacaktır? (Coşkun, 2012, s. 260) Benzerlerle olmayı istemek, farklılıklardan dolayı ötekilere farklı davranmak demek değildir. Yani bireyin bir gruba ait olmak istemesi o bireyin başka gruptaki bireylere karşı ayrımcı tavır ve tutumları içermemektedir.

2.2.4.1. Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları

Kalıp yargılar hususi olarak hoşça gitmeyen gruplara karşı oluşturulmakta ve o gruba ait üyelerle karşılaşıldığında da hemen o anda kolaylıkla bizi uyararak onlara nasıl bir davranış sergilenmesi gerektiğini belirlemektedir. Kalıp yargılar genel olarak, bilişsel yollardan işlev yapmaktadırlar yani o an karşılaşılan duruma uygun olup olmadığı araştırılmadan, fazla bir düşünme süreci gerektirmeden, kısa yoldan kabul görmektedirler. Bizler, diğer bireylere karşı geliştirilen kalıp yargıları temel olarak ve çoğu zaman da genelleştirilmiş, belirsiz tepkiler gösterebilmekteyiz. Tüm bunlar yapılırken kalıp yargıların doğru olmama durumu hiç de dikkate alınmamaktadır (Yaşın Dökmen, 2009, s. 32). Bu kalıp yargıların devamlı kılınmasında başta ailenin ve toplumdaki diğer toplumsal kurumların, kitle iletişim araçlarının, reklamların, filmlerin, özellikle çocuk kitaplarının, vb. de büyük rolü vardır.

Çok muhtemel kadınların daha hassas, duygusal, duyarlı, tatlı dilli ve eşlerine bağımlı oldukları, yemek yaptıkları, çocukları sevdikleri, onların bakım ve sorumluluklarını üstlendikleri, özverili ve fedakâr oldukları, ev içinde çalıştıkları, kendilerini evlerine, çocuklarına ve eşlerine adadıkları; erkeklerin de bağımsız, özgür, cesur, daha zeki oldukları, duygusal açıdan güçlü ve bedenen kuvvetli bir yapıya sahip oldukları, ev dışında çalışarak reislik görevini üstlendikleri vb. gibi özellikler kabul edilmektedir. Ne de olsa, kadınlar evde daha fazla vakit geçirmekte, çocuk doğurmakta ve bakmakta, temizlik, yemek ve evin diğer işlerini yapmaktadırlar. Kendilerinden daha evvel eşlerinin ve çocuklarının ihtiyaçlarını gidermektedirler. Erkekler ise içinde tehlike olduğu kabul edilen işleri üstlenmekte, daha zor işlere koşmakta, kavgada ve savaşta yer almakta, evin geçimini üstlenmektedirler. İşte aklımıza gelen bu ve bunun gibi düşünceler, tek başına sadece bizim düşüncelerimiz değildir, aynı zamanda içinde toplumun kalıp yargılarını da

barındırmaktadırlar. Örneklerden de anlaşılacağı üzere, toplum bir grup kadınlardan ve karşıt grup olan bir grup erkeklerden oluşmaktadır. Her iki gruptan da beklenen bazı kalıplaşmış toplumsal davranış özellikleri bulunmaktadır. Bunlara cinsiyet kalıp yargıları denilmektedir. Birbirlerine göre karşı cinsi ifade eden kadın ve erkek, karşısındaki cinsin tam zıddı özelliklerle tanımlanmaktadır. Örneğin kadınların daha sıcakkanlı, ilgili, yumuşak gibi özelliklere; erkeklerin ise aktif, bağımsız, özgür ve baskın gibi özelliklere sahip olduğu kabul edilmektedir. Kadın ve erkek toplumda bu şekilde bilinmekte, ona göre anlamlandırılmaktadırlar.

İçerisinde yaşadığımız toplumun sosyal açıdan meşru kabul edilebilmesi ve diğer toplumlardan ayrılarak farklılaştırılması söz konusudur. Bu durum bir gerçeklikten ziyade, aslında içinde bir önyargıyı ya da bir düşünce saplantılılığını içermektedir. Buna dayanarak denilebilir ki kalıp yargılar, mevcut durumun dışında kalan diğer gruplara dair düşünce ve fikirleri yansıtırken bunun yanında da zihinlerde bulunan önyargıları da bu açıklamalara katmaktadır. Mesele, bireyin davranışlarının dâhil olduğu grubun aidiyeti etrafında değerlendirilmesinin sonucundan çıkmaktadır. Kalıp yargıların oluşum süreci içerisinde her ne kadar bahsedilen duruma önyargı karıştırılmamak için çabalansa da bunu yapabilmek çok da mümkün görünmemektedir. Kısaca denilebilir ki, kalıp yargıların içinde çoğu zamanda önyargı da bulunmaktadır.

2.2.4.2. Ayrımcılık

Locke'un kullandığı insan (man) kavramı genel olarak tüm insanlığı anlatmak için değil de özel anlamda ve tek bir cinsi belirtmek için kullanılmaktadır, o da erkekleri (Donovan, 2016, s. 27). Bu ayrım kadın ve erkek arasındaki ayrımcılığı kavramsal olarak ifade etmektedir.

Dökmen'in tanımlamasıyla; "Ayrımcılık, ön yargıların ve kalıp yargıların davranışsal ifadeleridir" (Yaşın Dökmen, 2009, s. 101). Ayrımcılık yaygın kullanımında basitçe "adil olmayan davranışlar" anlamına gelmektedir (Marshall, 1999, s. 50). Cinsiyet ayrımcılığı kavramı için cinsiyetçilik (sexism) kavramı da kullanılmaktadır. Cinsiyetçilik (sexism), bir cinsiyetin diğer cinsiyete nazaran daha üstün olduğunu kabul eden ve savunan ideolojiye denilmektedir. Kadınlar tarafında en az ırkçılık kadar yıkıcı sonuçlara sebebiyet verebilmektedir. Ersöz'ün ifadesindeki

“akıl/beden, kültür/doğa, mantık/duygu, nesne/özne, kamusal/özel” şeklindeki ikili kavramlar arasında hiyerarşik bir yapı meydana getirmektedir. Buradan da erkeğin ve eril özelliklerin kadın ve dişil özelliklerden daha çok kıymet gördüğü çıkarılmaktadır. Erkeksi özelliklerle kadınsı özellikler birbiriyle kıyaslandığında kadınsı olarak kabul edilen özelliklere, erkeksi olarak kabul edilen özelliklere göre daha az kıymet verilmektedir (Günindi Ersöz, 2016, s. 108). Kadın, toplumda kurulan bu eril ve dişil özellikler hiyerarşisinde ikincil konumda bırakılmaktadır.

Ayrımcılık meselesinin, bizden olmayana karşı hoşnutsuzluk sonucunda ortaya çıktığı söylenebilmektedir. Aslında ayrımcılık tek bir şekilde vücut bulmaz. Ayrımcılık farklı şekillerde kendini gösterebilmektedir. Genellikle olumsuz davranış biçiminde olabildiği gibi bunun yanında sessiz ve gizlice yapılan ayrımcılıklar da vardır. Cinsiyet ön yargıları ve cinsiyet ayrımcılığı özellikle de günümüzde daha karışık bir hal almıştır. Cinsiyet ayrımcılığı, direkt eylemler şeklinde tezahür edebileceği gibi dolaylı ya da gizli şekillerde de ortaya çıkabilmektedir. (Yaşın Dökmen, 2009, s. 120,121). Toplum söz konusu bu eylemsel davranışları hoş karşılamadığından, belki de bireyler farkında olmayarak da olsa çoğu zaman ayrımcılık yapabilmektedirler.

Ayrımcılığın temelini ön yargı oluşturmaktadır. Sosyoloji literatüründe çoğu zaman ırk ilişkileri ve etnik yapı çerçevesinde kullanılan ayrımcılık, ötekine karşı gelişen tutum ve davranışa işaret etmekte; buradaki öteki; bir birey, bir grup veya bir toplum olabilmektedir. Ayrımcılığa yönelik yapılan sosyolojik analizlerin birçoğunda ayrıcalık ve güç (iktidar) savaşının sonuçları olarak kabul edilen baskı ve tahakküm kalıplarında bir yoğunlaşmanın olduğuna dikkat edilmelidir (Marshall, 1999, s. 51). Liberal feminizm, kadınların sırf kadın olmalarından dolayı ayrımcılığa maruz kaldıklarını kabul etmektedir fakat kadın ile erkek arasındaki ilişkinin bir güç ilişkisi olduğunu kabul etmemektedir (Ramazanoğlu, 1998, s. 29). Bu söyleminden liberal feminizmin, diğer görüşlerin aksi bir görüşte olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, kadının toplum tarafından tahakküm altında tutulmasının temelinde hem biyolojik hem de tarihsel açıdan aşılamayan izler yatmaktadır. Bu izler beraberinde aile kurmak, anne olmak, toplumsal hayatta ve üretim faaliyetlerinde bulunamamak, kadın-erkek eşitsizliğine ve ayrımcılığa maruz kalmak şeklinde sürüp gidebilecek bir sebepler zincirini örmektedir (Mitchell, 1985, s. 150).

Eşitlik söylemi, eşitsizliğin boyutunun daha da derinleşmesine sebep olmaktadır. Çünkü asıl ve tam bir varlık olarak erkek tanımlandıktan sonra, kadın yalnızca erkeğe yaklaştırılarak onun gölgesi altında eşit konuma getirilebilmek için uğraşmaktadır (Köysüren, 2013, s. 11). Kadın eşitlik söylemi içerisinde de eşitlik kavramının içerisinde de yerini alamamaktadır çünkü erkeklerin toplumdaki konumlandırışları buna müsaade etmemektedir.



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE AİLE, EVLİLİK VE KADININ GELİNLİK ROLÜ

3.1. Ataerkil Yapılanma

Türk toplumu ataerkil toplum yapısına sahiptir. Peki, ataerkil toplum yapısı nasıl tanımlanmaktadır ve içerisinde nasıl bir mekanizmayı kullanmaktadır buna bakalım. Ataerkil yapıyı Hartmann, “erkeklerin kadınlara egemen olmasını sağlayan, erkekler arasında hiyerarşik ilişkilerin ve dayanışmanın olduğu maddi temele sahip bir ilişkiler dizisi” (Bhasin, 2003, s. 27) şeklinde tanımlamaktadır. Ataerkil sistemin maddi dayanak noktası erkeklerin, kadınların iş güçleri üzerindeki denetimleridir. Çünkü bir kadının çalışması hem erkeğe hem de sermayeye yarar sağlamaktadır.

Kadınlar hem yaşantılarının hem de tecrübelerinin ya hiç temsil edilmediği ya da çoğu zaman yanlış temsil edildiği bir toplumda yaşamaktadırlar. Butler, Foucault'nun bakış açısına dayanarak feminist yaklaşıma şu şekilde karşılık vermektedir:

“Yasaların dayandığı iktidar sistemleri daha sonra temsil ettikleri özneleri üretmektedir. İktidar bireyi sınırlandırmakla, denetlemekle, düzenlemekle, ona yasalar koymakla onu korumakla ve birtakım yasalara tabi kalmakla yetinmez; kendi yapılarına tabi olanı biçimlendirir, oluşturur, bu yapıların gerekliliklerine uygun bir biçimde üretir.” (Direk, 2018, s. 78)

İktidar hususunda hemfikir olunmuş feminist bir yaklaşım yoktur çünkü hem liberal hem radikal hem de Marksist feministler toplumdaki hâkim iktidarın tam olarak nerede olduğu noktasında bir anlaşmaya varamamışlardır. Liberal feministler, iktidarın (gücün) topluma eşit bir şekilde dağılmış olduğunu savunmaktadırlar. Radikal feministler, iktidarı patriarki kavramının temelinde ve ataerkil toplum yapısının kendisinde ve onun ideolojisinde olduğunu savunmaktadırlar. Marksist feministler ise, iktidarı üretim sistemlerinin sınıflamasında ve toplumsal cinsiyete dayalı ilişkilerin oluşmasına müsaade eden, daha tutarsız ve tarihsel bir anlayışa sahiptirler (Ramazanoğlu, 1998, s. 124). Oysaki her bir toplum kendi içinde erkek egemenliğini farklı şekillerde yeniden ürettiği, zayıflattığı ve pekiştirdiği kurumlara sahiptir (Kandiyoti, 2015, s. 18). Ataerki çok eskilere dayanan bir iktidar sistemi olmasından dolayı çok fazla göze çarpmamaktadır. Daima doğal olanı akla getirdiği için de değiştirilmez olduğu iddiasındadır (Millet, 2018, s. 96). Ataerkil toplum yapısında olup biten çoğu şey zamanla sırdan ve olası bir hale gelmiş ve toplumda

yaşayan bireylerin yaşanan olumsuzlukları ve eşitsizlikleri hemen hemen hiç sorgulamadıkları toplumun mevcut yapısıyla bütünleştikleri ve toplumu olduğu haliyle kabul ettikleri görülmektedir.

Connell'in ifadesiyle "toplumsal cinsiyet rejiminin" işleyişini ve yeniden üretimini gerçekleştiren, birbiriyle alakalı üç kavramdan söz edilebilmektedir. Bu kavramlar (Connell, 2017, s. 154,164) :

-Emek

-İktidar ve

-Kateksis şeklinde sıralanabilir.

Emek: Connell, emek başlığı altında bazı işlerin nasıl olup da kadın işi veyahut da erkek işi olarak tanımlandığını açıklamaktadır. Ona göre cinsiyete dayalı işbölümü, eğitim ile desteklenerek, kültür aracılığı ile de yayılabilir. Kadınlar düşük statülü, düşük ücretli ve çoğu zaman da ücretsiz olarak evlerde ve aile ile ilgili işlerde çalışmaktadırlar. Connell'in iddiasına göre kadınlar, para biriktirme konusunda yetkin değillerdir. Bundan dolayı, cinsiyete dayalı işbölümü yapının öteki mekanizmalarıyla ilişki içerisine girememektedir.

İktidar: Evde, iş yerinde ya da büyük bir kurumda kazanç konusunda bir eşitsizlik ya da denge olabilmektedir. Fotoğrafa tam olarak bakıldığında üniversiteleri, kurumları, bakanlıkları yönetenler yapılan işleri kadınların üst statülere ulaşmasını zorlaştıracak şekilde kurgulayanlar erkeklerdir. Connell, bu açıdan erkekler ile kadınlar arasındaki iktidar temelli ilişkileri gösterirken, aynı zamanda erkek iktidarının kültürel olarak desteklendiğini de göstererek kuramlara has olan erkek iktidarını da irdelemektedir (Connell, 2017, s. 165,170). Toplumdaki kurumların birçoğu erkekler tarafından, onların bakış açıları ve hedefleri doğrultusunda inşa edilmektedir. Kurulan bu kurumlarda sadece kendi seslerini duymakta ve sadece kendi aldıkları kararları ve seçtikleri tercihleri yaşamaktadırlar.

Foucault'nun söyleminde iktidar şu şekilde tanımlanmaktadır:

"İktidar; elde edilen, koparılan ya da paylaşılan, korunan ya da elden kaçırılan bir şey değildir; iktidar sayısız noktadan çıkarak, eşitsiz ve hareketli ilişkiler içinde işler. İktidar ilişkileri var olduğu yerde doğrudan üretici bir rol oynar." (Foucault, 2015, s. 70).

Burada belirtilmek istenen ayrım, kadın ve erkek cinsleri arasında eşitsizliğe sebep olan iktidar ilişkilerinin yanında bir de toplumsal ilişkilerin kendisini cinsiyetlendiren ve onun dışında kalan diğer toplumsal eşitsizlikleri de cinsiyet eşitsizlikleri ile bağlantılı duruma getiren cinsiyet düzeninin varlığıdır.

Kateksis: Freud'un bu kavramı kullanmasından yola çıkarak Connell, bireylerin başkalarına dair duygusal yaklaşımlarını açıklamak için kullanmaktadır. Toplumsal açıdan cinselliğin nasıl kurulduğu tartışılmaktadır. Burada cinsellik kavramı, arzu etmenin ve haz duymanın oluşumunda kadınların, erkeklere tabii kılındıklarını dile getirmektedir (Connell, 2017, s. 170-178). Bütün konularda kadınların erkeklere tabii olmalarının istenildiği gibi cinsellik konusunda da tabiiyet istenilmektedir.

Gerda Lerner, ezenler ve ezilenler arasındaki durumu şu şekilde ifade etmektedir: "Oyun, her iki cinsiyetten oyuncu olmaksızın devam edemez. Bunlardan hiçbiri bütüne daha az ya da daha çok katkıda bulunmaz; hiçbiri önemsiz ya da vazgeçilebilir değildir. Ama sahne düzeni erkekler tarafından tasarlanmış, boyanmış ve tanımlanmıştır. Erkekler oyunu yazmakta, gösteriyi yönetmekte ve hareketlerin anlamını yorumlamaktadır. Kadınlara yardımcı oyun rollerini, kendilerine de en ilginç, en cesur ve destansı rolleri verirler" (Bhasin, 2003, s. 14). Asıl mesele kadınların kim oldukları ya da ne yaptıklarıyla ilgili bir şey değildir, asıl mesele onlara kimin ne kadar değer verdiği ve bu değer ölçüsünü kimin belirlediğidir.

Toplumdaki mevcut kurumlar incelendikleri zaman aslında hepsinin ataerkil bir tohumla filizlendiği görülmektedir. Bütün kültürel, toplumsal, iktisadi, siyasi ve dini kurumlar erkeklerin denetimi altındadır. Bu durum kökleri çok eskilere dayanan ataerkil sistemi güçlü, yıkılmaz ve doğal bir yapı gibi göstermektedir (Bhasin, 2003, s. 8). Tohum ve toprak metaforunun belki de en bilindik örneği Kuran'daki "Kadınlarınız sizin için ekme/bırakma yeridir. O halde o ekme yerinize nasıl isterseniz öyle varın" (2:223) (Feyizli, 2008, s. 39) söylemidir. İslamiyet'in anlayışında erkeğin üreme hususundaki rolü, Tanrı'nın dünyayı yaratmasındaki gücünün insan-fani boyutundaki yansıması gibi görülmektedir. Ataerkil sistemin altında yatan en önemli gücün dayanak noktası Tanrı ile erkek arasındaki ilişkilendirilmedir (Berktaş, 2016, s. 57,58). Descartes'in görüşüne göre erkeğin rasyonellik ve akıl ile, kadının da doğa ve doğurma yetisiyle özdeş kılınması eril

hâkimiyetin bir göstergesidir (Köysüren, 2013, s. 11). Descartes'in bu söylemi, ataerkil yapıyı ve yapının işleyişini destekler niteliktedir.

Toplumun ve ailenin ahlakını ve namusunu korumakla görevlendirilen, ahlak bekçiliği yapan ve bunları onur/namus kavramlarıyla besleyen erkek için, kadının bir tehdit unsuru olmasına şaşırılmamalıdır. Ne de olsa her iki alanda da düzen, kadının toplum tarafından kendisine biçilen rolleri yerine getirmesi, haddini ve yerini bilmesi ve bunlara uygun şekilde hareket etmesi üzerine inşa edilmiştir (Berktaş, 2016, s. 155). Toplum tarafından kabul edilmiş olan ataerkillik ideolojisinin iktidara sahip olması sayesinde erkeklerin gerçekleştirdikleri olumsuz eylemleri bir şekilde meşrulaştırmanın çözümünün bulunduğu söylenebilmektedir (Şenol & Kaya, 2018, s. 41). Toplum düzeninin sağlanması, erkeklerin yönetiminde olduğundan dolayı yapılan tüm olumsuz davranış, tutum ve eylemlere bir şekilde bir kılıf uydurulmaktadır.

Mor Çatı avukatlarından Canan Arın; gelenek ve göreneklerin farklı şekillerde hayat bulduğunu topluma ne şekilde yansıdığını dile getirmektedir. Namus adı altında kadınları öldürmek, onları sadece annelik mertebesine ulaştıklarında saygıya değer görmek, sadece itaat etmek için dünyaya geldiklerini aksi halde dünyada başlarına her türlü belanın geleceğini savunmak, erkeklerin kimse duymadığı müddetçe istedikleri her şeyi yapabilecekleri ve yaşayabilecekleri gibi değerlerin (!) (Yıldız, 2017, s. 35) bir kuşaktan diğer kuşağa aktarılması için ellerinden ne geliyorsa yaptıkları ve yapacakları bir sistemin hayatta kalmasını sağlamak erkeklerin tüm bu olumsuzlukları nasıl da meşru kıldıklarına sadece birkaç örnektir.

3.2. Ataerkil Yapıda Aile ve Fonksiyonları

Türkiye'nin toplumsal yapısı erkek soyundan devam eden, kadın ve erkekler için farklı hiyerarşilerin hüküm sürdüğü, kadınların toplumsal cinsiyetlerine evlenerek dâhil oldukları ailenin büyük ölçüde el koyduğu, cinsiyetlerin faaliyet alanlarının ayrıştırıldığı, saygınlık kalıplarının yaşa dayalı olduğu (Meriç, 2012, s. 261) nitelikleriyle klasik ataerkillik içinde yer aldığı söylenebilmektedir.

Kadın ve erkek kendilerine biçilen rolleri gerçekleştirirken aile içinde mevcut olan üretim ve tüketim biçimleri de korunmakta ve toplumsal düzen bir

değişikliğe uğramadan devam etmektedir. Geleneksel aile yapısındaki işbölümünde, kadının işleri evin içinde, erkeğin işleri de evin dışında yer almaktadır (Bolak Boratav, Okman Fişek, & Ziya, 2017, s. 52). Dolayısıyla rollerin bu şekilde ayrılarak dağıtılması kadına ve erkeğe ayrılan mekânların tamamen birbirinden ayrışmasına ve bu durumun da pekiştirilerek devam etmesine neden olmaktadır.

Aile hayatı da özel alan olduğundan ve bu alan da ataerkil sistem tarafından belirlendiğinden burası erkek tahakküm ve egemenliğinin kesin biçimde gösterildiği bir alan haline gelmektedir (Çaha, 2017, s. 75). Aile kurumunun kutsallığına inanan ve her bir olumsuz söylem ya da eylemle karşılaştığında bu kutsallığa sığınan kadının baskı ve tahakkümü en çok hissettiği yer evin içidir.

3.2.1. Ataerkil Yapılanmada Kadının Rolü ve Fonksiyonları

Simone De Beauvoir, İkinci Cins adlı kitabında, “kişi kadın doğmaz, kadın olur” demektedir. Bu cümleyle onun ifade etmeye çalıştığı şey, hiç kimsenin toplumsal cinsiyetle dünyaya gelmediği, doğumla ölüm arasındaki süreçte sürekli öğrenme neticesinde kazandığı, kültürün olduğu her yerde var olan bir anlamlar dizisi olduğudur (Butler, 2018, s. 191). Kadın, biyolojik olarak her ne kadar kadın olarak doğmuş olsa da onu asıl kadın haline dönüştüren toplumun bizzat kendisidir.

Toplum içinde kadının yerinin, cinsiyeti temel alınarak tanımlanır duruma geldiği görülmektedir. Bu doğrultuda kadınların toplum tarafından kendilerine atfedilen geleneksel rollere evetleyici bir yaklaşım ve tutum içerisinde bulunmaları gerekmektedir (Çelebi, 1990, s. 21). Erkekler, ekonomik gücü ellerinde bulundurduklarından dolayı kadınlar üzerindeki bütün kısıtlayıcı ve sınırlayıcı baskı mekanizmalarını meşru kılmaktadırlar (Akyıldız Ercan, 2014, s. 40). Böylece üstün konumda yer alan erkek daha imtiyazlı yerleri ve makamları ele geçirmekte, hayatta göze gönle daha hoş daha zevkli gelen şeyleri hep kendisine ayırmakta, kadınlara da işlerine gelmeyen, sıkıcı, yorucu faaliyetleri bırakmaktadırlar (Yörükkan, 2017, s. 94). Bu ve bunun gibi davranışlar erkeklerin nasıl da kadınlardan daha üstün bir konumda olduklarını göstermektedir.

Sosyalist feministler, evlilik kurumunun ekonomik ve siyasal boyutları üzerinde durmaktadırlar. Bunun yanında kadınların evlerinin içinde yaptıkları işlerin ve gerçekleştirdikleri çalışmaların neticesinde onlara bir karşılığın verilmemesinin

bir anlamda kölelik anlamına geldiğini ifade etmektedirler (Caner, 2004, s. 127). Sağcı kadınlar olarak nitelendirilen kadınlar, kadının aile dışına itilmesinin onları güçsüz ve savunmasız, erkekleri de daha sorumsuz kıldığını savunmaktadırlar (Kandiyoti, 2015, s. 16). Toplumsal bağlamda aşağı olarak kabul edilen bazı işler bir erkek tarafından yerine getirildiğinde zor ve asil şeklinde ifade edilirken, aynı işler bir kadın tarafından yerine getirildiğinde kolay ve kıymetsiz olarak ifade edilmektedirler (Bourdieu, 2018, s. 80). Kadınların eyledikleri işler hafif iş olarak nitelendirilmektedir fakat bu hafif işler zihinde ciddi bir gerilime ve bedende de ciddi bir yorgunluğa sebep olmaktadır (Mitchell, 1985, s. 177). Buna rağmen kadınların ne ev içinde ne de ev dışında yaptıkları işler erkeklerin bakış açısında basit bir yerdedir ve kadın ne yaparsa yapsın ne kadar iş yüklenirse yüklensin, bu bakış açısı değişmemektedir.

Romantik aşk kavramı, erkeğin istismar etme özgürlüğüne sahip olduğu bir duygusal yönetim aracı konumundadır. Bu kavram aynı zamanda toplumsal hayat içinde kadının asıl mevcut durumunu ve ekonomik açıdan da ne derece bağımlı olduğunu gizlemektedir (Millet, 2018, s. 67,68). Ataerkil kültür yapısı içindeki birçok kişi bilir ki, aşk meselesi bireyin aklını başından alarak onu bilinçsiz, bedenini güçsüz kuvvetsiz, mantığını kontrolsüz bırakmaktadır. Tam bu noktada feministler, bu aşk meselesinin ataerkil yapıdaki ataerkil erkek ve ataerkil kadının çıkarlarına ne şekilde etki ettiğine işaret etmektedirler. Anlaşılan o ki aşk, bireyin kalbinde duyduğu muhabbet ve hissettiği sevgi için her şeyi yapabileceği iddiasını haklı çıkarmaktadır. Onların dilinde tutku cinayeti olarak anılan kavram, birilerine rahatlıkla hakarete bulunmak, hareketlerini kısıtlamak, dövmek hatta ve hatta hayatına son vermek; tüm bunların savunması olarak da “o kadını o kadar çok seviyordum ki öldürmeliydim” diyebilmek boyutuna getirilebilmektedir. Ataerkil kültürde âşık olmak bir anlamda âşık olunan kişiye sahip olmak, onun üzerinde tahakküm kurmak ve âşık olunana karşı boyun eğmek demektir (Hooks, 2016, s. 123,124). Ataerkil değerler dizisi içindeki kadın kendisine biçilen toplumsal cinsiyeti gereği nazik, saygılı, sevecen, sessiz, marifetli, hoşgörülü, itaatkâr, güler yüzlü, dişî kuş, korunmaya muhtaç olan ve bakım hizmetlerini yerine getiren gibi özelliklerle ilişkilendirilirken; erkek ise koruyan, itaat edilen, bakım hizmetlerini alan, güçlü, cesur, atılgan ve ekmek getiren gibi kavramlarla ilişkilendirilmektedir.

Rousseau'nun görüşüne göre ise, kadınlar yetiştirilirlerken erkeklere bağımlı olacak biçimde yetiştirilmelidirler. Erkekler kimseye bağılı olmadan tek başlarına var oldukları, kendileri özgür ve değerli birer birey oldukları halde, kadınlar ancak ve ancak erkeklerle bir etkileşim içerisine girdiklerinde, anlam ve değer kazanmaktadırlar. Bundan dolayı, eğitilirlerken asıl öğrenmeleri gereken şeyin erkekleri nasıl memnun etmeleri gerektiği hususu olmalıdır. Kadınlar, eşleriyle onların gönüllerini hoş edecek ve zekice konuşmalar gerçekleştirebilecek biçimde eğitilmelidirler. Yoksa erkek evde olmaktan, orada vakit geçirmekten zevk duymayacaktır. Ama tüm bunlara rağmen kadın tamamen bağımsız fikirler edinecek kadar iyi eğitilmemelidir. Eğitilmesindeki amaç, kadının kocasına karşı hoş görünmesi ve çocuklarını iyi bir şekilde yetiştirebilmesi içindir. Rousseau kadının doğuştan zayıf, edilgen, utangaç, ussal olarak aşağı olduğunu, bu özelliklerin ise erkeklere karşı olan ödev ve sorumluluklarını yerine getirmekte kolaylaştırıcı ve sürekli kılıcı olmasını sağladığını düşünmektedir (Arat, 2017, s. 60,61). Kadının, erkeğini evde tutmayı becerebilmesi, onu ruhen beslemesi, ona güzel görünmesi ve üzerine düşenleri layıkıyla yerine getirmesi gerekmektedir. Aksi halde erkek zaten kendisine yetebilmekte bir başkasına ihtiyaç duymamaktadır, bundan dolayı elde tutulması daha da zorlaşmakta ve kadının payına daha fazla sorumluluk düşmektedir.

Toplumsal hayatta kadını edilgen, erkeği etken olarak gösteren örneklere hem görsellerde hem de metinlerde şahit olunmaktadır. Bu örneklere baktığımızda daha fazla emek gerektiren işlerin kadınlara yüklendiği görülmektedir. Ders kitaplarında para ile satın alınan ve direkt kullanıma hazır olan şeyleri baba karakteri alır. Anne karakteri ise para ile alınmasına rağmen farklı işlemlerden geçirilerek kullanıma hazır olacak malzemeleri hazır hale getirmektedir (Gümüšoğlu, 2016, s. 40,82). Burada söz konusu olan durum kadının yaptığı işlerin hizmet kategorisine indirgenerek, erkeğin yaptığı işlerin de üretim kategorisine çıkarılmasıdır. Bu bölünme, diğer tüm bölünmelerde olduğu gibi eşitsizlik temeline dayanmaktadır (Mitchell, 1985, s. 195). Bu eşitsizlik kadın ve erkek arasındaki ayrışmayı da ayrımcılığı da beraberinde getirmekte ve ücretsiz iş gücüne örnek oluşturabilecek yeni bir madde daha eklemektedir.

Sosyalist feminizmde, bir kadının asıl kimliğinin eş ve anne olması üzerinden tanımlandığını belirten, eşine bağılı, kendini çocuklarını yetiştirmeye adanmış dişi kuş anlayışı yüceltilerek tekrardan gün yüzüne çıkarılmaktadır (Arat, 2017, s. 71,72).

Anne hem mutfakta, hem mutfak haricinde çoğu zaman çocuğunu ya da kocasını kapıdan uğurlarken ve döndükleri zaman karşılarken, hatta evin içinde bütün gün mutfak önlüğü üzerinde gezmektedir. Annenin üniforması oluyor adeta mutfak önlüğü. Ders kitaplarında resmedilen anne figürünün üniforması olarak nasıl ki mutfak önlüğü seçilmekteyse, babalar için de gazete seçilmektedir. Hemen hemen her baba figürünün elinde gazeteyi görmemiz muhtemeldir. Eğer ki resim bir dinlenme anından kesit sunuyorsa orada annenin elinde örgü, babanın elinde de gazete vardır. Mutfak önlüğünü çıkardığı andan itibaren annenin yeni aksesuarı örgü olmaktadır (Gümüšoğlu, 2016, s. 71,125). Yani ders kitaplarında anne figürünü önlüksüz ve örgüsüz (fedakâr), baba figürünü de gazetesiz (bilge) görmek pek de mümkün değildir.

Hiyerarşinin merkez noktasında ev işleriyle ilgili yapılması gerekenler bulunmaktadır ve bu işleri yapanlar sırasıyla önce anne, sonra baba, en sonda da çocuklar sorumlu gösterilmektedir. Gördüğümüz haliyle kadın-erkek ayrımı yapılmaması gerektiği söylenen yerlerde dahi ayrımcılık bütün netliğiyle fark edilmektedir (Gümüšoğlu, 2016, s. 41). Cinsiyete dayalı işbölümü, sadece o işin insanlar arasında paylaşılması demek değildir (Connell, 2017, s. 157). Ev içinde gündelik hayatı devam ettirebilmek için yapılması gereken işler vardır. Yatakların toplanmasından yemek yapılmasına, çamaşırların yıkanmasından ütü yapılmasına, temizlik yapılmasından çöplerin atılmasına kadar birçok çeşitlilikte farklı iş mevcuttur. Bu işlerin yapılmalarının sıklığı ve türü haneden haneye değişse de ortak olan işler bellidir ve olmazsa olmazdır. Ama burada değişmeyen durum, bu işlerin yapılması konusunda her ne kadar eşit sorumluluk ve rol dağılımından bahsedilse de işler genellikle geleneksel anlamda kadının görevi olduğu düşünüldüğü için ona bırakılmaktadır (Yaşın Dökmen, 2009, s. 194). İlginç olan da şudur ki, bu ev işleri kadınların kendileri tarafından dahi gerçek sayılmamakta ve kendi üzerlerine vazife olarak görülmektedir.

İlk ezenler ve ezilenler ilk iş bölümü zamanında ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte ilk iş bölümü kadın ve erkek arasında gerçekleşmiştir. Ve yine ilk ortadan kaldırılması gereken de öncelikle egemenlik şekli olmalıdır (Mitchell, 1985, s. 124). Erkekler hep kadınlar üzerinde baskın olmak ve üstünlük sağlamak için çabalarlarken buna karşılık kadınlar da erkeklerin sahip oldukları ayrıcalıklardan ötürü şikâyet etmektedirler (Adler, 1999, s. 11). Kadınların bu serzenişleri dikkate

alınmamakta, kadın da genellikle bir zaman sonra içerisinde bulunduğu durumu mecburen kabullenmek zorunda kalmaktadır.

Sonuç olarak aile içinde kadının statüsü aile içi süreçler tarafından belirlenirken, erkeğin statüsü aile dışı süreçlerce belirlenmektedir. Bundan dolayı kadın ilk önce eş, ev hanımı ve anne konumundayken; erkek de para kazanan ve eve ekmek getiren ve evin direği konumundadır.

3.2.2. Ataerkil Yapılanmada Erkeğin Rolü ve Fonksiyonları

Gerek önceden gerek şimdi geleceğe dair planlarının ne olduğu sorusuna genç kızlar 'Evleneceğim', diye cevap vermektedirler. Fakat bir erkeğin evliliğe hayatın amacı gözüyle bakıp onu ilk sıralara koyduğuna neredeyse hiç şahit olunmamaktadır. O sadece ekonomik açıdan yapıp ettikleriyle adam yerine koyulacaktır (Beauvoir, 2010, s. 18). Babalara atfedilen üç temel rol onların toplumdaki temsil şemaları için büyük önem arz etmektedir. Bu roller, evinin geçimini sağlamak, evini ve ailesini koruyup kollamak ve ev içindeki disiplini sağlamak ve sürdürmek (Bolak Boratav, Okman Fişek, & Ziya, 2017, s. 14) şeklinde sıralanabilir. Evde dirlik ve düzenin sağlanmasına dair gösterilen örneklerin içinde annenin payına düşen toplumsal işbölümü kısmı oldukça ayrıntısıyla açıklanırken, babanın rolüne düşenler ise bellidir ve bir statü, bir saygınlık ifade etmektedir bu, ailenin geçimini sağlamak rolüdür (Gümüšoğlu, 2016, s. 84). Ataerkil toplum yapısında ailenin geçimini sağlamak rolü her zaman için erkeklerin görevi olarak kabul edilmiştir.

Bir aile sahibi olmak ve o ailenin geçimini sağlayabilmek bireyin kendisine ait bir iktidar alanı oluşturmasını ifade etmektedir. Bunu yapabilen her erkek kendi otoritesini kullanabileceği kendisine ait bir cennet oluşturmuş olmaktadır. Erkeğin bu mevcut konumu, kendisinin başarılı bir erkek olduğunu diğer insanlara ispatlar niteliktedir (Sancar, 2016, s. 124). Roller içinden ekmek parasını kazanma ve bakım rollerini yerine getirecek birilerinin olması gerekmektedir. Ekmek parasını kimse kazanmazsa evin bacası tütmez, faturalar ödenmez, yemek koyacak temiz kap bulunmaz, her yer kir ve pislik içinde kalır. Kadının ve erkeğin ayrı alanları –kadının özel, erkeğin kamusal- sözde eşit ve birbirlerini tamamlar nitelikte oldukları gibi bir izlenim bırakmaktaydı fakat sanki "Hayvanlar Çiftliği" kitabında geçen "bazı alanlar diğerlerinden daha eşittir" söylemindeki gibi bir durumla karşı karşıya kalınmaktadır

(Fine, 2017, s. 103). Bu noktada evin direği, kavramını duyduğunuzda kadının mı yoksa erkeğin mi çağırıldığını tahmin etmek güç değildir.

Türk toplumunun aile yapısında baba karakterinin yeri her zaman önemli ve ayrı olmuştur. Toplumda baba ya da ata olarak adlandırılan erkeklerin de yeri farklıdır. Cennetin annelerin ayakları altında olduğu söylemi gibi babaların da hem dualarının hem beddualarının kabul olduğu söylemi anne kadar babanın da ne kadar önemli bir konumda olduğunu vurgulamaktadır. Geleneksel toplumun içinde yer alan ailenin içinde babaya saygı ve hürmette kusur edilmemesi gerektiği kabulü vardır. Mesela sofrada başköşe onundur. Yemeğin en güzel yeri onun önüne onun tabağına koyulur. Onlara her yerde herkesten ayrı bir intizam ve saygı gösterilmektedir.

Baba olmak, erkek olmanın belki de en zor ve en anlaşılmaz hallerinden biridir. Bir erkek için baba olmak, kadınların doğurarak anne olmaları gibi somut bir gerçekliği mümkün kılmamaktadır. Baba olmak, anne olmaktan farklı olarak, çocuk ile babası arasında biyolojik olarak direkt bir ilişki kuramamakta, annenin onayına bağlı olarak kendi içinde bir belirsizlik taşımaktadır (Sancar, 2016, s. 120). Bundan dolayı baba olmak, birtakım sosyal ve siyasal nedenlere ihtiyaç duymakta ve genellikle de başarısız ve hassas bir yapı içine inşa edilebilmektedir.

Babalık, erkeklerin erkekliğini kanıtlayarak onların erişebileceği bir mertebedir. Bu mertebe için farklı farklı onayların alınması gerekmektedir. Bir erkek toplumdaki iktidar özelliğini ilk önce cinsel mevzuda kanıtlamalıdır. Baba demek, evini geçindiren, ailesini koruyup kollayan, elinden en azından bir iş gelen, güvenliği sağlayan, kısır olmayan, evin patronu ve evi yöneten devlet adamı demektir. Erkek adam, eve bakıp onun güvenliğini sağlayabilmek adına birtakım beceriler geliştirmelidir. İyiliği bildiği kadar kötülüğü de bilmeli ki ailesini koruyabilsin. Herhangi bir sosyal grubun üyesi olmalı, siyasetten biraz da olsa anlamalı, birkaç söylemle sınırlı kalsa da yerine göre argo ya da küfür içeren söylem bilmeli ve kullanmalıdır (Selek, 2018, s. 22,23). Türk ataerkil toplum yapısının baba figürünün içinde yer alması gereken özelliklerin birkaçının neler olduğu Selek'in söyleminde yer almaktadır.

Türk toplumunda babalar daha çok gücü ve kontrolü elinde tutan otoriter bir öğretmeni andıran, ev içindeki disiplini sağlayan, kadın ve çocukları yönlendiren, özellikle de onların hayatlarında önemli sayılan eğitim, iş ve evlilikle ilgili

meselerde sözü geçen karakterlerdir (Bolak Boratav, Okman Fişek, & Ziya, 2017, s. 12). Sabiha Sertel, kadınların maruz bırakıldıkları haksızlıklara daha çocukken şahit olmuştur. Sertel, çocukluk zamanlarında bir gün annesi eve geç geldiği için, geç kalma sebebini bile sormadan babasının boş ol, diyerek orada annesini boşadığını ve annesinin çocuklarıyla öylece kalakaldığını söylemektedir (Aksoy, 2018, s. 101). Bu örneğin ifade ettiği gibi kadınların, erkeklerin sözünün üzerine söz söyleme gibi bir hakları yoktur. Çünkü erkek ne derse o olur.

Ailede güç kavramının temsilcisi de çoğu zaman babadır. Babanın gizemli gidip gelmeleri, çocuğun annenin daima var olmasından daha çok dikkatini çekmektedir. Çocuk, babasının oynadığı üstünlük rolünü hemen fark eder, nasıl da herkese böylesine örnek olabildiğine, işleri nasıl da yoluna koyabildiğine, her yerde nasıl da başköşede yer alabildiğine şahit olur. Bunlarla birlikte annesinin ona nasıl da el pençe-divan durduğuna, ona akıl danıştığına, ona sormadan bir yere gitmediğine ve bir şey almadığına, itaat ettiğine şahit olmaktadır. Bazı çocuklar da vardır ki, her şeyde babalarının sözlerini ve davranışlarını ölçüt kabul ederek onların ağızlarından çıkan her şeye kutsallık ve mutlaklık atfederler. Çünkü onlara ailenin bütün yükü babanın omuzlarındaymiş gibi görünmektedir. Fakat babanın, anneden daha güçlü ve egemen durumda görülmesinin sebebi sadece işbölümüyle alakalıdır (Yörükkan, 2017, s. 95,96). Yani, kısaca babanın eve ekmek getirme rolü onun anneden daha üstün olduğuna işaret etmektedir.

Özellikle bir erkek olarak babaların nasıl bir ebeveynlik sergiledikleri çocuklar için ayrıca mühim bir meseledir (Sancar, 2016, s. 125). Kız çocuk için de olsa, erkek çocuk için de olsa baba karakterinin, onun sevgisinin, ilgisinin yeri çok başka ve önemlidir. Anne ve baba çocukların kendilerine rol model olarak seçtikleri ilk modellerdir (Soyer, 2017, s. 181). Babalar her bir çocuğun bakış açısından farklı zamanlarda farklı açılardan değerlendirilmektedir. Bazı zamanlarda babalarının çok çalışmasını onlar için bir fedakârlık olarak görürken, bazı zamanlarda da kendileriyle oynamadıkları ve sevgilerini belli edemedikleri için de eleştiriye maruz kalmaktadırlar. Buna örnek oluşturabilecek bir söylem Duygu Asena'nın "Değişen Bir Şey Yok" kitabından gösterilebilmektedir:

"Belki de babalarımız trompet çalıp dans etselerdi, çocuklarını kucaklamayı da bilirlerdi. Eğer babalarımız kendilerini erkeklik duygularının içine hapsetmeyip bir şeyler bestelemeyi deneselerdi, evde hoplayıp zıplamayı küçüklük saymasalardı,

ortalıkta kucaklanmaya hasret, şefkat yoksunu bunca insan birikmezdi.” (Asena, 2018, s. 80,81)

Yine Duygu Asena “Kadının Adı Yok” isimli kitabında aile içi ilişkileri işlemektedir. Bu meselelerden bir tanesi de babanın diğer aile bireyleriyle olan iletişimi ve ilişkisidir. Otoriter ve baskın karakterli, sert mizaçlı, kendisinin belirlediği kurallar ile eşini ve kız çocuklarını kısıtlayan bir baba figürünü şu şekilde betimlemektedir:

“Babam hepimize, her şeyimize karışıyor. Anneme bile zaman zaman kızıyor. “Geç kalma” diyor, “Nereye gidiyorsun, kaçta geleceksin, kaç lira harcadın, kaçta aldın” diye sorup duruyor. Annem bazen ağlıyor, sanırım babamdan korkuyor ve bir gün bile babama “Kaçta geleceksin, nereye gidiyorsun, kaç para harcadın diye sormuyor. Babamın çok parası var, annemin yok, bizim de yok, hepimize para veriyor. Sanırım parayı o verdiği için her şeye karışıyor, para çok önemli.” (Asena, 2017, s. 10,11)

Curthoys, çocuk bakımı meselesinin kadınlar için değil de erkekler için hakikaten bir sorun olduğunu düşünmektedir. “Küçük çocuklara bakmanın, erkeklere uygun bir iş olmadığı görüşü, olağanüstü derinlere kök salmış bir görüştür.” Erkekler, kendi paylarına düşen işbölümünün kadınlara nazaran daha fazla olduğunu savundukları için çocuklara bakmama /onların bakımlarını üstlenmeme konusundaki ortak kararları tıpkı, Margaret Polatnick’in iddia ettiği gibi bu tavır da erkeklerin kendi çıkarlarının hâkim olduğunun doğruluğunu yansıtmakta ve böylece egemen güç olan kendilerini koruyup kollamaları adına işe yaramaktadır (Connell, 2017, s. 163). Çocuklar, özel alan olan ev ile yani kadının mekânı içinde tanımlandıkları için onların sorumluluğunda olduğu kabulü vardır. Babanın tek işlevi, biyolojik olarak bebeğin anne rahmine sperm yoluyla katılımını sağlamak şeklinde anlaşılmaktadır. Baba olmak aynı zamanda doğacak olan çocuğun toplumsal olarak kabulünü sağlaması açısından da önem arz etmektedir (Bhasin, 2003, s. 105). Çocukların bakılıp büyütülmesi rolü her zaman annelerin bir vazifesi olarak görülmüştür. Babalar ise genel olarak kendilerini çocukların maddi ihtiyaçlarını karşıladıklarında babalık vazifelerini yerine getirmiş olarak kabul etmektedirler.

Sonuç olarak işbölümünde erkekler ayrıcalıklı konumdadırlar. Erkekler kadınlar üzerinde egemen oluşlarına dayanarak, onların işbölümündeki ve üretim faaliyetleri sürecindeki yerlerini yine kendi çıkarlarına göre seçmektedirler. Kadınların yaşam sınırlarını da erkekler çizmekte ve bu çizilen sınırlara uymaları konusunda onları zorlayarak kendi bakış açılarına uygun şekilde yaşayacakları bir

hayat tarzı belirlemektedirler (Adler, 1999, s. 11). Belirledikleri bu yaşam tarzına ve kurallara kadınların uymalarını beklemektedirler.

3.3. Ataerkil Yapılanmanın Gözünde Türk Toplumunda Kadınlık Roller

Rol kavramı aslında tiyatrodan ödünç alınarak kullanılan sosyolojik bir kavramdır (Yaşın Dökmen, 2009, s. 28). “Rol, belirli statü ya da toplumsal konumlara atfedilen toplumsal beklentileri ortaya koyar ve bu tür beklentilerin gerçekleşip gerçekleşmeme sürecini analiz eder”. Rol meselesindeki yapısalcı yaklaşım, toplumun içerisine aynı bir öğretmeninkinde olduğu gibi bir statü koymakta ve ondan sonra koyulan ve konumuna yakışacak, ona eşlik edecek, daha önceden beri süregelen ve değişmeyen ödevler ve normlar silsilesini açıklamaya çalışmaktadır. Burada rolü, toplumsal bir temele oturtulmuş olan bu beklentiler inşa etmektedir. Her bir insanın kendi içinde taşıdığı “statü kümeleri” vardır. Ve her bir rol, herkesin kendine dair rolünü oluşturduğu “beklenti kümeleri” olan bazı farklı birleşimleri de yanında getirmektedir (Marshall, 1999, s. 624,625). Kadından beklenen ilk rol sevgi, ikinci rol bakım iken; kocadan beklenen ise tam tersi şekilde ilk rol bakım, ikinci rol sevgidir (Günindi Ersöz, 2016, s. 38). Sevgi kavramı deyince akla ilk gelen cinsiyetin kadın olduğu görülmektedir çünkü bu kavram kadınlıkla özdeşleştirilmiştir. Yine aynı şekilde bakım kavramı da erkekle özdeşleştirilmiş bir kavramdır.

Her bireyin yaşadığı toplumda işgal ettiği belli bir yeri vardır. Belli bir zaman içinde işgal edilen bu yere, sosyoloji ve sosyal psikoloji literatüründe status denilmektedir. Genellikle status kavramının yerine kullanılan rol kavramı ise, her bir status için kalıplaşmış bir dizi davranışa ve bu davranışların barındırmakta olduğu kültür kalıplarının tümüne işaret etmektedir. Status birey nezdinde tek bir noktaya işaret etmekte iken; rol, bireyin işgal etmiş olduğu statusla bağlantılı olarak yaptığı belli değerlere, tavırlara ve davranışlara işaret etmektedir. Bunlara göre de rolün, statuslar açısından bireyin öğrendiği, öğrenmek zorunda bırakıldığı veyahut da edindiği şeylerin bütünüdür. Diğer bir deyişle roller, bireyin belirlenmiş normlara uygun olarak yapmak zorunda bırakıldığı, o şekilde yapılmasının daha doğru bulunduğu, başkalarının kendisinden hak olarak talep ettiği ya da içinde bulunduğu

statusu gereği ondan beklenen davranış kalıplarını ifade etmektedir (Yörükan, 2017, s. 108,109). Kısaca toplum kadına ve erkeğe farklı roller atfetmektedir.

Toplumda kadınlara ve erkeklere verilen farklı roller de toplumsal cinsiyet rolleridir. Kadınlardan ve erkeklerden toplumun kendisinin yazarak belirlediği senaryoya bağlı kalarak çizilen rollerini oynamaları istenmektedir. Cinsiyet kalıp yargılarını ya da toplumun belirlemiş olduğu cinsiyet farklılıklarını ifade edebilmek için toplumsal cinsiyet rolleri kavramı kullanılmaktadır. Bu kavramla geleneksel yapıdaki kadın ve erkekle bütünleştirilen ve geleneksel kabul edilen roller ifade edilmektedir. Toplum tarafından çocuklar kız ve erkek olarak sınıflandırıldıktan sonra cinsiyetlerinin toplumsal kültürel boyutlarını öğrenmeye ve anlamlandırmaya çalışmaktadırlar. Cinsiyetteki bu kültürel anlamlar, toplumsal cinsiyet rolleri olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolü, toplum tarafından tanımlanan ve bireylerden yapılması istenilen bir dizi beklentiler dizisidir (Yaşın Dökmen, 2009, s. 29). Erkek ve kız çocukları sosyalizasyon sürecinde başlayarak kişilik özelliklerini, meslekleri, hal ve tavırları, oyunları, bazı nesnelere kendileri için uygun olan ya da uygun olmayan şekilde ayırtmayı öğrenmektedirler.

Kadınların nasıl olmaları ya da olmamaları gerektiği konusunu toplumda egemen halde olan erkekler belirleyerek onları bazı kalıpların içine hapsetmektedirler. Oluşturulan bu kalıplarda birçok farklı nitelikteki kadını tek bir kefeye koyarak sanki hepsi aynıymış gibi görmektedirler. Hal böyleyken dahi bu durum da kendi içinde bazı çelişkiler yaşamaktadır. Örneğin kadınlar toplum nazarında aynı anda hem iyi hem kötü, hem kutsal hem bayağı, hem melek hem şeytan olabilmektedirler (Yıldız, 2017, s. 39,40). Fakat tüm bu çelişkilere rağmen değişmeyen bir şey vardır o da kadının her zaman, her koşulda erkeğin gözlerinden tanımlanıyor oluşudur.

Toplumun imgeleminde küçük kızın, genç kızın ve kadının toplum tarafından daha önceden belirlenmiş bir yeri vardır. Yine toplum nazarında hanımefendi kadın imgesi diye adlandırılan bir kadın profili yer almaktadır. Bu kadın ölçülü, mesafeli, yerini yordamını iyi bilen, aklına her geleni söylemek yerine kelimelerini özenle seçerek kullanan, oturup kalkmasına dikkat eden kadındır. Bu niteliklere sahip olan kadın aynı zamanda bir kadının nasıl olması gerektiğinin de toplumdaki bir temsilidir. Kadına yüksek sesle konuşmak, ani hal ve hareketlerde bulunmak

yakışmaz (Direk, 2018, s. 26). Bahsedilen hanımefendi kadın, içinden geldiği gibi davranamayan, kahkahayla gülmeyen, duygularını ve dürtülerini bastıran, kısaca dilediği gibi yaşayamayan kadındır.

Beden, söylem içinde ve iktidar ilişkileri bağlamında cinsiyetli bir varlık olma anlamı kazanmaktadır (Direk, 2018, s. 71). Kadına atfedilen rollerden bir tanesi de dişilik rolüdür. Oral, kadının kişiliğinin geliştirilmesi değil de dişiliğinin geliştirilmesinin sanki bazı insanları daha çok memnun ettiğini dile getirmektedir (Oral, 2010, s. 212). Butler'a göre, beden henüz normlar inşa edilmemişken beden değildir. Beden ancak özne olarak var olur. Kadın bedenini oluşturan toplumdur. Kadını yücelterek arşa çıkarmak, onu yererek yerin dibine batırmak ve yine onu kültürün dışında bırakmak toplumun normları ve sembolleri aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu normları koyarak, sembollere anlamlar atfeden ve tüm bunları sürekli kılan toplumda söz sahibi olan erk ve ataerkil yapının gücüdür (Köysüren, 2013, s. 15,16). Geçmiş tarihten günümüze bir kadını en çok görünür kılan yanının dış görünüşü olduğu söylenebilmektedir.

Bir de dil ile ilgili bir mesele var. Sözcükleri öğrenip de konuşmaya başladığımız zamanlarda kadınlar kendilerini birden erkeklerin dışında buluvermektedir. Kelime, bireyin benliğinin ötesine geçen sihirli bir kavramı ifade etmektedir. Kuram kavramı da bu benliğin ötesinde yer alan kısım ile ilişkiye girerek onu dönüştürme ihtimali taşımaktadır. Statü ve konum açısından üstlerde yer alan kişilerce dikkatli ve özenli bir şekilde kullanılmaktadır; çünkü dil onların mevcut üstünlüklerinin korunmasında ve daim olmasında rol oynamaktadır (Rowbotham, 1998, s. 57). Dilin hakikaten gizil bir gücü vardır. Dil, hâkimiyet sağlama ve egemenlik kurmak adına kullanılan etkili araçlardan bir tanesidir.

Foucault, iktidarın aşağıdan geldiğini yani iktidar ilişkilerinin kökeninde ve genel kalıp olarak egemen olanlarla onlara bağımlı olanlar arasında ikili bir karşıtlığın olmadığını (Foucault, 2015, s. 70) söylemektedir. Bu noktada her zaman itaat etmesi istenilen kişi kadın olmaktadır. Erkekler tanrıya, kadınlar ise hem tanrıya hem babaya hem de kocaya itaat etmektedirler. Kadın için tabii olmak ilk önce baba ile başlamakta, koca ile devam etmektedir (Soyer, 2017, s. 213). Zaten ataerkil toplum yapısının anlayışında babaya ve kocaya sorgusuz sualsiz boyun eğmek aynı zamanda tanrıya itaat etmek demektir.

Toplumsal cinsiyet rolleri, bireyin kimliğini sunması sürecinde olduğu kadar sosyal ortamın da olmazsa olmaz özelliklerinden biridir. Bireylerden sosyal ortamlarda kendi cinsiyetleri çizgisinde ve sosyal ortamda cinsiyetlerinden beklenen rol modellerine uygun tutum, davranış ve kimlikler geliştirmeleri istenmektedir.

Sosyalist feministlere göre aile, kadına esas olarak üç ana rol yükleyerek onun erkek tarafından ezilmesine sebep olmaktadır: ev kadınlığı, karılık ve annelik. Aile kurumu, kadının bu rollerini kutsallaştırmaktadır. Hâlbuki ev kadınlığı rolünü salt kadınların üstlenmeleri gerektiği konusunda bir mecburiyet yoktur; erkek de bu rolü elbette yerine getirebilir. Bundan dolayı sosyalist feministler kadının kurtuluşunu, aile kurumunun yıkılmasında görmektedirler (Çaha, 2017, s. 197). Aile ve ev içinde tüm işler kadına bırakılmakta ve onun vazifesi olarak görülmektedir. Bu durum kadını yapmasını istediği birçok şeyden mahrum bırakmaktadır.

Bu kısımdan itibaren ataerkil toplum yapısında aile kurumu içinde kadının gelinlik, eşlik ve annelik rollerinin neleri kapsadığı, kadından nelerin beklendiği ve bunun topluma nasıl yansıdığı üzerinde durulacaktır.

3.3.1. Ataerkil Yapıda Kadının Gelinlik Rolü

Türk ailesinin sosyokültürel yapısında aile, devletin ve milletin önem verdiği bir kurum konumunda olmasından ötürü ailenin inşa edilmesi sürecindeki evlilik alt kurumu da önem taşımaktadır.

“Dişi kuşun yuvasını yapalım” söylemi zaman içinde dilden dile dolaşırken “yuvayı dişi kuş yapar” şeklini almıştır. O günden beri bu söylem bu şekilde süregelmektedir (Oral, 2010, s. 83). Söylemin ilk halinde kadının yalnız olmadığı, ona yüklenen rollerin gerçekleştirilmesinde toplumun kendisine yardımcı olacağı, yuvanın inşasının salt kadının kendi çabasına bırakılmadığı; ikinci halinde ise, ilk halinin tam tersi bir şekilde kadının tek başına olduğu, üzerine düşenleri kendisinin yapması gerektiğinin düşünüldüğü, yuvanın inşasının salt kadının çabasına bağlı kılındığı anlaşılmaktadır.

Evlilik, kadını da erkeği de aşan bir kurumdur. Bu kurumun bireylere atfettiği roller ve yerine getirilmesi istenilen beklentiler çok önceden toplum tarafından

belirlenmektedir. Kız çocuk ve erkek çocuk yıllarca bu kurum için yetiştirilmektedirler; yani birbirleri için değil, kurum için yetiştirilmektedirler (Atabek, 2008, s. 52). Neredeyse bütün kadınların belli bir yaşa geldikleri zaman kurdukları aynı hayal evliliğidir. Evlilik, kadının toplum tarafından kabul görülmesinin bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır (Soyer, 2017, s. 191). Toplumun bütün kadınlara yazdığı yazgı evliliğidir (Beauvoir, 2010). “Bize ille de evlenmemiz gerektiğini öğrettiler. Pembe hayallerimizin bir parçasıydı evlilik. Kayıtsız şartsız bir düş, bir mutluluk, bir masal âlemiydi. Evlilik bütün olumsuz şeylerden kurtuluştur.” (Asena, 2018, s. 14). Fakat hiç de hayal ettikleri gibi olmadı belki de olmadı. Çok büyük umutlarla ve beklentilerle evlendiler, birçok fedakârlık ve özveride bulunarak evliliklerini devam ettirdiler ama mutlu olamadılar. Çünkü kendi istedikleri gibi değil, toplumun onlardan istediği gibi yaşadılar.

Evlenilecek kadının hangi niteliklere sahip olması gerektiği üzerine atasözlerinde görgülü, soylu, iş bilen, cefakâr, çalışkan, evine, eşine ve çocuklarına bağlı, doğurgan, anlayışlı ve becerikli (Gülendam, 2006, s. 36) gibi özelliklere sahip olması gerektiği üzerinde durulmuştur.

“Almıyor mu seni?”, tüyleriniz diken diken olur, yüzünüze ateş basar, vücudunuz kaskatı kesilir, ama ne yanıt verirsiniz? “Neyi almıyor mu? Beni mi? Ben mal mıyım beni alsın? Neden bana sormuyorsun önce? Ne biliyorsun benim evlenmek için can attığımı? Alıyor olmasına da, ben onu almıyorum...” (Asena, 2016, s. 47). Toplumda seçen ve isteyen taraf her zaman erkek olmuş fakat kadına evlenmek isteyip istemediği ya da evlenmek istiyorsa kiminle evlenmek istediği sorulmaz. Hatta toplumdaki erkekler de kadınlar da seçim yapmak, fikrini söylemek isteyen kadına iyi gözle bakmamaktadırlar. Çünkü seçim yapma hakkının sadece erkeğe ait olduğu düşünülmektedir.

Türkiye'nin 1955'li yıllarında popüler olmuş Mustafa Sandal'ın, Bu kız beni görmeli, bana kazak örmeli, şarkısının erkeklerin (delikanlı) bilinçaltındaki kadın (genç kız) kimliğini göstermesi ve dolayısıyla da kadınların nasıl bir kimlikte olmaları gerektiği ve bu hususta kendilerini hazırlamaları noktasında ilginçtir (Meriç, 2012, s. 262). Toplumda erkekler, kadınlardan ne istediklerini gerek mesaj yoluyla gerek ise de davranışlarıyla belli etmektedirler. Erkek, kadına evlilik çağına kadarki

süreçte nasıl bir kadın olması gerektiğini kendi gözünden anlatmakta, kadın da bu durumu sorgusuz sualsiz kabul ederek yapmaya çalışmaktadır.

Sabahattin Ali 1932 yılında yazdığı “Çakıcı'nın İlk Kurşunu” kitabında kadına ve erkeğe dair şu şekilde bir metne yer vermiştir:

“Kadın bir erkeğe varmaz, kadın bir erkeğe verilmez ve bir erkek bir kızı almaz, (almak, vermek) bu tabirler kadını kıymetten düşüren, ona ahkar (en hakir) mahiyeti veren şeylerdir ve her şeyden evvel bu zihniyeti kadınlarımız kafalarından çıkarmalıdır; bilmelidirler ki iki cins birbiriyle hayatlarını birleştirirken yuvaya getirdikleri aynı kıymette şeylerdir ve koca mal sahibi değil, ortak, hayat ortağı demektir. Bu hukuk müsavatı kadınlarımızın şuurunda yer ettikten sonra onların kuvvetli ve hakiki bir insan olmak için dimağı ve fikri sahada da yükselmek isteyecekleri tabiidir.” (Ali, 2017, s. 118)

Ali, burada kadının alınan ve verilen kıymetsiz bir mal olmadığını, böyle bir söylemin dahi onun varlığının değerini düşürdüğünü, ilk başta kadınların sahip oldukları zihniyetleri değiştirmeleri gerektiğini, evlenildiği zaman kadının da erkeğin de aynı kıymette şeyleri eve getirdiğini bundan dolayı arada bir üstünlüğün olmadığını ifade etmektedir.

Genç kızlar tam bir edilgenlik halinde ana-babaları tarafından istenilen zamanda ve kişiyle evlendirilmekte ve birilerine verilmektedir. Oysa erkekler kendi başlarına kendi seçtikleri kızla evlenmekte, kız almaktadırlar (Beauvoir, 2010, s. 15). Doğar doğmaz erkeklerin dünyasında yaşayan ve daha çocukluklarından başlayarak evliliğe yönlendirilen kadınlar, bütün ilgilerini, dikkatlerini, bedenlerini ve davranışlarını onlara yönlendirmekte ve bunları yaparken de diğer hemcinsleriyle adeta yarışmaktadırlar. Bu yarış yeri geldiğinde bir erkek için, yeri geldiğinde de en temiz ev benimkisi diyebilmek içindir (Foucault M. 2018, s. 87). Aileyi ekonomik boyutuyla temsil eden yine erkektir. Kadının kendi soyadı baba evinde kalır o erkeğin soyadını alır, onun bulunduğu gruba dâhil olur, o sınıftan sayılır, adı onun adıyla anılır, onun ailesinden biri olur. Bu ve bunun gibi süreçlerden sonra kadının zamanla yavaş yavaş kendi yaşantısıyla bağları kopar, kocasının dünyasına girer, kendini kızlığıyla, iffetiyle, namusuyla ona verir ve ölene kadar da ona bağlı kalacağına dair söz verir (Beauvoir, 2010, s. 16). Kadın evlendikten sonra kendisini tüm mevcudiyetiyle ve tüm haliyle yeni hayatına ve eşine adamaktadır.

Kadının hayatında evlilik, yeni bir kimlik demektir. Artık babasının evinde değil, kendi evindedir, falancanın kızı değil, falancanın eşidir. Bir erkek kendisini

beğenmiş, istemiş ve almıştır. Şimdi de eşi olan erkekle var olmakta, onunla anılmakta, onunla yeni bir kadınlık haline bürünmektedir. Yeni bir kimlik edinmiştir, bu yeni kimlik evli kadın kimliğidir (Atabek, 2008, s. 189). Feministlere göre evlilik, kadına kendisini, bir fert olduğunu ve benliğini unutturmaktadır. Evlilik akdinden sonra hem kadın için hem de erkek için artık ben değil, biz vardır. Özellikle kadınlarda evlilikle birlikte ferdiyet kavramı yerine bağımlılık kavramı baskın bir hal almaktadır. Çünkü evli kadınların geneli, her zaman kendisinden önce ailesini düşünür, onlar için yaşar, yani burada bir adanmışlığın söz konusu olduğu söylenebilmektedir (Gülendam, 2006, s. 33). Genç kadın kimliğinden, evli kadın kimliğine geçmiş olan kadının sorumlulukları ve toplumun kendisine atfettiği roller ve beklentiler de bu süreçle birlikte artmıştır.

Ataerkil sistem ideolojisinin, “toplumun dokusuna sinmişliği, görünmezliği” onun asıl hedef olarak gösterilmesini güçleştirerek varlığını masum ve meşru bir şekilde devam ettirmesini mümkün kılmaktadır. Ailede ev kadınlığı, annelik ve iki cins arasındaki işbölümünün kadına kutsal ve ulvi bir yaklaşımla sunulması bahsedilen masumluğun bir örneğini sunmaktadır (Şenol & Kaya, 2018, s. 43). Evlendikten sonra tabir yerindeyse kadının kendini evine, eşine ve çocuklarına adanması sonucunda varlığını kaybetmesini Beauvoir’ın ifadesiyle “Genç kızlığında tanıdığım bir kadını evlendikten birkaç ay ya da birkaç yıl sonra yeniden karşılaştığımız zaman öylesine sıradanlaşmış, silikleşmiş bulurum ki, ağzım açık kalır.” (Beauvoir, 2010, s. 103) şeklindeki söyleminde görülebilmektedir. Asena “Değişen Bir Şey Yok” adlı kitabında;

“Ve bunca yıl sonra, bulaşıkların, çamaşırların içinde, birazcık düşünerek aklın ve gücün kalmışsa, acaba şunları mı söyleyeceksin? Bize ille de evlenmemiz gerektiğini öğrettiler. Pembe hayallerimizin bir parçasıydı evlilik. Kayıtsız şartsız bir düş, bir mutluluk, bir masal âlemiydi. Evlilik bütün olumsuz şeylerden kurtuluştı. Bu muymuş evlilik, bu muymuş yuvadaki mutluluk? Bunca yıl, kocam ve çocuklarım için çalıştım, onlar için üzuldüm, onlar için sevindim. Peki, ben ne yaptım, ne oldum...? Ve yanıtın ne olacak küçük kız, yanıtın ne olacak...?” (Asena, 2018, s. 14).

Kadınların yıllarca hayallerini kurdukları, birçok anlamlar yükledikleri, hayatlarında kötü-olumsuz her ne varsa evlendikleri anda son bulacağı inancı, evlendiklerinde istedikleri ne varsa yaşayabilecekleri ve sahip olabileceklerine dair beklentileri, çoğu zaman kendisini unutarak çocuklarını ve eşini hayatının merkezine alması ile sürüp giden bir hayata evet, dediğini tüm bunları ve fazlasını yaşarken fark edecektir.

3.3.2. Ataerkil Yapıda Kadının Eşlik Rolü

“Kışkırtılmış Erkeklik Bastırılmış Kadınlık” kitabında; “Ben, erkeğimin kadınıyım. Ben, evimin kadınıyım. Ben, çocuklarımla anasıyım” (Atabek, 2008, s. 95) diyen kadına karşılık olarak toplum; kendisine biçtiği rollere, yüklediği görevlere kocaya hizmet nazarıyla bakması gerektiğini tembihlemektedir (Beauvoir, 2010, s. 13). Millet, kadınların evlilik kurumu içinde köleden başka bir şey olmadıklarını ifade etmektedir (Millet, 2018, s. 165). Ev içindeki ve hatta çoğu zaman ev dışındaki tüm işler kadının sorumluluğu altında olması onu bedenen ve manevi açıdan yıpratmakta, kendisine verilen bu vazifelerle başa çıkmaya çalışırken ezilmektedir.

Bora, kadınlık kavramının kadının yaşına, eğitimine, sınıfına, kültürüne ve bunlar gibi faktörlere bakılmadan, aslında sadece ev kavramı üzerinden tanımlanmakta ve yeniden, yeniden üretilmekte (Bora, 2018, s. 21) olduğunu ifade etmektedir. Kadınları sadece ev içinde tanımlayan, yine yaşam alanları olarak da ev içini gösteren ve evlilik dışında bir yaşama hakkı görmeyen anlayış (Gümüsoğlu, 2016, s. 121), kadını evlenmiş ise geri dönüşü olmayan bir yolda olduklarına inandırmaktadır

Asena, “Aslında Özgürsün” isimli kitabında, evlilik kurumunu toplumun bakış açısıyla okuyucuya sunmaktadır. Burada Berna adlı karakter kendi yaşantısıyla arkadaşının yaşantısı arasındaki farklılıkları dile getirmektedir. Berna, aslında toplumun gözünü temsil etmektedir.

“Sen koruma altındasın Belgin. Kimse evli kadınlara dokunmuyor, onlara bulaşmıyor. Zaten çalışmıyorsun, dört duvarın arasında prensesler gibi yaşıyorsun. Ben tek başınayım ve yıpranmamak, üzülmemek için uğraşıyorum.”

Bu söyleme karşılık olarak Belgin yani evli olan kadının ise evliliğe karşı olan bakış açısı daha farklıdır:

“Ben mi prensesler gibi yaşıyorum. Evli kadınlar koruma altında mı gerçekten? Belki de on yıldır bir kez bile iltifat duymadım ben biliyor musun? Yıllardır bir kez bile “Ne kadar güzelsin” demedi kocam bana.” (Asena, 2016, s. 14).

Verilen bu karşılıktan da toplumda farklı statülerde bulunan kadınların evliliğe karşı olan bakış açılarının nasıl olduğu görülmektedir. Eserdeki kadınlar evliliğin kendilerine kazandırdıklarını, kaybettirdiklerini ve kendi rızalarıyla vazgeçtikleri şeyleri dile getirmektedirler.

Henrik İbsen'in, "Nora " adındaki oyunundaki bir diyalogda Helmer, karısının yapması gerektiğini düşündüğü şeyleri mukaddes vazifeler olarak nitelendirmektedir. Nora ise Helmer'a mukaddes vazifelerinin neler olduğunu sorması üzerine; Helmer, Nora'ya kızgın bir ifade ile bu vazifeleri ona kendisinin mi öğreteceğini, bunların eşine ve çocuklarına karşı olan vazifelerinden başka bir şey olmadığını söylemektedir. Bunun ardından Nora, Helmere'e onun saydıklarından daha mukaddes vazifelerinin olduğunu söylemekte ve Helmer da onun bunlardan daha mukaddes vazifelerinin olamayacağını söylemektedir (Atabek, 2008, s. 45). Her ne kadar toplumlar farklı olsa da bir erkeğin bir kadından beklediği eylemler ya aynı ya da çok benzer eylemlerdir. Neyin kutsal, neyin kutsal olmayan olduğunu belirleyen de erkeklerdir. Yani oyunu erkekler yazmakta, kadına da kusursuz bir şekilde oynamak düşmektedir.

Hem söz konusu toplumun belirlenmiş genel ahlak ilkeleri hem de hukuka göre kadın, açıkça görülebileceği bir şekilde aile kurumu içinde hala kocasının hâkimiyeti altında yaşamaktadır. Ekonomik bağımsızlıktan mahrum olduğundan dolayı hukuk kurumu gerek iyi olsun gerekse de kötü olsun erkek kategorisine hakikaten ciddi anlamda bir iktidar vermektedir. Kadının hayatı ile asli görevleri arasında evin bütün işleri, eşinin arzularının tatmin edilmesi-isteklerinin yerine getirilmesi, çocuklarının bakımı, sorumlulukları ve yetiştirilmesi şeklinde sıralanabilir (Connell, 2017, s. 377). Bunun üzerine söylenebilecek çok şey de yok aslında. Çoğu zaman gerçekten ne iyi bir erkek ne iyi bir koca olabilen sayısız erkeğin, kadının tüm bu bakım ve hizmet sıfatlarından fayda sağladığı, bilerek kötülük yapılmadığı yerlerde dahi bu düşünceler kadınların olduğundan daha fazla çalışarak gerek fiziksel, gerek psikolojik birçok sorunla karşı karşıya gelebileceğinin işaretleri olabilmektedir.

İtaatkâr ol, söylemi emir kipiyle şekillendirilmiş bir taleptir. Bu taleple birlikte gelen mecburiyetler, kızın iyiliği için olduğu tesellisiyle yetişkin olunca da devam etmektedir (Akyıldız Ercan, 2014, s. 83). Kadından her zaman her konuda eğer evli değilse babasına karşı, evliyse de kocasına karşı itaatkâr olması beklenmektedir. Çünkü kadının her zaman bir erkeğin kanatlarının altında olması gerektiği düşünülmektedir. Anne ve kız arasında geçen bir konuşmada anne;

"Hep ikinci planda olmayı kabullenmek, hep uyum göstermek, hep karşındakini pohpohlamak ve kendini asla kavga etmemeye, sesini bile yükseltmemeye

programlamak mutluluksa mutluydum” dedi. “Bana anneannem böyle öğretmişti, ben de onun dediklerini aynen yaptım. Bu kadar silik olmayı kabullenmek, hep onun arkasında durmaya katlanmak...” (Asena, 2016, s. 149)

Şeklinde devam eden bu söylemde de görüldüğü üzere kadınlar, evlendikten sonra hayatlarını kocalarının mutluluğu ve huzuru için adamaktadırlar. Evlilikleri boyunca başka bir kadınla aldatılmadıklarını bilmeleri onlar için en büyük mükâfat olmaktadır. Ama olur da günün birinde böyle bir durumla karşı karşıya kalırlarsa da bu onlar için büyük bir yıkım olmakta ve o yaparken çok mutlu oldukları işler güçler bir anda tam tersine dönerek kendilerini çok kötü hissetmelerine neden olmaktadır.

Aile içindeki kadından beklenenler üzerine düşen sorumlulukları ve rolleri sessiz sedasız, huzursuzluk çıkarmadan yapması, hizmette kusur etmemesi, büyüklerine (kaynana-kayınbaba) saygılı olması, kocasının namusuna laf getirtmemesi, onun eline sıkıştırdığı birkaç kuruş paraya razı olması, çoluk çocuğa karışarak vatana millete hayırlı olacak evlatlar yetiştirmesi, kimseye karşı hizmette kusur etmemesi, evi çekip çevirmesi, düzenli ve tutumlu olması gibi eylem ve davranışlardır (Özbudun, 1994, s. 34). Kadınlar geleneksel bakım ve ihtiyaç rollerini yerine getirdiği müddetçe ve onlar olmadan hiçbir erkeğin tam bir bütünlük haline ulaşamayacağı, mükemmel kadın kavramının hizmet eden, bakan, büyüten, besleyen şeklinde olduğu söylenmektedir (Fine, 2017, s. 92). Toplumda kadınlar kendilerine atfedilen rolleri ve yüklenen sorumlulukları gerçekleştirdikleri zaman iyi ve hamarat kadın aksi halde eli iş tutmayan ve beceriksiz kadın olarak anılmaktadırlar.

Kadın her zaman çekici olmaya, hoş görünmeye çalışmakta; erkeğin düzenli bir evde hissettiği huzura, yapılan lezzetli yemeklere olan düşkünlüğüne, çocuklarına karşı olan sevgisine güvenmekte; misafir ağırlamasıyla, hal ve tavırlarıyla, kılık kıyafetiyle, kadınlığıyla kocasına onur kazandırmaya uğraşmakta; çoğu zaman elinden gelenin fazlasını yaparak hatta bazen de zorlanarak hem toplumsal ilişkilerinde hem de evde vazgeçilmez bir kadın olmak istemekte ve bunun için didinip durmaktadır (Beauvoir, 2010, s. 88). Çünkü toplum kendisine her zaman mükemmel kadın olmasını salık vermekte, aksi halde değer görmeyeceğini ve daha iyisiyle karşılaşılnca hemen gözden düşebileceğini söylemektedir.

Kadının mutfaktaki aşçılık rolü, ancak yemeklerini tadan misafirlerin ağzında değer bulmakta ya da kaybetmektedir. Bu onay durumu için de onların reyine ihtiyacı vardır. Saatlerce uğraşarak onca emekle ve zahmetle yaptığı yemekleri

beğenmelerini hatta bittikten sonra bir tabak daha almalarını istemekte; çabuk doydukları zaman da sinirlenmektedir çünkü ne de olsa patateslerin koca/çocuklar için mi kızartıldığı yoksa kocanın mı patatesler için lazım olduğu muğlaktır (Beauvoir, 2010, s. 63). Kadının isteği, kocasını mutlu edebilmektir; fakat yapıp ettiklerinden sadece kendi kafasında tasarladığı mutluluğa uyanları onaylamaktadır, geriye kalanların tümü onu sadece huzursuz ve mutsuz etmektedir.

Kadının evinin temizliğine, tertibine, düzenine, süslü olmasına dair birçok örnek verilebilmektedir. Bunlara atfen ev-cennet benzetmesi çok sık yapılmaktadır. Kadın toplumsal hayatın dışında tutularak ona “yapay cennetler” oluşturulmakta ve bu küçük cennetlerinde kendi hallerinde yaşamaları istenilmektedir (Gümüsoğlu, 2016, s. 83). Birçok kadın yazar jilet gibi ütülenmiş gömleklerden, deterjandan köpürmüş suyun mavi baloncuklarından, kar gibi beyaz tüllerden, pırıl pırıl parlayan camlardan, kendi yansımalarını görebilecek kadar ovulan gümüşlere karşı duyulan mutluluktan ve temizliğin verdiği iç huzurundan bahsetmişlerdir (Beauvoir, 2010, s. 50). Kadınlar temizlik yaptıkça kendilerinin de arındığı, zihinlerindeki olumsuz duygulardan kurtulduklarını ve böylelikle daha mutlu ve huzurlu hissettiklerini söylemektedirler.

Yapılan ev işleri gerek ücretli gerek ücretsiz olsun, kadın işi diye tanımlanmaktadır. Ev işlerine dâhil olan tüm işleri ücretsiz olarak yapan kadının yaptığı bu işler yeniden üretim işleridir. Evde yapılan bu işler genellikle göze gelmez, fark edilmez, elle tutulur sonuçlar doğurmaz, belli bir somutluğu yoktur, kar/çıkar güdülmez, çabuk tüketilir, özel alan içinde gerçekleştirilir ve sadece kullanım değeri üretmektedirler (Bora, 2018, s. 10). Ev işleri bir kere yapıldığında hemen sona ermez, günlük rutin olarak yapılması gereken işlerdir. Her gün yapıldığı için de çoğu zaman fark edilmemektedir. Kadın bu işleri özel alan olarak adlandırılan ev içinde yapmakta ve bir karşılık bekleyerek yapmamaktadır.

Bir zamanlar küçük olan kız, gün gelir annesinin her yemekten sonra her gün aynı mutfakta, aynı yerde, aynı vakitte ellerini o sıcak yağlı bulaşık suyuna soktuğunu, tabaklarda kalan yemek artıklarını sıyırdığını, aynı süngerle tabakları yıkadığını fark eder hale gelmektedir. Bu ellerin, ölene kadar aynı işleri yaptıklarına ve aynı zamanda yapacaklarına da şahit olmaktadır (Beauvoir, 2010, s. 53). Bu söylem kadınların günün birinde her gün rutin bir şekilde yapılan bu işleri ve

bunların bir sonunun olmadığını fark edeceklerini ve ancak kendilerinin bir sonlarının olduğunu düşüneceklerini ama yine de yapmaya devam edeceklerini çünkü onlar yapmazlarsa yapacak başka kimsenin olmadığını dile getirmektedirler.

Ev işi kendi kendini yineler ve aynı şekilde de kendi kendini tüketir; burada düzenli bir seyirle “çaba-çöküş-tükeniş” sırasını takip eden bir düzenden bahsedilmektedir (Rowbotham, 1998, s. 101). Sisyphos’un işkencesine en çok benzeyen ev kadının yüküdür herhalde. Her gün lavaboları ovmak, bulaşık yıkamak, toz almak, çamaşır yıkamak, yarına bile çıkmayacak işler için kendini o kadar yormak, zaman harcamak. Ev kadını, dolap beygiri gibi bulunduğu noktada döne döne kendini unutmaktadır, başka hiçbir şey yapmadan şimdi içinde bulunduğu zamanı devam ettirmektedir. Her gün ve her gün yeniden ve yeniden başlanan bir işkencedir bu. Sönük, umutsuz ve usanmış bakışlarla efendisinin çizmelerini silen kölenin de dediği gibi; “yarın yine parlatmak gerekeceğine göre, neye yarar?” (Beauvoir, 2010, s. 52,53) Şu halde olan sayısız genç kız ve kadın o zamanın kölesinin hisleriyle aynı hisleri paylaşmaktadırlar.

Anneler genel olarak çalışmayan, evde oturan konumunda olduklarından dolayı para harcayan, tüketen ve harcama konusunda güvenilmez kişiler olarak görülmektedirler (Gümüsoğlu, 2016, s. 112). Çünkü toplum dışarıda, yani evinin dışında bir işle meşgul olan kadınlara çalışan demekte, bunun dışında kalanlara da çalışmayan demektedir (Oral, 2010, s. 79). Ev kadınları sabahtan akşama kadar onlarca işle uğraşırken onlara çalışmayan muamelesi yapılması ve söylemlerde de bu şekilde yer verilmesi onlara haksızlık yapılması demektir.

Kadının ev içindeki karşılıksız emeğinin en belirgin özelliği görünmeyen emek niteliğinde olmasıdır (Saygılıgil, 2016, s. 125). Ev işleri, ekonomik anlayışta değer kategorisi altına alınan başlıklar altında yer almamaktadır, bu durum da bu işleri görünmez bir hale getirmektedir. Bütün gün dışarda olup da akşam eve gelen erkek, kadının akşama kadar evde yaptığı sayısız işi fark etmemektedir bile. Kadın her gün evde tek başına çalışmaktadır. Fakat tüm bu yapıp edilen eylemlere karşın, erkek sadece yapılmayan ya da eksik olan şeyleri fark etmektedir. Tüm bu göze gelmeyen ve fark edilmeyen eylemler sonucundan olsa gerek kadın kendisi bile yaptığı ev işlerini gerçek bir iş olarak kabul etmemektedir; ne de olsa bunlar ev kadının üzerine düşen, yapması gereken işlerdir diye düşünmektedir (Rowbotham,

1998, s. 99). Hâlbuki bu işler kadının ömrü boyunca yaptığı işlerdir ve bir hastalık bir ölüm olmadığı müddetçe her zaman sürekli bir biçimde devam edip gitmektedir. Gerçi o zamanlarda bile kadının iş yükü hafiflemesi gerekirken ya da kadın bunu beklerken, aksine bu yoğunluk ve yapılması gerekenler çoğalmaktadır. Dolayısıyla evin kapladığı alan, yani evin boyutu kadının evin içinde yapacağı işlerin sınırını belirlemektedir.

Ev kadınlarının en yakın arkadaşları televizyonlardır desek abartmış olur muyuz? Akılları, sabah gözlerini açar açmaz onun da gözünü açtıkları televizyonla daimi bir tartışma ve mücadele sürecine girmektedir. Dizilerden biri bitmekte diğeri başlamaktadır. Sayısız magazin programı ve reklam vardır. Kadınlara tertemiz çamaşırların, pırıl pırıl evin, en lezzetli margarinle yapılan tane tane pilavların, en sağlıklı ve güçlü çocukları yetiştirmenin püf noktalarının ve sır gibi saklanan bilgileri öğrenen yuvanın dışı kuşu aynı zamanda da erkeğin aklını başından alan, şık, zarif, gizemli, özgür dışı ve tüm bunlara ek mesleğinde başarılı, hırslı, güçlü iş kadını niteliklerinin hepsini birlikte paylaşmaktadır. Kendi başlarına yalıtılmış dünyalarındaki bu kadınlara gece gözlerini kapatıncaya kadar bunlar empoze edilmektedir. Tüm bu mesajlara maruz kalan kadınlar kendi içlerinde başlayan ve sonrasında dışı vuran nitelikte bir yarışa girerler, yarıştıkları kişiler diğerkadınlardır (Özbudun, 1994, s. 27,39). Çünkü hayatları boyunca kadınlıklarını ne kadar iyi bir hanım, fedakârlıklarını ne kadar iyi bir eş, titizliklerini ve maharetlerini ne kadar becerikli hanım olduklarını hem kendilerine hem de diğerkadınlara bunu ispatlamak için çabalayıp durmaktadırlar. Kişiliklerinin, mevcudiyetlerinin, benliklerinin heba olup yitip gittiği bu kadınlara kutsal Türk anaları diye hitap edilmektedir. Günümüz kutsal Türk analarının geldikleri son nokta budur.

Duygu Asena'nın kitaplarındaki kadın karakterler geleneklerine bağlı, kocalarını nasıl memnun ve mutlu edebileceğini bilen, kocasına karşı gelmeyen, onlara saygı ve itaat gösteren, nasıl hizmet edileceği öğretilmiş, kocalarının arkalarını toplarken hatta onların kirli çamaşırlarını yıkarken dahi mutlu olabilen kadınların yanında tam tersi yapıda olan, toplumun geleneklerine, normlarına, kabullerine başkaldıran, hissettiği ve istediği gibi yaşayan kadınlar da yer almaktadır.

Kurulu bir düzende devamlı ihtiyacının olduğu ya da olmadığı her şeyin kadının ayağına getirildiği bir ortamdan kadın günün birinde sıkılsa dahi hizmetini

gören kocasına yine de git demeyecek, onun her zaman elinin altında ve yakınlarında olmasını isteyecektir. Aslında buradaki söylemde ifade edilmek istenen mesele, kadınların içinde buldukları oturmuş, rutin işleyen hayatlarını yine kendilerinin çabalamasıyla değişebileceği ve adalet ile eşitliği de sağlayabilecekleridir. Bununla alakalı olarak da Asena şu ifadeleri kullanmaktadır:

Nasıl ki kadınların yerine getirmesi gerektiği düşünülen ve görevi kabul edilen eylemler başkaları tarafından belirleniyorsa, yine aynı şekilde ahlaki kuralları ve sınırlılıkları da başkaları tarafından belirlenmektedir.

“... İhanetin adı, kendileri yapınca, özgürlük, karşısındaki yapınca aldatmadır. Bazıları da bunun sözünü bile etmezler ve ettirmezler. Onlar yapabilir, ama kadın yaparsa hem namussuzluktur hem de birlikte olduğu erkeğin namusunu çiğnemektir.” (Asena, 2018, s. 35)

Söylemi, kadınların yaşamlarını tamamen kocalarına bağladıklarını ve konuşmayı öğrendikleri andan itibaren kocalarına karşı özverili olmak gerektiğini öğrendiklerini; hayatları boyunca, kocaları ve çocukları için yaşadıklarını, bunun sonucunda da hiçbir zaman tam manasıyla kendileri olmadıklarını anlatmaktadır.

“Hep ikinci planda olmayı kabullenmek, hep uyum göstermek, hep karşındakini pohpohlamak ve kendini asla kavga etmemeye, sesini bile yükseltmemeye programlamak mutluluksa mutluydum” dedi. “Bana anneannen böyle öğretmişti, ben de onun dediklerini aynen yaptım. Bu kadar silik olmayı kabullenmek, hep onun arkasında durmaya katlanmak...” (Asena, 2016, s. 149).

Kadınlara hep alttan almaları, kin tutmamaları, olanı biteni hemen unutmaları, ne olursa olsun seslerini çıkarmamaları söylenilmektedir. Ne de olsa onlar için her şeyin en iyisini toplum ve erkekler düşünmektedirler. İlginç olan da şudur ki, bu uyarıları ve tembihlemeleri yapanlar da kadınlardır.

Toplumun geleneğinin koymuş olduğu kuralların dışına çıkamayan bireyin kendisinin farkına varması olası değildir. O birey yalnızca bedeni var olduğu ve bedenin beğenilmesi ve ona değer verilmesi durumu sürdüğü müddetçe kıymetlidir ve bu da kendisi dışındaki ötekinin/kocasının gözünün vicdanına bağlıdır (Köysüren, 2013, s. 110). Bu duruma Asena'nın kitabında şu şekilde yer verilmektedir:

“Gözünün içine bakmışlar adamların, seviyor mu, beğeniyor mu? Ya artık benden bıktıysa... Ya bırakır da giderse... Ya benden genç güzel bir kıza tutulursa? “Eve gelince surat asıyor” demişler, “Saçımı okşamıyor, güzel söz söylemiyor” diye yakınmışlar, “Beni yalnız bırakıyor” diye ağlamışlar, “Para vermiyor” diye dövünmüşler... Ve günlerce, gecelerce saçını okşamayan, güzel söz söylemeyi

unutmuş, asık suratlı ama para kazanan erkeğe kucaklarını açıp durmuşlar.” (Asena, 2018, s. 42).

Kocalarının kendilerine karşı olan sevgilerinin, muhabbetlerinin bittiğini biliyor olmalarına rağmen kadınların gerek gidecek başka kapıları olmadığı için, gerek maddi olarak erkeğe bağımlı oldukları için, gerek ise de toplumdaki hâkim gelenek ve göreneklerin etkisiyle şekillenen baba evi, koca evi, kefen algısı ve “gelinliğinle girdin ancak kefeninle çıkarsın” söylemi nedeniyle oldukları yerden bir adım öteye gidememektedirler. Duygusal anlamda da aralarındaki bağlar kopmuş fakat yine de kâğıt üzerinde devam eden evlilikleri için kocalarına karşı olan karılık vazifelerini yerine getirmektedirler. Çoğu zaman da sırf çocukları için kocalarının olumsuz tüm hallerini görmezden gelmektedirler. Evdeki birçok sıkıntıya, kaybedilmiş sevgiye ve saygıya katlanabilme cesaretini gösterebilmekteler lakin ne evi ne de kocayı bırakıp gitme cesaretini gösterebilme noktasında geride durmaktadırlar.

3.3.3. Ataerkil Yapıda Kadının Annelik Rolü

“Kadın bedensel yazgısını analıkla tamamlar” söylemi, biyolojik olarak vücudunun yapısı tamamen insanın çoğalmasına dair olduğundan dolayı analığın kadının doğal bir görevi olduğu ileri sürülmektedir (Beauvoir, 2010, s. 111). Aristoteles’e göre, kadınların asıl varoluş nedenleri anne olmaktır. Kadın bedeni, erkeğin içine bıraktığı tohumu tutan ve onu besleyen bir taşıyıcıdır, çünkü dişil yapının içinde ruh diye bir şey yoktur. Ruhü bilen ve onu taşıyan erkek spermidir ve böylece iki cins arasında asıl yaratıcı olarak erkek kabul edilmektedir (Berktaş, 2016, s. 133). Kadın yalnızca taşıyıcı niteliği olan bir varlık olarak görülmektedir. Asıl özne burada yine erkektir.

Kadınların erkekler istediği için değil, doğal olarak anne olma yetisine sahip oldukları görüşü kabul edilmektedir. Feministler farklı farklı toplumlarda anne olmaya atfedilen anlamları, yüklenen görevleri ve kadın olmak kavramına olmazsa olmaz olarak anne olmak kavramının da eklendiğini göstermeye çalışmaktadırlar (Ramazanoğlu, 1998, s. 103). Toplumda çocuğu olmayan kadının yetersiz ve eksik olduğu düşünülmektedir. Bu düşünce de kadının anne olmasının ne kadar önemli olduğu söylemini doğrular niteliktedir.

Bu zayıf ve güçsüz bu sonradan gelme varlık olan kadına tüm tarih boyunca birçok rol verilmiştir. Atfedilen bu roller içinde iki tanesi her zaman daha ön planda olmuştur. İlki ve iyi kadın olarak da anılan, çocuk doğuran, analarımız, ninelerimiz, çocukların anası olan kadınlardır. İkincisi ise kötü kadın olarak çağrılan erkeklerin cinsel dürtü ve isteklerine karşılık veren kadınlardır (Oral, 2010, s. 18). Bunlara ek olarak iyi kadın başlığı altındaki kadınlar aynı zamanda yarı kutsal sayılmaktadırlar.

Annelik rolü o kadar kutsal kabul edilir ki, eğer bir kadının çocuğu yoksa o kadın eksik kadın, yarım kadın ve hatta bazı yerlerde de lanetli kadın şeklinde etiketlenmektedir (Oral, 2010, s. 218). Çünkü kadınların kadın oluşlarını belirleyen etkenlerden biri de çocuk doğurabilmek yetisidir. Geleneksel aile yapısında da çocuksuz bir ev düşünülemez. Evlilik, çocuk sahibi olmakla aynı anlama geldiği için çocuğun olmadığı evlilikler genellikle bir zaman sonra son bulmaktadır. Anne olamamak yani çocuk doğuramamak kadın açısından bir ayıp, bir eksiklik olarak kabul edilmektedir. “Çocuksuz kadın, meyvesiz ağaca benzer.” atasözü de durumu desteklemektedir. Toplumun yaklaşımından hariç kadının kendisi için de çocuk önem arz etmektedir.

“Ve çocuk istiyor. (Genç adam, hakkı değil mi, ona bir çocuk doğurmalyım, ona bir çocuk.) Çocuk doğuruyorum. (Bizim asıl görevimiz bu, doğurmama hakkın yoktur, doğurmazsan herkes sorar; ne zaman derler, olmuyor mu yoksa derler, acırlar, seni eksik bulurlar.)” (Asena, 2017, s. 170).

Evlenen çiftlerin çocuk doğurmama gibi bir tercih hakları da yoktur çünkü toplum onları rahat bırakmaz. Hadi ilk çocuk oldu diyelim, ikinci ve üçüncü ve dördüncü çocukların ne zaman olacağı söz konusu olmaktadır. Toplum, hiçbir zaman ne elini ne de dilini evlenenler üzerinden çekmez.

Kadın anne olmuştur. Ana olmak, kadın için yeni bir kimlik demektir. Artık evdeki yeri de değişecektir, toplumdaki konumu da (Atabek, 2008, s. 190). Önce ben düşüncesinin yerini temel bir kural sayıldığı toplumda anne olmak bu kavramın içine giren diğer tüm kavramlara karşı gelmek, onlarla çelişmekte ve başkaldırmaktır. Bir kadın anne değilken o zamanlarda meşru kabul ettiği şeyleri anne olduktan sonra o şeylere karşı meşruluğun kaybedildiği görülmektedir. Kadının endişeleri anne olduktan sonra umuda dönüşmeye başlamakta ve her şeyi istiyorum söylemi ona her şeyi sunmalıyım düşüncesi haline dönüşmektedir (Badinter, 2017, s. 21). Anne

olmak sadece bedenen bir değişimi değil beraberinde fikirsel değişimi de getirmektedir.

Fedakârlık=özveri kavramı, geçmişten günümüze kadının en önemli becerilerinden sayılmaktadır. Bu kavram kadını sınırlandırmaktadır. Aman çocuklar duymasın, aman babalar duymasın, aman kocalar duymasın, aman komşular duymasın, aman birileri duymasın şeklinde devam eden sakınmalar, saklamalar kadının kol kırılır; yen içinde kalır söyleminin anlatmak istediği duyguyu hissettirmektedir (Doğan, 2016, s. 378,379). Fedakârlığın bazen sessiz kalmak, bazen saklamak, bazen de çocuklarını ve aileni her şeyin hatta kendinin bile önünde tutmak olduğu ifade edilmektedir.

Kadınların, hep kendinden önceki kuşaklardan sürüp gelen gelenekleri devam ettirdiğine, bırakın dünyayı içinde yaşadığı eve dahi kendine ait bir şey katamadığına, evlenirken giydiği gelinliğin bile çoğu zaman kendisine ait olmadığına, tüm bu bilinen ve bilinmeyenlere ne kadar içerlediklerine, üzüldüklerine tanık olmuyoruz. Çünkü onlar hüznlerini de kederlerini de uhdelerini de çok iyi saklayarak her şey yolundaymış gibi yapmakta ustalaşmış görünmektedirler.

Gerçek hayatla ilgili dışardaki veya içerdeki bir tehlikeyi, bir huzursuzluğu saklamak adına sessiz, uyumlu, terbiyeli ve iyi olmak için çabalamak kadını ruhsuzlaştırmaktadır. Mevcut duruma/olaya karşı sessiz kalarak karşı çıkmayan, o şeyi gizlemeye çalışan, içinde bir yerlerde bir şeyler yanmıyormuş gibi davranan, acılarını bastırarak yaşamayan kadınlar anormal olanı normalleştirmektedirler. Bu şekilde davranmak kişinin kendisine zarar verdiği kadar başkalarına da zarar vermektedir. Anormal olan bir şeyi normal bir hale getirirken aynı zamanda hem kaçma hem de savunma gücümüzü kaybederiz (Estes, 2018, s. 272). Aksi halde bu durum kişinin kendisinin, doğanın, kültürün, ailenin ve değerlerin her halükarda yarananmasına izin verilmesi anlamına gelmektedir.

Feministler, kadınların bu dünyada sadece çocukları için var oldukları ve yaşadıkları düşüncesini onaylamamaktadırlar. Bu mesele hakikaten önem arz etmektedir. Çünkü kadınların kendilerini salt çocuklarına adanmaları onların kendilerini gerçekleştirerek bir aşkınlığa ulaşmaları noktasında önlerinde engel sayılmaktadır (Hooks, 2016, s. 124). Kadınlar kendilerini hem bedenen hem de ruhen çocuklarına adadıklarında kendilerinin yavaş yavaş yok olduklarını fark

etmemektedirler. Her zaman kendisinden veren bir bireyin hele ki bu bir kadın ve anne ise günün birinde artık verecek bir şeyi kalmayacaktır.

Halide Edip, annelik kavramının sadece ev yaşantısıyla sınırlı olmadığını ifade etmektedir. “annelik ev hayatıyla sınırlı değildir, yeni kuşaklar yetiştirilmesi için de milli bir vazifedir.” (Aksoy, 2018, s. 83). Anne, toplumun kurallarını, geleneklerini, göreneklerini, cinselliği, yasaklamaları, kız çocuğunun kişiliğini, karakterini, süper egosunu şekillendirecek olan ve hem bireysel hem de kolektif içeriğe sahip olan bütün mesajları kendi hemcinsi olan kızına aktarmaktadır (Akyıldız Ercan, 2014, s. 81). Anne, kızı için ilk öğreticidir. Kız çocuğu toplumun kendisinden ne beklediğini, kadın cinsiyetinde bir birey olarak üzerine düşenlerin neler olduğunu annesinin aktarımlarından öğrenmektedir.

Ataerkil sistem, kadınları anne olmaları için zorlamasının yanında bir de analık vazifelerini de belirlemektedir. Belirlenen bu vazifeler kadınların üzerindeki baskının temellerinden biridir. Bu yaklaşım hem ataerkil sistemi hem de bu sistem içinde yer alan kadın ve erkek figürlerini sürekli kılmaktadır (Bhasin, 2003, s. 5). Figürlerin sürekli kılınması rollerin kuşaktan kuşağa aktarımıyla sağlanmaktadır. Toplumda mevcut bir analık profili vardır ve bu profilin daim olması önce kadınların sonra da erkeklerin üzerine birtakım roller yüklemektedir.

Bir annenin iyi bir anne olabilmesi için onda olması gereken özellikler nelerdir? Kendisini yetiştirmiş, manevi ve ahlaki değerlere saygı duyan, vatanını seven, kültür unsurlarına hâkim, insan ilişkileri iyi olan, anneliğini içselleştirmiş, kişiliği ve karakteri oturmuş, iyi huylu bir ahlaka sahip olması istenmektedir. Ve yine anne, çocukların yeteneklerini keşfederek onları o alanda yetiştirebilen, evinin, çocuklarının ve eşinin sorumluluklarını yerine getirebilen, problemlere çözüm odaklı yaklaşabilen, boş zamanları verimli bir şekilde kullanabilen, üretici, sabırlı, sakin, öğrendiği öğretileri gelecek kuşaklara aktarabilen, çalışkan, öğrenmeyi ve öğretmeyi seven, aile kurumunun kutsallığına inanan, gelenek ve göreneklere bağlı bir yapıya sahip olmalıdır (Nirun, 1994, s. 317,318). Bir kadının iyi bir anne olabilmesi için burada sıralanan özelliklere ek daha birçok özelliğe sahip olması gerekmektedir.

Aile içindeki huzur kavramı, annenin ağırbaşlı ve yumuşak bir mizaca sahip olmasıyla sağlanabilir. Ve yine ev kadının bir diğer görevi de kocasının hizmetini en iyi şekilde görmek, onun rahatını düşünmek, ona çalışma hayatında kolaylaştırıcı

olmak ve hiçbir sebepten dolayı sorun çıkarmamaktır. Tabii aynı zamanda güler yüzlü, neşeli, enerjik ve pozitif bir izlenim yaratması da gerekmektedir. Kadına ve erkeğe biçilen doğal işbölümüne uygun davranmanın olmazsa olmazı evde düzen ve huzur kavramlarının yaşanıyor olmasıdır. Bu uyumun sağlanabilmesi için de anne karakterinin kendisi için hiçbir şey istememesi yani bencil olmaması gerekmektedir. Bundan dolayı anne her zaman iyi kalpli ve uysal bir nitelikte olmalıdır. Annenin uysallık davranışının ödülü olarak da hep birlikte bir yerlere gezmeye gitmektir (Gümüšoğlu, 2016, s. 83,164). Kadın evin işlerinden dışarı çıkacak, bir nefes alacak vakit bulamaz çoğu zaman bundan dolayı da onun için en büyük mükafat bir yerlere gitmektir.

Kadınlar çocukları dünyaya geldikten sonra kendilerini adeta onlara adamakta, bütün dünyaları onlar olmakta, her şeyi çocukların durumuna göre belirlemektedirler. Bu durum da kadınların toplumsal çevreden kopmalarına, çabuk yıpranıp yaşlanmalarına ve aşkınlığa ulaşamamalarına neden olmaktadır. Asena'nın "Kadının Adı Yok" isimli kitabında evli olan bir kadın ile evli olmayan iki karakter arasında şöyle bir diyalog geçmektedir:

"-Hayır, hayır, ama anne olan kadının davranışları, bakışları değişiyor, ilgi alanları farklılaşıyor, örneğin sen okulda deli dolu bir kıydın... Spor yapardın, çok hareketliydin... Çocuktan sonra sanki bambaşka bir kişi oldun."

-"Evet, mesela herkes beni senden yaşlı sanıyor... Çocukla ilgili değil bu, evlilikle ilgili, insanın hayatında bir renk olmayınca yüzündeki genç ifade gidiyor sanırım." (Asena, 2016, s. 17). Bu söylemlerden kadınların kendilerini evine, eşine, çocuklarına ve evliliğine adanmış anlaşılmaktadır.

Evliliğin savunucularından olan Marcel Prevost evliliğin kadını hiçleştirdiği yaklaşımını destekleyenler içerisinde. Toplumun geleneğine göre, kadını bir başka amaca yönelmekten alıkoyan ve ona bağımsızlık sağlayan varlık çocuktur. Eş olarak bir birey ve varlık olarak görünmeyen kadın, annelik vasfına eriştikten sonra ulaşabilecektir. Çocuk, kadın için bir yaşama sevinci, varlığını anlamlı kılan bir varlık, sevgi deposunu doldurmasına yardımcı olacaktır. Kadın toplumda bir cinsel açıdan bir de toplumsal açıdan, çocuk vesilesiyle kendisini gerçekleştirmekte ve bir konuma yerleştirilmektedir. Aynı şekilde evlilik de çocuk olduğunda anlam kazanmaktadır (Beauvoir, 2010, s. 110). Dolayısıyla bir kadını tam bir kadın yapan çocuk doğurabilme yetisi neticesinde anne olmak ve bir evliliği de tam bir evlilik kılan evde çocuk olmasıdır.

Ev kadını olmasının yanı sıra bir de anne olan kadının, bir gününün nasıl geçtiğine göz atalım mı? Sabah erken saatlerde uyanır çünkü eşi işe çocuklar da okula gideceklerdir. Kahvaltıyı hazırlar. Çoğu zaman herkes masada iken o son kontrolleri yapar, eksik gedik var mı diye. Kahvaltı biter. Çocukları giydirir. O sırada eşini uğurlar. Çocukları ya servise bindirir ya da okula bırakır. Döner, kahvaltı masasını toplar. Ev işlerini yapar. Nedir bu ev işleri peki? Evi toplama, süpürme, silme, toz alma, çamaşır-bulaşık yıkama, ütü yapma, alış-verişe gitme, yemek yapma şeklinde sürüp giden bir işler silsilesi. Akşam vakti yaklaşırken çocukların okuldan çıkma saatleri gelir. Gider onları alır. Çocukların üstünü başını değiştirir, onlara yemek hazırlar. Ödevlerini yaptırır. Sonra yeniden kaldığı yerden devam eder. Akşam yemeği için sofrayı kurar. Kocası işten gelir, onu karşılar. Yemek yenir, sofrayı toplar. Çayı demler. Kocasıyla (belki) biraz sohbet eder, birlikte vakit geçirirler. Kocanın uykusu gelir, yatar. Kadın çıkan bulaşıkları da yıkar. Sabaha evi derli toplu görmek istediği için ortalıktaki dağınıklığı şöyle bir toplar. Odasına girerken arkasına dönüp bir bakar, bugünü de tamamladığı için içinden şükretmektedir. Sabah olduğunda içinde bulunduğu döngüye kaldığı yerden devam edecektir ne de olsa. Şimdi uyuması gerektiğini düşünmektedir, kafasında yarın ve ertesi günlerde yapılacak işlerin listesi ve omuzumdaki yüklerle. İşte tam da bundan dolayı kadının bütün günleri neredeyse birbiriyle aynıdır ve kadın git gide kocaman bir boşluğun içinde olduğunu hissederek kaybolmaya başlamaktadır.

Kadınlardan anne olmalarından dolayı bir bedel ödemeleri istenmektedir. Bu bedel, kendini çocuklarına adayarak, sadece onların huzurunun, mutluluğunun ve hizmetlerinin karşılanması şeklinde kadına sınırların çizilmesi ve daha az uyuyarak, daha az yiyerek ve daha az giyecek şey alarak, daha çok yeniden üretim sürecine katılması istenerek ödetilmektedir. Fedakârlık kavramı öne sürülerek, sevgi kavramı gibi insanın içinde yer edinmiş duyguların içi çıkar kavramı ile doldurulmaktadır (Gümüšoğlu, 2016, s. 129). Aslında çocuğun kız ya da erkek oluşuna göre durum değişmektedir. Çocuğun erkek doğması daha zor ve meşakkatli olmasına karşın, anne bu çocuğun durumuna daha çabuk adapte olmaktadır. Hem kadının erkek çocuğuna verdiği kıymetten, hem çocuğun şahit olunan başarılarından dolayı anneler erkek çocuklarını daha çok tercih etmektedirler. “Harika şeydir erkek doğurmak” derler. Kahramanlar her zaman erkeklerden çıkar. Kadın oğlu sayesinde dünyaya sahip olacaktır (Beauvoir, 2010, s. 153). Erkek çocuğun Türk toplumunda ayrı bir

yeri vardır. Onlar sevilirken dahi kız çocuklarından daha farklı sevilmeaktedirler. Hayatın her alanında öncelik de söz hakkı da onlarındır. Eylemlerinin, kararlarının nedeni sorgulanmamaktadır.

Annelerin neredeyse hepsi erkek çocukları dışarıdaysa ve geç de kalmışlarsa uyuklayarak da olsa camda onların eve gelmelerini beklemektedirler, sabahları erkenden kalkarak onlara kahvaltı hazırlamaktadırlar, bütün gömleklere ve pantolonları temiz ve ütülü, odaları toplu, ceplerinden harçlıkları eksik edilmemektedir. Fakat kız çocuklarına karşı aynı ilgi ve yaklaşım sergilenmemektedir. Onlar kendi yemeklerini kendileri yapmakta, kendi odalarını kendileri toplamakta, ezile büzüle harçlık istemekte ve her seferinde o harçlığı ne yapacağı sorgulanmaktadır (Soyer, 2017, s. 209). Hatta kızlar erkek kardeşlerine ya da ağabeylerine hizmet etmek üzerine yetiştirilmektedirler, hizmet etmeyi öğrenmelidirler yoksa yarın bir gün evlenip de el kapısına gittiklerinde hem kendileri rezil olur hem de bir şey öğretmediği için annesi. Bundan dolayı eli biraz iş tutmaya başladığından itibaren annesine yardımcı olmakta büyüdükçe de evin işleri ondan sorulur olmaktadır.

Tarihsel sürece bakıldığında, anneliğin ne şekilde yaşanması gerektiği konusu kültürlerde, ahlaki ve dinsel sitemlerde, medyada, ulusal ve uluslararası politikalarda, bilim alanlarında birbiriyle etkileşim halinde olan, birbirine tesir eden, birbiriyle beslenen ve birbiriyle çatışan kurumlarla birlikte istişare edilerek tartışılmaya devam edilmektedir (Altun & Toker, 2017, s. 62,63). Mesela, Osmanlı'da harem yaşantısında kadınların sosyal faaliyetleri ev kadınlığı ve çocuk yetiştirme ile sınırlı kalmıştır (Çaha, 2017, s. 84). Kadın hangi dönemde yaşarsa yaşasın, nasıl bir hayat standardına sahip olursa olsun cinsiyetinden dolayı karşılaştığı durumlar hemen hemen aynıdır.

Kadınlar çocuk doğurabilme ve onları yetiştirme yetilerine sahip olduklarından dolayı günlük hayatın devamı ve yeniden üretim eylemleri onlara atfedilmektedir. Erkekler ise, rasyonel düşünme yetileriyle dünyaya bakarak düzeni sağlamaktadırlar. Hem kadınların hem de erkeklerin yerine getirdikleri eylemler kıymetli görülmektedir fakat erkeklerin gerçekleştirdikleri eylemler daha üstün tutulmaktadır. Başka şekilde ifade edilirse, “erkekler aşkın (transcendent) etkinliklerle, kadınlar da içkin (imanent) etkinliklerle” alakadar olmaktadır. Bir

nevi erkekler “ölümsüz kültür ürünleri” ortaya çıkarırlarken, kadınlar “ölümlü bedenler yaratma” ile daha değersiz eylemlerde bulunmuş olmaktadır (Berktaş, 2016, s. 27). Toplum nezdinde kadının her ne kadar eş ve anne rollerini oynaması kıymete değer görülse de, yine de toplumdaki erkeklerin oynadıkları rollerin yanındaki değeri oldukça aşağıda kalmaktadır (Çelebi, 1990, s. 10). Çünkü toplumun kadına atfettiği rollerin birçoğu kadının üzerine düşen bir görev gibi kabul edilmekte, onunla bütünleştirilmekte, zaten yapması gerekir şeklinde düşünülmesinden dolayı kıymete değer olarak görülmemektedir.

Anne insanüstü bir varlık olarak anılmaktadır çünkü kendisi yemez çocuğuna yedirir, giymez çocuğuna giydirir, gezmez çocuğunun gezmesine fırsat tanır, gerekirse çocuğu için canını bile verir. Bu özellikler annede olduğu kadar babada baskın değildir ve zaten onda bunlar aranmamaktadır. Çünkü baba realitenin, akılcılığın ve rasyonelliğin temsilcisi olarak betimlenmektedir. Ders kitaplarında babalar, üreten, para kazanan, sert mizaçlı, otorite sahibi, ciddi görümlü ve dik duruşlu olarak resmedilmektedirler (Gümüšoğlu, 2016, s. 128). Anneden fedakarlık özelliğini sonuna kadar göstermesi; babadan da dik durması, akıllı ve gerçekçi eylemler göstermesi beklenilmektedir.

Kadın, anne sıfatına eriştiğinde çocuklarının sosyalizasyon sürecinde biyolojik olarak anne olma yazgısı birden kültürel bir görev haline geçiş yapmaktadır (Mitchell, 1985, s. 161). Anadolu’da yaşlı, olgun, tecrübeli, sözü dinlenen, bildiklerini alt kuşaklara aktaran, çocuklar ve yetişkinler üzerinde tesirli olan kadınlara, kadınana diye hitap edilmekteydi (Nirun, 1994, s. 316). Şu da enteresandır ki, bu derece kutsal sayılan ve güçlü bir bağla kuşaktan kuşağa aktarılan analık kavramı, ortaya çıkardığı onca değere ve sahip olduğu onca niteliğe rağmen hala erkeklerin egemen olduğu bir toplumda, erkeklerin gözünden onlar tarafından belirlenip onlar tarafından oluşturulan değerlere itaat etmekte, boyun eğmekte ve kendisinin sahip olduğu değerlerin bazen farkında olarak bazen de olmayarak bu değerlerin ikinci plana atılmasına rıza göstermek mecburiyetinde kalmaktadır (Irzık & Parla, 2017, s. 30). Kadın içinde bulunduğu mevcut toplumda yaşayabilmek için ataerkil yapıda şahit olduğu bu gibi olumsuz olayları görmezden gelmektedir.

İçinde bulunduğumuz çağ bilim insanları tarafından hızlı değişim ve gelişim özelliğinin yaşandığı bir zaman olarak ifade edilmektedir. Eğer hakikaten öyleyse,

kadınlar bu özelliğe en uzak olan, yaşanılanlara karşılık en geride durarak sadece olayları seyretmekle yetindirilen tarafta yer almaktadır. Hakeza kadının aile, eş, ev ve toplumsal rolleri kadının gelişerek değişime katılmasını engeller niteliktedir. Sonuç olarak kadının mevcut rollerinin üzerine bir de gelenekleri ve görenekleri sürdürme rolü verilmektedir.

3.3.4. Türkiye’de Ataerkil Açından Kadın ve Kadının Gelin, Eş ve Annelik Rollerinin Toplumsal Yansımaları

Oral’ın “Yeryüzünün dengesi bozuk: Kadın cephesinde fazla sorumluluk; erkek cephesinde fazla güç var.” (Oral, 2010, s. 24) söylemi öyle haklı ve yerine bir ifadedir ki. Toplumun oluşturduğu işbölümünü kadına ve erkeğe aynı adalet ile paylaşmadığı görülmektedir.

Kadın ilk önce biyolojik sonra da sosyal bir kategoride yer almaktadır. Kadının biyolojik düzlemden, grup düzlemine, oradan da sosyal düzleme taşıdığı ve sürekli nitelikte olan özelliği onun biyolojik özelliğidir. İnsan türlerinden bir diğeri de erkektir. Erkek de tıpkı kadın gibi bu biyolojik kategori olma özelliğini grup ve sosyal kategori düzlemlerine taşımaktadır. Kadın ve erkek biyolojik kadın/erkek olmaktan grup üyesi veya sosyal kişi olma boyutuna geçtikten, toplumsal hayatta kendilerine biçilen rolleri gerçekleştirmeye başladıktan sonra birbirlerinden oldukça farklı sayıda pozisyonda yer almaktadırlar (Çelebi, 1990, s. 4). Erkek, damat, eş ve baba; kadın ise gelin, eş ve anne.

Sancar’ın çalışmasında, erkeklerin erkekliklerinin inşa edilmesinde kadınların nasıl da etkili olduklarına dair veriler mevcuttur. Ona göre, erkeklerin değişmesine karşı onları bire bir kendileri zorlayan kadınlar olduğu gibi, erkeklerin yakınları olan kadınların yaşantılarına kendilerinin şahit olmaları da söz konusu istenilen değişimde etkili olmaktadır. Örneğin annesinin deneyimlerine şahit olmuş bir erkek katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Babam, anneme hiç değer vermezdi... Hakikaten çok çektirdi babam zamanında anneme. Hiçbir zaman el kaldırmadı, bağırmadı ona; bağırmadı dediğim küfredmedi filan. Ama değer vermezdi, o çok kötü bir şey yani. En kötü şey, bunu ben de yaptım zamanında. Şimdi çok iyi fark ediyorum. Karşındakine değer vermemek. Yani karşındakine değer vermemek kadar adice bir şey yok. Yani dövmekten bin beter ediyorsun ona değer vermeyince. Yani bir şey söylüyor dikkate almıyorsun. Onun

konuştuğunu, onun yaptığını değerli kabul etmiyorsun ve küçümsüyorsun.” (Sancar, 2016, s. 276).

Kadınların hayatları boyunca karşılaştıkları engellemelerde bir kadının keşke erkek olsaydım, dediğine şahit olunmuştur ama bir erkeğin keşke kadın olsaydım, dediğine hiç şahit olunmamıştır. Bu durumun ana sebebi de kadınlığın alçaltılarak erkekliğin yüceltilmesidir. Toplum kadına sadece iki durumda aşağılanmayacağını söyler: Birincisi bir erkeğin karısı olmak ve ikincisi ise anne olmak (Atabek, 2008, s. 36). Bu iki durum da kadının kendisini geliştirmesiyle ilgili bir şey değil, kadının birey olarak değeriyle ilişkisi olduğunun bir örneğidir.

Kadınların içinde yaşadıkları ve kendilerini ait hissettikleri topluluklarda ötekiler olarak ayrıştırılarak ve sınırın kültüre uygun davranışlar temel alınarak çizilmesi aslında bir taraftan onları tutsak etmekte ve kadınların vatandaşlık haklarını ellerinden alarak geçersiz hale getirmektedir (Kandiyoti, 2015, s. 17). Kadınların kendilerine çizilen sınırlar içinde, biçilen roller doğrultusunda, hadlerini bildikleri bir çerçevede hareket etmeleri onları iyi, melek, fedakâr gibi vasıflara yüceltirken; koyulan kalıpların dışına çıktıklarında ise kötü, fahişe, meşum ya da feminist olarak adlandırılmaktadırlar. Kadınlardan, erkeklerin onlar için çizdiği sınırlar içinde ve toplumun yine onlar için yazdığı senaryoları oynamaları istenmektedir.

Belirtmekte fayda var ki, günümüzde hala ataerkil yapının etkili olduğunun ayrımına varmak gerekmektedir. Asıl olarak kadının mevcut konumu geleneklerin desteğiyle evi, eşi ve ailesinin üzerinden belirlenmektedir (Özbudun, 1994, s. 19). Ataerkil sistemin yapısında, kadını anlatan simgeler kadınlar tarafından oluşturulmamaktadır. Bu dünya, erkeklerin dünyası olduğundan dolayı kadına dair oluşan kültür dünyası da erkeklerin fikirleri çerçevesinde şekillenmektedir. Bilinen kadın kavramı aslında erkeklerin oluşturduğu ve kendilerinin ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikteki bir kadın figürüdür. Erkeklerin hissettiği bu ihtiyaçlar, kadınların başkılığından dolayı ortaya çıkan bir korkunun neticesidir (Millet, 2018, s. 83,84). Hakeza bu şekilde bir kadın kavramının var olması dahi ataerkil düzenin inşa edilmiş olduğunu, erkeğin sadece kendisini insan kategorisinde konumlandığını bu noktada da kadını başka, öteki ya da yabancı şeklinde nitelendirdiğini göstermektedir

Yüzyıllardır devam eden kadının ikincil konumu meselesi “Kadın ikinci sınıf dünya vatandaşıdır” söylemiyle özetlenebilmektedir. Bu durum her zaman tam da

burada olduğu gibi, açık seçik şekilde dile getirilmese de uygarlık kavramı gereğince, bunun tam tersinin olduğu ileri sürülse de bugün bulunanlar, ortaya konulmuş somut realiteler bu söylemin o zamandan bu zamana benimsenerek devam ettiğini göstermektedir (Oral, 2010, s. 50). Hepsi olmasa da kadınların birçoğunun ikincil konumda olduklarının farkında ve kabulünde oldukları görülmektedir.

Aslına bakılırsa erkeklerin eril oluşları, her zaman kırılğan ve şüpheli bir durumdaydı (Berktaş, 2018, s. 142). Fakat tarihsel süreçte, kadınların da erkeklerin de içinde yaşadıkları toplum, dâhil oldukları sınıf, mensubu oldukları dinsel cemaat sebebiyle tarihsel gelenekten dışlanmışlıklarına çok kez şahit olunmaktadır fakat neredeyse hiçbir erkeğin sadece cinsiyeti nedeniyle dışlandığına rastlanmamaktadır. Ama kadınlar tarafında durum hiç de bu şekilde tezahür etmemekte; onlar neye/nereye ait olurlarsa olsunlar sadece cinsiyetlerinden dolayı ayrımcılığa, dışlanmaya, ikincilleştirilmeye maruz bırakılmaktadırlar. Böylece de tarihin oluşumu süreçlerinde her ne kadar aktif rol almış olsalar da tarih yazma ve yazılan tarihi yorumlama aşamasında yer alamadıkları için kendi tarihlerini bilmeleri engellenmiş olmaktadır (Berktaş, 2018, s. 21). Kadın hala kendi kendisinden sorumlu olan, kendi planlarını kendisinin yaparak yolunu çizebilecek bir insan konumuna erişememiştir. “İnsanlığın tarihi, erkekliğin tarihi” olmaya devam etmektedir (Meriç, 2012, s. 268). Eğer ki kadınlar içinde buldukları durumun farkına varıp kendilerini yetiştirmezlerse, mevcut sisteme karşı sessiz kalmaya devam ederlerse tarihte ve toplumda belki de sadece birer gölge olarak kalacaklardır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

4.1. Bulguların Analizi

Bu çalışmada kullanılan nitel yöntem tekniği olarak yarı yapılandırılmış mülakat sorularının cevaplarına ilişkin sonuçlar öncelikle analiz kısmında katılımcılar betimlenmiştir. Teknik olarak kullanılan yarı yapılandırılmış mülakat ile gerçekleştirilen görüşmeler 13 Ocak 2019 - 27 Nisan 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu kısımda, belirtilen tarihler arasında gerçekleştirilen mülakatların bulgularına yer verilmiştir. Sonrasında ise sorulara verilen cevapların araştırma problem cümleleri ile arasındaki bağlantılar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Mülakat yapılan katılımcıların demografik özellikleri bağlamında sorulara verilen cevapların analizi oluşturulmuştur. Mülakat tekniğinin yarı yapılandırılmış olması görüşmelerin bu bağlamda yüz yüze yapılmasından dolayı cevaplarla sınırlı kalınmamasına ve görüşmecilerin tepkilerinin de yorumlama yöntemiyle değerlendirilmesine olanak sağlamıştır.

4.1.1. Katılımcıların Betimlenmesi

Bu çalışma Kırıkkale ilinde tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilmiş, farklı demografik özelliklere sahip, evli ve kayıvalide statüsünde olan otuz beş katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar cinsiyet bağlamında farklılık göstermemekte fakat yaş aralığı, ekonomik ve eğitim düzeyi açısından farklılıklar göstermektedirler.

Katılımcıların yaş aralıkları; 36-46 yaş aralığından 7 kişi, 47-56 yaş aralığından 9 kişi, 57-66 yaş aralığından 13 kişi, 67-76 yaş aralığından 6 kişi olmak üzere toplamda 35 katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların en genç yaşta olanı 37 yaşında olup, en yaşlı olanı 75 yaşındadır. Katılımcıların çoğunluğu orta ve orta yaş üstü kesimi temsil etmektedir. Yaş aralığının en fazla olduğu grup, 57-66 yaş aralığı grubudur. Bu aralıktaki katılımcı sayısının fazla olmasının nedeni, mülakatın evli ve kayıvalide pozisyonunda olan kişilerle yapılmış olmasıdır.

Katılımcıların eğitim seviyeleri okur-yazar seviyesinden, üniversite seviyesine kadar çeşitlilik göstermektedir. Eğitim seviyesi okur-yazar seviyesinde olan 10 kişi, ilköğretim seviyesinde olan 22 kişi, lise seviyesinde olan 2 kişi ve üniversite seviyesinde olan 1 kişi olmak üzere farklı eğitim seviyelerinden katılımcılar bulunmaktadır. Eğitim seviyesi bakımından kişilerin en çok bulunduğu seviyenin ilköğretim seviyesinde olduğu görülmektedir. Bunun başlıca sebepleri arasında evliliğin erken yaşlarda yapıyor olması ve kadınların eğitim seviyelerinin Türkiye ortalamasında da düşük olması gelmektedir.

4.2. Araştırma Soruları ve Problem Cümlelerine İlişkin Bulgular

Araştırma metodolojisinin içerisinde verilen araştırma sorularının araştırma problemini kapsayacak şekilde değerlendirilebilmesi için, yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile elde edilen verilerin analizi sağlanmıştır. Katılımcılardan elde edilen cevapların nitel veriler bağlamında doğruluğu ve geçerliliği sorgulanmıştır. Aşağıdaki alt başlıklarda mülakatta sorulan sorulardan elde edilen veriler değerlendirilmiştir.

Katılımcıların kaç yıllık evli olduklarına dair sorulan soruda, 21 yıldan 55 yıla kadar değişen zaman aralığını ifade eden cevaplar alınmıştır. 20-29 yıllık zaman aralığında bulunan evli kadınların sayısı 11 kişi iken, 30-39 yıllık zaman aralığında 8 kişi, 40-49 yıllık zaman aralığında 11 kişi, 50-56 yıllık zaman aralığında 5 kişi bulunmaktadır. Katılımcıların evli buldukları yıl aralığı en çok 20-29 ve 40-49 yıllık zaman dilimlerini kapsamaktadır.

Katılımcıların kaç yaşında evlendiğine dair sorulan soruda katılımcılardan elde edilen veriler doğrultusunda en küçük evlenme yaşının 14, en büyük evlenme yaşının 23 olduğu görülmektedir. Katılımcıların evlilik yaşı aralıklı olarak ifade edilmiş olup 13-17 yaş aralığında evlenen 11, 18-20 yaş aralığında evlenen 18, 21-24 yaş aralığında evlenen 6 katılımcı bulunmaktadır. 13-17 yaş aralığında evlenen kadınların henüz reşit olmadıkları düşünüldüğünde bu aralıkta evlenen 11 kadının aynı zamanda çocuk gelin oldukları sonucuna varılmıştır.

4.2.1. Kadın Denilince Aklınıza Ne Geliyor?

Araştırmaya katılan katılımcıların “Kadın denilince aklınıza ne geliyor?” sorusundan ne anladıklarına bakıldığında benzer cevaplar verilse de farklı cevaplara da ulaşılmıştır. Katılımcılar bu soruya cevap verirken kendi yaşam tarzlarını ve bakış açılarını temel alarak kendilerine özgü yorumlamalar yapmışlardır.

Katılımcılar kendi bakış açılarında kadını tanımlarlarken kutsallık atfetmektedirler. Kadının çok değerli ve önemli bir pozisyonda olduğu düşünülmekte, kadın olmalarından ötürü gurur duyduklarını ve hatta seçme şansları olsa yine kadın cinsiyetinde olmayı tercih edeceklerini ifade etmektedirler.

“Kadınlar çok kutsal insanlar. Kadın olmazsa dünyada hiçbir şeyin ne kıymeti var, ne değeri var. Kadın olduğum için gururluyum. Dünyaya yine gelsem, yine kadın olmak isterdim. Çünkü adamların yaptığı hiçbir işi beğenmiyorum.” (53 yaşında, K1)

“Kadın deyince çok değerli bir varlık geliyor aklıma. Yani gelecek nesli yetiştirebilecek ve toplum hayatında en büyük rolü oynayan insan diye düşünüyorum.”(49 yaşında, K3)

“Kadın, çok değerli bir varlık. Her şeyi yükleniyor, yapamasa bile yapmaya çalışıyor. Ne yaparsa yapsın erkekler nezdinde bir değerleri yok. Yaptıklarının karşılığını alamıyor, hep eziliyor.” (45 yaşında, K13)

“Narin, hassas, duygusal bir varlık. Erkekten daha üstün, daha kıymetli. Kendi değerinin bilinmesini istiyor, öyle hissetmek istiyor ama hissettirilmiyor.” (37 yaşında, K33)

Ataerkil toplum yapısında yer alan kadınların her zaman ikinci konumda yer aldıkları, onlara hak ettiği değerin verilmediği, her ne konuda olursa olsun ellerinden gelenin fazlasını yapsalar dahi yine de beğenilmedikleri, toplumda salt birey ve kadın oldukları için değer görmek istedikleri bir önceki teorik bölümde ele alınmıştı. Araştırma kapsamında katılımcıların verdikleri cevapların teorik kısımda tartışılan konuları desteklediği görülmektedir.

Kadına atfedilen kutsallığın yanında bu kutsallığın nasıl sağlandığı, bu doğrultuda kadının hangi rollere bürünmesi gerektiği ve bu roller bağlamında nasıl davranması gerektiği yine bu kutsallıkla bağdaştırılarak açıklanmaktadır.

“Kadın, eşi ile beraber bir evde eşit bir şekilde, onun da sözünün geçtiğini görmek isteyen, eşine iyi bir eş olup evladına da iyi bir anne olması, salih bir kadın olması, her iki cihan saadeti için çoluğunu çocuğunu hayırlı bir şekilde büyütmesi olarak aklıma bu geliyor.” (65 yaşında, K6)

Katılımcıların kadın denilince ilk akıllarına gelen özelliklerden biri anne olmaktır; özellikle de iyi bir anne ve eş olmak. Çünkü toplumda sürekli ve daim iyi bir anne ve eşin nasıl olması gerektiğine dair söylemler dönüp durmakta ve davranış kalıpları oluşturulmaktadır. Toplum en doğru olanının bu olduğunu savunmakta, kadınlar da buna uygun eylemler sergilemeye çalışmaktadırlar.

“Kadın deyince, annelik geliyor.” (70 yaşında, K29)

“Evde çocuklarını büyüten, kocasına eş olan bir kadın.” (Kadın, 60 yaşında, K7)

“Kadınlık, annelik. Çocuklara bakmak. Anne olmak. Eş olmak. Başka da bir şey olmuyor.” (54 yaşında, K18)

“Çocuk-çocuk. Bütün yüklerin kadının omuzlarında olması. Ev hanımlığı. Eş. En önemlisi de anne olmak.” (48 yaşında, K32)

“Annelik geliyor.” (47 yaşında, K35)

Teorik kısımda da tartışıldığı üzere, toplum kadını annelik kavramı ile bütünleştirmiştir. Her kadına potansiyel anne nazarıyla bakılmaktadır. Yine her kadın günün birinde bir erkeğe eş olacaktır. Dolayısıyla her kadının en önemli vazifelerinden biri iyi bir anne olmak bir diğeri ise iyi bir eş olmaktır. Kadın bu iki rolünü ne kadar başarılı bir şekilde yerine getirirse toplumun nazarında o derecede iyi bir kadın olacaktır. Kadın da bu durumu içselleştirerek vazifelerini en iyi şekilde gerçekleştirmek için çabalayacaktır çünkü toplumun nazarında kötü ve beceriksiz bir kadın olmak istememektedir.

Katılımcılar tarafından kadın; fedakâr, sorumluluk sahibi ve ev hanımı olarak tanımlanmaktadır. Kadının bu niteliklere sahip olması gerektiğini söyleyen ise toplumdur.

“Kadın deyince aklıma rezillik geliyor. Çocuk doğurmak geliyor. Çok aşırı derecede fedakârlık lazım, merhamet lazım çocuklar için yoksa başka türlü yapılmaz.” (46 yaşında, K2)

“Evinde işini gücünü yapandır.” (58 yaşında, K11)

“Fedakârlık geliyor. Yapıcı, toparlayıcı, hizmetçi.” (49 yaşında, K27)

“Sorma, kadının çilesi çok. Ev işi, sorumluluk.” (58 yaşında, K28)

“Fedakârlık. Tek taraflı çalışmak. Bütün her şeyin yükünü kaldırmak. Ezilmiş bir hayat.” (52 yaşında, K31)

Teoride en çok üzerinde durulan konulardan biri de kadının fedakar olması konusuydu. Toplumda kadınlardan kendi şahıslarına dair bir şeyler isteyerek bencil

olmaları değil; eşi ve özellikle de çocukları için fedakar olmaları istenilmektedir. Fedakar olmalarının yanında sorumluluk sahibi de olmaları gerekmektedir. Fedakarlık kavramının içine bir çok kavram girmektedir. Kadının kendini, benliğini, ihtiyaçlarını ve isteklerini bir kenara koyarak önce çocuklarım, önce eşim, önce evim demesi gerekmektedir. Eşinin her zaman gönlünü hoş tutması, hizmetinde kusur etmemesi, sözünün üstüne söz söylememesi, bir tartışma esnasında yapıcı ve sonrasında toparlayıcı olması, olana razı gelmesi gerekmektedir. Çocuklarına karşı da sevgi dolu olması, yememesi yedirmesi, giymemesi giydirmesi, merhametli ve koruyup kollayan olması; evine iyi bakması, temizliğine düzenine dikkat etmesi gerekmektedir. Kısaca kadın eşinin, çocuklarının ve evinin hizmetçisi konumundadır. Bütün işler onun eline bakmakta, tüm bu sorumlulukların altında ezilmekte ve çoğu zaman da oradan oraya yetişmeye çalışırken savrulup gittiğinin farkında olamamaktadır

Kadının yeryüzünde her şey olduğu, buna bağlı olarak da toplumsal statüsünde bir değişiklik olsa dahi (gelin, eş, anne) daha fazla sorumluluk altına girdiği düşünülmektedir. Çünkü kadın ilk evlendiğinde gelin ve daha sonrasında da kayınvalide iken tüm sorumluluğun ona kaldığı ifade edilmektedir.

“Kadın her şey. Kadın olmayınca hiçbir şey olmaz. Kadın varsa her şey vardır. Her şey anneden, kadından çıkıyor.” (50 yaşında, K10)

“Çocukları yetiştirmek, yemek, düzen, sevgi, saygı, her şey.” (62 yaşında, K12)

Kadınlar, toplumda her zaman ikincil konumda olduklarından ve ekonomik özgürlüklerinin olmamasına bağlı olarak da dışlandıklarını ifade etmektedirler. Evlendikten sonra da bu durum değişmemektedir. Baba evinden çıkıp koca kapısına gelen kadının maddi ve manevi tek dayanağı kocası olmaktadır. Kadın, kocasının verdiği de vermediğine de razı gelmek zorundadır. Bu da kadını bir anlamda köle ve hizmetçi durumuna düşürmektedir.

“Kadın deyince aklıma, evlilik, mutluluk, çoluk çocuk sahibi olmak geliyor. Bir de tabii hizmetçilik akla geliyor.” (62 yaşında, K8)

“Kadın, evde hizmetçi.”(60 yaşında, K17)

“Kadınlar zavallular. Elin kapısına gidiyorlar, garip kalıyorlar. Adamların eline bakıyorlar. Bakmasalar ellerine işleri olsa güvenceleri olsa daha iyi. Esaret demek.” (75 yaşında, K20)

“Emekçi. İşçi. İkinci sınıf muamele gören. Aslında çok kutsal ve değerli olan ama değer görmeyen bir varlık. Hep alt kategorilerde kalıyor. Hep bir erkeklerin üstün olmaları durumlarından dolayı ezilmişlikleri var.” (38 yaşında, K30)

“Kölelik geliyor.” (61 yaşında, K34)

Teori kısmında da ifade edildiği üzere, kadınların özel konumdan çıkıp kamusal alanda bir işlevsellik kazanmasına izin verilmemektedir. Bu durum günümüzde her ne kadar yakın geçmişe göre biraz daha esneklik kazanmış olsa da bazı kesimlerde ve bakış açılarında sabitliğini korumaya devam etmektedir. Maddi kazancı olmayan kadının evlenmeden önce elini açtığı merci babası iken, evlendikten sonra kocası olmaktadır. Özellikle koca, verdiği paranın hesabını nerdeyse her seferinde sormaktadır; ne yapacağını, ne alacağını, çok harcamamasını. Bu durum kadınların hem kendi içlerinde hem de kocaları karşısında ezilmelerine neden olmaktadır.

Kadının birçok sorumluluğu yerine getirmesinden dolayı onun dünyada her şey olduğu, sadece erkeğin mevcudiyetiyle dünyanın dönmediği, aslında çekip çevirenin kadın olduğu, kadının çok fazla şey ifade ettiği için belli bir tanımlanmasının yapılamayacağı, ince bir ruha sahip olmasından ötürü de anne ve eş rollerinde oldukça hassas davrandığı ifade edilmektedir.

“Kadın deyince, annesin, eşsin, her şey oluyorsun. Kayınvalidene gelinlik yapıyorsun. Her şeyi yapıyorsun.” (65 yaşında, K19)

“Hayat geliyor aklıma. Kadın her şey demek. Anne demek. Kayınvalide, eş, abla, kardeş, kız çocuğu. Kadın demek, dünya demek. Kadın varsa dünya dönüyor. Yani sadece erkeklerle bu hayat yürümüyor. Sorumluluk demek. İncelik demek. Zarafet demek. Ben kadının tanımlamasını yapsam sabaha kadar bitiremem. Kadın demek, ince bir yürek demek. Kadın demek, bir anne yüreği taşıyan insan demektir. Eş olmanın verdiği sorumluluk halini alabilmek demektir. Yani kadın, tanımlaması zor olan bir şey demektir.” (44 yaşında, K23)

Her ne kadar teoride kadınlar erkekler tarafından toplumda görünür kılınmak istenmeseler de gerçek hayatta bir o kadar görünür olmak için çabalamaktadırlar. Kadınlar görünür olabilmek adına her şeyi yapmaktadırlar fakat her seferinde erkeklerin karşı koyuşlarıyla karşılaşmaktadırlar. Zayıf, iş bilmez olarak nitelenseler de kadınlar öyle olmadıklarını canlarını dişlerine takarak aslında her şey olduklarını göstermeye çalışmaktadırlar.

Kadınların yaradılışlarında yöneticilik sıfatının var olduğu ve bu sıfatla erkekleri yönettikleri, evi çekip çevirdikleri ve düzeni sağladıkları savunulmaktadır.

Kadınlar aslında erkeklerin hayatları boyunca bir kadın tarafından yönetilme ihtiyacı içerisinde olduklarını ve kadınların ellerini hep üzerlerinde hissettiklerini dile getirmektedirler; bekârken annelerinin, evlendikten sonra ise eşlerinin.

“Kadın, gerçekten olması gereken bir varlık. Erkekleri bile yöneten kişiler kadınlar. Fıtratında var çünkü. Erkekler belli bir yaşa kadar annesinin himayesi altında, bir kız arkadaşı olduktan ya da evlendikten sonra da kadın yönetiyor. Erkekler yaradılış gereği, hep bir kadın tarafından yönetilme ihtiyacı duyuyormuş.” (42 yaşında, K26)

“Kadın olmak, bütün sorumluluğu yüklenmek demek. Kocayı da sen düşünüyorsun, çocuğu da sen düşünüyorsun. Çekip çeviren. Aslında “yuvayı dişi kuş yapar” diye boşuna dememişler.” (54 yaşında, K25)

Teoride de bahsedildiği gibi, erkeklerin de zayıf noktaları, toplumun kendilerinden yapmalarını beklediği, olmazsa olmaz olarak kabul edilen ritüeller ve roller bulunmaktadır. Tüm bu yapıp eylemlerin arkasında kadın yer almaktadır. Ne de olsa erkekleri büyütüp yetiştirenler kadınların kendileridir. Erkekler her ne kadar bu durumu kabul etmeseler de kadınların hayatlarına ve varlıklarına dokunuşlarını ömürleri boyunca hissetmektedirler. Doğdukları ilk anda babalarının değil de annelerinin kucağına verilmeleri bile bu yaklaşımı destekler nitelikte değil midir?

Mülakat kapsamında görüşülen katılımcıların “Kadın denilince aklınıza ne geliyor?” sorusuna verdikleri cevaplara bakıldığında katılımcıların kadını; özellikle kutsal, eşine iyi bir eş, çocuklarına iyi bir anne, kayınvalideye iyi bir gelin, ikincil konumda yer alan, her şeyi yapan, zavallı, garip, elin kapısına giden, adamların eline bakan, esir, köle, erkekleri yöneten kavramlarıyla betimlenen bir varlık şeklinde tanımladıkları görülmektedir.

4.2.2. Gelin Denilince Aklınıza Ne Geliyor?

Araştırmaya katılan katılımcıların “Gelin denilince aklınıza ne geliyor?” sorusundan ne anladıklarına bakıldığında benzer cevaplar verilse de farklı cevaplara da ulaşılmıştır. Katılımcılar bu soruya cevap verirken kendi yaşam tarzlarını ve bakış açılarını temel alarak kendilerine özgü yorumlamalar yapmışlardır.

Gelinin, doğup büyüdüğü yuvasını bırakarak ikinci bir yuva olarak kabul ettiği başka bir eve gelmesinin önemli ve kıymete değer bir durum olduğu ifade edilmektedir. Gelinin de bir evlat yerine konulması ve bunun yanında onun yeni yuvasına alışmasına yardımcı olmak gerektiğinin üzerinde durulmaktadır. Gelin,

kocasının soyadını taşımaya başladığından itibaren bir yabancı olmaktan çıkmakta artık o hanenin bir ferdi olmaktadır. Gelin aynı zamanda gelecek kuşak olan çocukların/torunların da tarlası niteliğinde olmasından dolayı ona güzel bir şekilde yaklaşılması gerekmektedir. Geline iyi bir şekilde yaklaşırsa, gelinin de kayınvalideye aynı şekilde yaklaşacağı düşünülmektedir.

“Gelin deyince aklıma kızım geliyor, hatta kızımdan da öte geliyor. Ben nasıl kızımla konuşurum, şaka ederim, daha onu hiç adıyla çağırmadım kızım öyle, kızım böyle hep bu şekilde. Bunun bir karşılığı yok ama olsun ne yapalım!” (53 yaşında, K1)

“Gelin deyince, evine yeni gelen bir kız yani. Ben öyle düşünüyorum. Bir gurbet kuşu olarak görüyorum. Düşünsene her şeyini bırakıyor bize geliyor. Soyadını bile değiştiriyor. Benim kayınvalidem de çok iyidir Allah razı olsun. Ben de iyi bir anne olmaya çalışıyorum.” (46 yaşında, K2)

“Gelinlere iyi davranırsan çok iyi olursun. Gelinleri hor görmeyeceksin. Gelini kendi evladın gibi görürsen çok iyi. Çünkü gelin babasının evinde durduğundan daha fazla senin yanında durduğu için, senin ona daha fazla değer vermen lazım.” (67 yaşında, K15)

“Gelin, evladın bir farklı versiyonu demektir. Çünkü gelin, yeni bir hayata adapte olacak bir insan demektir. Senin soy ismini alan, senin gelecekteki nesillerinin annesi olan bir insan demek. Yani güzel bir şey gelin demek. Aslında gelin, hoş görülmemesi gereken, sağ kolun olması gerektir. Gelin, kaynana toprağıdır. Yani, büyüklerimiz öyle demişler. Gelini hoş görürsen, o da seni hoş görür.” (44 yaşında, K23)

“Babasının kapısından benim kapıma gelmiş bir evlat.” (63 yaşında, K24)

Kadınlara sosyal rollerin daha çocukluktan itibaren aşılınmaya başlandığı ve evlatlıktan gelinliğe, gelinlikten kaynanalığa geçen süreçte öğrendiği sosyal rollere göre davranması beklenmektedir.

“Biz sırayla kız oluyorsun, gelin oluyorsun, anne oluyorsun, kaynana oluyorsun. Yani bugün ben kaynanaysam dün gelindim. Onun için herkes bu yolun yolcusu. Herkes geçecek bu yoldan geçecek iyi ya da kötü. Hani diyorlar ya ne ekersen onu biçersin diye, nasıl gelin kaynanasına saygı, sevgi gösterirse yarın o kaynana olduğunda da gelininden o saygıyı, sevgiyi bekler. Çocuğunu güzelce büyütmesi, anneye babaya da saygılı olması en güzel şey. Şimdi eski gelinler yok ama yine de büyükler az da olsa bir saygı bekler.” (65 yaşında, K6)

Teoride sosyalizasyon sürecinde toplumun kız çocuklarına cinsiyetlerine uygun toplumsal cinsiyet rolleri atfettiği ve bu rollerin neler olduğu üzerinde durulmuş ve bir genç kızın günü geldiğinde kendisi için uygun olduğu düşünülen bir adamla evleneceği ve gelin olup gideceği kabul edilmektedir. Her genç kızın kaderinin evlilik üzerine yazılmış olduğu, bunun aksinin çok da mümkün olmadığı, dolayısıyla ömrü boyunca belli aşamalardan geçerek farklı statülerde yer alacağı savunulmaktadır.

Gelin, adeta kayınvalidesinin gölgesi gibidir. Kayınvalidenin ağzından çıkan her söz gelin için emir niteliğini taşımaktadır. Hatta çoğu zaman daha kayınvalide bir şey demeden gelin tüm yapılacakları yapıp bitirmektedir. Fakat gelinin tüm bu çabalarının kayınvalide tarafından görmezden gelinmesi gelini oldukça incitmektedir.

“Eski zamana göre gelin, kaynananın emri altında olan bir kadın. O da oğlumuzun hanımı.” (45 yaşında, K5)

“Ben kaynanam nereye gittiyse hep peşine gittim. Ne dediyse yaptım. Bir kere ona ters laf söylemedim, hiçbir kere. Sen canını parçalıyorsun her şeyi yapayım diye, yapıyorsun, yapıyorsun, yapılmadı görüldüğü zaman çok acı oluyor.” (60 yaşında, K9)

Kadınlar için gelin rolünde olmak oldukça meşakkatli ve çok boyutlu sorumluluklar içeren bir pozisyonu temsil etmektedir. Çünkü herkes ondan her şeyi eksiksiz ve muntazam yapmasını beklemektedir. Bu istekler ve beklentiler altında gelin ezilmekte, hepsinin üstesinden gelememektedir. Fakat kendisine yardımcı olabilecek bir kişi daha bulamamaktadır. Çünkü her şey gelinin vazifesi olarak görülmekte ve ona bırakılmaktadır.

“Evladımın karısı. Evladımın yuvasını tutuyor, onun yuvasını yapıyor. Eskiden gelin iş yapacak, gelin hamal, gelin çalışacak, gelin yatmaz, gelin uyumaz, gelin o demek.” (62 yaşında, K8)

“Kimse bir şey demeden bütün işleri yapıp çıkararan.” (62 yaşında, K12)

“Sorumluluk isteyen bir şey. Karşıdakiler senden her şeyi bekliyor. Gelin şunu yapsın, gelin bunu yapsın. Erkek tarafı gelinden her şeyi dört dörtlük yapmasını bekliyor.” (45 yaşında, K13)

“Başkalarını memnun etmek. Kendinin ne istediğinin bir önemi olmadan sürekli etrafındaki insanları memnun etmeye çalışmak.” (52 yaşında, K31)

“Hem güzellikler hem olumsuz yanları da var. Daha genç yaşlarında yeni bir hayat kurmak. Çok farklı bir duygu. Ama bunların yanında büyüklere karşı da sorumluluğu çok olan kişi.” (47 yaşında, K35)

Gelin, omuzlarında hissettiği birçok sorumluluğun ve kendisinden beklenen iş yükünden dolayı kendisini bir hizmetçi ve köle gibi hissetmektedir. Kendisinden başka herkesin memnuniyeti için çabalamaktadır.

“Gelinler de evde hizmetçi. Bizim zamanımızda büyüklerin yanına evlendik. Kayınlar, kayınvalide, kayınpeder vardı. Şimdiki gibi izin almadan şuradan şuraya çıkamazdın.” (60 yaşında, K17)

“Büyüklere hizmet çok ettik biz zamanında. Ben yakın evlendiydim. Namaza kalkıldı mı bir daha yatılmazdı. Bir sabah yedide kalktım diye bana kızmışlardı. Pekmez

kaynatılır ya, sabahtan kalkmışlar dut dökerlermiş sergilere. Tabii serginin bir ucundan da ben tutacağım ya, bir baktım kaynanam ters ters bakıyor.” (65 yaşında, K19)

“Biz gelirken çok hizmet ettik büyüklerimize, hiç saygısızlık yapmadık. Onların karşısında kendimi her zaman basit gördüm, onlara saygısızlık yapmayayım diye. Ama şimdiki nesle bakarsan öyle bir şey yok.” (49 yaşında, K27)

“Her iş, her hizmet gelinden beklenir. Gelin yapsın, etsin.” (58 yaşında, K28)

“Hizmetçi gibi bir şey. O zaman kaynana-kayınbaba yatmadan yatamazdık. Kayınbabaya bir elinde ibrik bir elinde havlu abdest aldırırdın. Örflerin adetlerin getirdiği şeyleri yapardın. Köleydin” (61 yaşında, K34)

Gelin aynı zamanda bir kadındır. Toplumda bir kadından istenilen, beklenen her ne varsa aynı şeyler gelinden de istenilmekte ve beklenilmektedir, üstelik mevcut rollerinin üzerine yeni roller eklenerek. Teoride kadına ayrılan iş yükünün daha fazla olduğu tartışılmıştı. Kadın ve erkek arasındaki işbölümünde eşitsiz bir dağılımın söz konusu olduğundan bahsedilmişti. Katılımcıların verdikleri yanıtlar ile teoride tartışılan noktaların birbiriyle örtüştüğü görülmüş; kadınların teorideki söylemlerde de realitede de kendilerini bir hizmetçi gibi hissettikleri, onları sadece toplumun değil bizzat kendilerinin de ikinci plana attıkları saptanmıştır.

Yakın zamanda hâkim olan zihniyetten günümüzdeki zihniyet de dâhil olmak üzere gelinden, büyüklerine karşı her zaman saygı ve hürmetle yaklaşması beklenmektedir. Büyüklerin en çok önem verdikleri kavramların saygı, sevgi, hizmette kusur etmemek ve hürmet olduğu görülmektedir.

“Büyüklerine saygı, sevgi gösteren, kusur etmeyen, hizmet eden yani benim zamanıma göre kayınvalideyle birlikte oturan bir kişi.” (60 yaşında, K7)

“Büyüklerine saygılı olan, kocasıyla iyi geçinen biri.” (54 yaşında, K18)

“Büyüklerine karşı saygılı olsun. Bir gelinden tek beklentim bu.” (42 yaşında, K26)

“Yine kadın ama bu sefer evli. Büyüklerine karşı saygılı olması beklenen, özellikle de erkek tarafının ailesine karşı saygı, hürmet ve hizmet beklenen kadın.” (37 yaşında, K33)

Yakın zamandaki gelinlerin yaşantılarının daha düzenli olduğu ve bir duruma ya da olaya karşı olan tutum ve davranışlarının günümüzdeki hallerinden farklı olduğu ifade edilmektedir. Gelin, kayınvalidesinin halinden ve hareketlerinden onun o an nasıl bir ruh hali içerisinde olduğunu anlayabilmekte; kayınvalidesinin o anki haline kendisi sebep olmamış olsa bile üzerine alınarak kendisini suçlamaktadır. Fakat günümüzde bu durumun tam tersi bir hal olduğu ve kimsenin olan olaylar

için dönüp bir de kendilerine bakmadıklarından dolayı gelinlere sitem edilmektedir. Yine önceden anne ve babaya karşı bir bağlılığın olduğu fakat şimdilerde aradaki bu bağların zayıfladığı hatta yok olduğu dile getirilmektedir.

“Eskiden bu gelinlikte bir düzen vardı. Açıkçası şimdiki şey bana hiç doğru gelmiyor. Dağınık. Önceden mesela kaynanam, kaynatam bir şeye üzülse hemen ben üstüme alınıyordum, ya ben üzdüysem diye, içim canım parçalanıyordu. Ama şimdi hiç öyle değil ki. Kimse kendinde suç görmüyor. Herkes bir tarafa çekip gidiyor. Anne babayla bağ koparılıyor. Eskiden gelinlikte daha bir bağlılık vardı.” (68 yaşında, K14)

Kadınlar kendilerinin toplumda oldukça alt sıralarda konumlandırıldıklarını iddia etmektedirler. Yaşamak istedikleri birçok hayallerinin olmasına rağmen erkekler tarafından baskı altında tutuldukları için bu hayallerini gerçekleştirecek imkânlarının olmadığını dile getirmektedirler. Kendilerine her ne kadar evlat denilse de kendilerini her zaman dışardan biri olarak görmekte ve asıl evlatlardan ayrıldıklarını hissetmektedirler.

“Hani kadınlar ikinci sınıfta yer alıyor dedim ya, gelinler onlardan da aşağıda hatta üçüncü sınıfta yer alıyorlar. Bir sürü gerçekleştirmek istedikleri hayalleri var ama onlara ulaşamıyorlar. Onları yaşayamıyorlar. Hep bastırılıyorlar. Aile içinde dahi her ne kadar ona kızım denilse de, onun asıl evlatlardan ayrıldığı, yabancı görüldüğü, el denildiği bir insan.” (38 yaşında, K30)

Birbirine çok yakın ya da birkaç farklı kavramla birbirinden ayrılan görüşler yer alsada aşağıda yer alan görüşte gelinin aslında tüm bunların dışında tek başına bir birey olduğu, işleri yapmasının zorunlu olmadığı, dilerse yapıp dilemezse yapmayacağı ifade edilmektedir.

“Gelin de tek başına bir bireydir. Kendi işlerini yapsın, geride kalanları da ister yapsın, ister yapmasın.” (58 yaşında, K11)

Mülakat kapsamında görüşülen katılımcıların “Gelin denilince aklınıza ne geliyor?” sorusuna verdikleri cevaplara bakıldığında kadınlar gelini; özellikle eve yeni gelen bir kız, , gurbet kuşu, evladın farklı bir versiyonu, her şeyi dört dörtlük yapması beklenen kişi, bağlılık, gittiği evin soyadını alan, hizmetçi, köle, gelecek nesillerin annesi, ikinci sınıfta yer alan ve bastırılan kavramlarıyla betimlenen bir varlık olarak tanımlamaktadırlar.

4.2.3. Anne Denilince Aklınıza Ne Geliyor?

Araştırmaya katılan katılımcıların “Anne denilince aklınıza ne geliyor?” sorusundan ne anladıklarına bakıldığında benzer cevaplar verilse de farklı cevaplara da ulaşılmıştır. Katılımcılar bu soruya cevap verirken kendi yaşam tarzlarını ve bakış açılarını temel alarak kendilerine özgü yorumlamalar yapmışlardır.

Katılımcı tarafından anne olmanın, çocuklarının çocukları görüldüğünde tamamlandığı, asıl o zaman anne olduğunun hissedildiği, çocukları büyütürken annelik hissinin çok da farkında olunmadığı ifade edilmektedir.

“Bak mesela benim beş tane çocuğum oldu ama onlara bakarken insan o hissi belli bir yaşı geçtikten sonra unutuyor. Ama torunları olduktan sonra o zaman insan yaşadığını anlıyor, yaşadığı farklı oluyor, yaşlandığını hissediyor, yaşadığını hissediyorsun. O zamana kadar da yaşıyorsun ama torunların olduğunda kendine karşı daha bir özgüven geliyor. Daha mutlu oluyorsun. Daha çok kendini tamamlanmış hissediyorsun.” (53 yaşında, K1)

Katılımcıların birçoğu annenin tam bir tanımını yapamadıklarını, birçok özelliği kapsadığını, dünyadaki en kutsal şey olduğunu, çok kıymetli ve değerli olduğunu, dünyadaki hiçbir duyguya benzemediğini, onun gibi başka bir varlığın daha olmadığını, eşsiz olduğunu, dünyadaki her şeyin onda başladığını ifade etmektedirler.

“Anne deyince akla neler gelmez ki! Dünyanın en güzel varlığı, tadı balı. Anne gibi bir şey yok.” (62 yaşında, K8)

“Bambaşka bir şey. Annelik her şey. Mesela dün akşam buraya geleceğiz diye sabah beş buçukta kalktım çocuğum gömleklerini ütüledim.” (42 yaşında, K26)

“Anne her şeydir. Dünyada asıl varlık odur. Kutsaldır. Çok değerlidir. Her şey annede başlar. Erkek de dişi de kadından çıkar. Çocuk büyütme demek. Emek demek. Anne olmasa bunların hiçbiri olmaz.” (37 yaşında, K33)

“Annelik çok kutsal bir şey. Hamileliğin ayrı tadı var, doğumun ayrı tadı var. Anlatılacak, tarif edilecek bir şey değil. Sevgi demek. Şefkat demek. Merhamet demek. Çok başka şey. Evladının hayatın boyunca her haline şahit oluyorsun. Onunla büyüyüyorsun.” (61 yaşında, K34)

Annenin teoride de realitede hakkı olan değeri göremediğini, yapıp eylediklerinin onun vazifesi olarak görüldüğünü, dünyaya geliş amacının çocuk doğurmak ve onu büyütürken vatana millete hayırlı birer evlat olarak yetiştirmek olduğu üzerinde hem fikir olunmuştur. Anneliğin çok kutsal olduğunu fakat bu kutsallığı kendilerinden başka kimsenin bilmediği ve bu doğrultuda hareket etmedikleri dile getirilmiştir.

Annenin sevdiği insanlara karşı ne kadar bağlı olursa o kadar da fedakâr olduğu, sevdiklerinin mutluluğu, huzuru ve rahatlığı için kendisinin isteklerini ve mutluluğunu arka plana attığı anlaşılmaktadır. Asıl mutluluğun onları mutlu etmekle olacağına inanılmaktadır. Kadın onlar olmadan bir işe yaramadığını, onlar için var olduğunu düşünmektedir.

“Anne deyince aklıma cennet geliyor. Fedakârlık geliyor, şefkat geliyor, özveri geliyor.” (49 yaşında, K3)

“Yumuşak, şefkatli, fedakâr.” (65 yaşında, K4)

“Anne fedakâr, çocuğunu dünyaya getirmiş, çocuk yetiştiren çok iyi bir kadın.” (45 yaşında, K5)

“Anne çok değerli bir varlık. Çocuklarına, eşine bağlı her zaman onların yanında olan, fedakâr, özverili, şefkatli, güler yüzlü, tatlı dilli. Gerçekten çoğu zaman kendini ikinci plana atarak hatta bazen kendinden vazgeçerek çocukları, eşi, torunları için uğraşüyor. Hep onların gönlünü yapmaya uğraşılıyor. Onlar mutlu, huzurlu olsunlar istiyor.” (45 yaşında, K13)

“Evlat. Çocukların, dünyanın.” (54 yaşında, K22)

Kadın herkesin her şeyi olmaya çalışırken ve her şeye yetişmeye ve yetmeye çalışırken bu gidiş gelişler sırasında kendisini kaybetmektedir. Önce eşim, çoluğum çocuğum, evim derken kendisinden geçmektedir. Zaten teoride de realite de toplum kadından tam da böyle olmasını, içinde bulunduğu durumu sorgulayacak vakti ve enerjiyi bulamamasını istemektedir. Büyünün bozulması istenilmemektedir aksi halde ataerkil düzen bozulabilir.

Kadın, annelikle bağdaştırılmakta, adeta kadınlık ve annelik eş kılınmaktadır. Kadın denilince akla gelen ilk şeylerden biri anne olmak ve vazifeleri de çocuklarını vatana millete hayırlı bir evlat olarak yetiştirmektir.

“Anne, çoluk çocuğu yetiştirmek, beyine iyi bir eş olmak, çocuklarını güzel yetiştirip terbiye edip topluma kazandırıp kendisinin de iyi bir anne olması.” (65 yaşında, K6)

“Evlatlarını büyüten, onları koruyup kollayan, devlete millete hayırlı bir evlat yetiştirmek için çaba sarf eden bir anne.” (60 yaşında, K7)

“Başta kadın olmak, sonra anne olmak.” (50 yaşında, K10)

“Çocuk doğurmak, çocuk bakmak. Fedakârlık demek. Zaten anne doğum sancısının bir nebzisini bile unutamaz ki. Evladın canı acısa seninki de acıyor.” (59 yaşında, K16)

Teoride de anne olmak olgusu tartışılırken tıpkı katılımcıların da ifade ettikleri gibi anne olmaya büyük anlamlar yüklendiğine, kadının anne olduğunda

toplumdaki görünürlüğünün arttığına, varlığının kabulünün sağlanmasında olumlu bir işleve sahip olduğuna, kadın olmanın anne olmakla bütünleştirildiğine şahit olunmaktadır.

Anne evlatları için her zaman endişe etmektedir. Onların iyiliğini düşünmekten ve bunun için uğraşmaktan başka bir şey yapmamaktadır. Annenin yüreği evlatlarının yürekleriyle bir atmaktadır.

“Çocukların ayıplarını, kusurlarını örtmek, sevmek, korumak, kollamak.” (46 yaşında, K2)

“Anne demek, gözyaşı demek. Çünkü anneler sürekli gözyaşı dökerler, evlatları için endişelenirler. Sürekli çarpan bir yürektir anne. Bu cümlemin üstüne başka bir şey koyamıyorum.” (44 yaşında, K23)

“Evlatlarını yetiştiren, onları koruyup kollayan kadın.” (54 yaşında, K25)

“Başta kutsallık. Fedakâr olan değil, çok çok fedakâr olan. Anadolu kadını genelde hep ayındır zaten. Anne kendinden önce çocuklarını düşünür. Onların iyi olmaları için uğraşır. Hep önce onlar der. Çocukları tarafından değer görmese bile o yine de onları düşünür, sever.” (38 yaşında, K30)

Anne, “kol kırılır yen içinde kalır” söyleminin ne ifade ettiğini belki de en iyi anlayan ve hayata geçiren kişidir. Aile içinde ne yaşanırsa yaşansın, hele ki konu çocuklar ise daha hassas ve temkinli davranır. Onları koruyup kollar, ele güne rezil olmamak ve kimsenin bilmesini istemediği için “aman kimse duymasın” diyerek ağzını mühürler. Yeri gelir çocuklarını babalarından bile sakınır, onlar için hep endişe eder, gizli gizli gözyaşı döker, önce evladım der hiç kıyamaz, yüreği onların yüreğiyle atar. Bu noktada da katılımcıların söyledikleri ile teoride yer alan söylemlerin birbiriyle örtüşükleri görülmektedir.

Anne, her şeye yetebilen, her işe yetişebilen olağanüstü bir varlık olarak görülmektedir. Anne, birçok şeyi aynı anda düşünebilmek ve kendisine atfedilen rolleri yerine getirebilmek için tabiri caizse canını dişine takmaktadır.

“Annelik sorumluluk demek.” (63 yaşında, K24)

“Annelik, büyük bir sorumluluk, görev.” (58 yaşında, K28)

“Birkaç beyni, birkaç kolları olan büyük bir varlık. Çok fazla sorumluluğu olan, her şeyi düşünmek zorunda olan bir insan.” (47 yaşında, K35)

Teorik kısımda işbölümü paylaşımının eşit yapılmadığı tartışması, kadının ve dolayısıyla annenin üzerinde ne derecede büyük bir baskı oluşturduğu ve bu rolleri yerine getirebilmek adına gücünün üzerinde güç harcadığı söylemleri katılımcıların buradaki söylemleriyle doğrulanmaktadır.

Bazı katılımcılar tarafından birçok sorumluluğa rağmen anneliğin mutluluk olduğu dile getirilmektedir.

“Mutluluk. Huzur. Dünyanın en farklı duygusu. Seni en çok mutlu hissettiren şey. Birisini canını verecek kadar sevmek. Canından can verdiğin bir varlığı düşün.” (52 yaşında, K31)

“Fedakârlık. Mutluluk.” (48 yaşında, K32)

Mülakata katılan katılımcıların “Anne denilince aklınıza ne geliyor?” sorusuna verdikleri cevaplara bakıldığında kadınlar anneyi; çocuk yetiştiren, onları sevip koruyup kollayan, fedakâr, kutsal, özverili, tatlı dilli, güler yüzlü, eşine, evine ve çocuklarına bağlı olan, sürekli evlatları içi gözyaşı döken, onlar için endişe duyan, herkese yetebilen, her şeye yetişebilen, çok fazla sorumluluğu olan kavramlarıyla betimlenen bir varlık olarak tanımlamaktadırlar.

4.2.4. Gelinlik Nerede Başlar ve Nerede Biter?

Araştırmaya katılan katılımcıların “Sizce gelinlik nerede başlar nerede biter?” sorusundan ne anladıklarına bakıldığında benzer cevaplar verilse de farklı cevaplara da ulaşılmıştır. Katılımcılar bu soruya cevap verirken kendilerine özgü yorumlamalar yapmışlardır. Tüm katılımcılar açısından gelin olmanın nerede başladığı ve nerede bittiği sorusuna karşılık akla gelen cevaplar benzer iken, bunu kendilerince farklı şekillerde de ifade etmişlerdir.

Gelinliğin, dünyaya kız olarak gelmekle başladığı ve bu hayata gözlerini kapatana kadar da devam ettiği ifade edilmektedir. Geleneksel yapıdaki Türk ailesinin gelinlik anlayışı, babanın evinden gelinlikle çıkıldığında ancak kefeninle geri oraya dönebilirsin. Toplumda geline karşı sınırlar bu derece katı ve net bir şekilde çizilmiştir.

“Doğumla başlar. Kız doğduysan gelinsin. Eğ boynunu aşağı, gelinsin artık. Kaynana ölene kadar gelinsin. Bizim zamanımızda kaynana ne söylerse söylesin kimse karşılık vermezdi. Saygıdan, kaynanan orda sana çatır çatır laf söyler, sen orda dinlersin. Karşısında iki kelime söyleyemezsin. Ama şimdi gelinlerin karşısında söyleyemiyorsun. Acaba ne olacak? Bir şey mi söyleyecek? Bir şeye mi kırılacak? Hani diyorlar ya “Gelin olduğum zaman kaynana oldum, kaynana olduğum zaman yine gelin oldum.” Gençler zaten öyle karşısında bir şey söylenmiyor. Misafir gibi gelip gidiyorlar. Bizde evden gelinlikle çıktın mı ancak kefenle geri gelinir.” (65 yaşında, K6)

Katılımcıların bir kısmına göre gelinlik, parmağa ilk yüzüğün takılmasıyla birlikte başlamakta, bu süre boyunca devam etmekte ve öylece de devam etmektedir. Bir kadın kaç yaşında olursa olsun gelinlik rollerinden kurtulamamaktadır. Zaman geçtikçe de kadının ölene kadar gelin olduğu geçekliği değişmemektedir.

“Gelinlik, nişanlandığın anda başlar. Aileyle bir gidiyorsan devam eder ama ayrıldığın gün vazifelerin biraz azalıyor. Kaynana öldüğü zaman biter.” (60 yaşında, K9)

“Beni sözlediler, gelin aldık dediler işte o zaman gelin oldum. Ölünce biter. Çünkü büyükler var. Onların yanında hala gelinim.” (62 yaşında, K12)

“İlk yüzük takıldığı anda başlar, hiç eksilmeden devam eder, ancak ölünce biter. Senin çoluğun çocuğun da olsa, gelinin de olsa sen hala gelinsindir. Hatta bu durum bir zaman sonra alışkanlık oluyor. Sen bile kendini öyle görmeye başlıyorsun. Her ne kadar sana kızım deseler de ben yine de bir gelinim, onlara göre de, kendime göre de.” (38 yaşında, K30)

“Parmağına yüzük takıldığında başlıyor. Çocuklar büyüyüp de onların da ayakları yere basmaya başlayınca ben de bir bireyim artık diyorsun.” (52 yaşında, K31)

Katılımcıların bir diğer kısmına göre de gelinlik; gelinliğin giyilmesiyle, düğün günüyle, düğün gününün ertesiyle başlamaktadır. Bu başlangıç kendilerinin iradeleriyle olan bir başlangıç değil, büyüklerin tayin ettikleri zamana göre belirlenen bir başlangıçtır.

“Evlendiği anda başlar. Yaş ilerledikçe bu geçiyor yalnız halk arasında kaynana varken gelinlik devam ediyor ama biraz daha ilerledikçe, kaynana mertebesine gelince gelinlikten çıkıyorsun.” (45 yaşında, K5)

“Gelin olmak, evlenince başlar, ölünce biter.” (58 yaşında, K11)

“Düğün zamanı başladı. Büyükler sorumluluğu üstünden çekince gelinliğin bitmiş oluyor ama görevler bitmiş olmuyor o başka. Yani büyükleri kaybedince onlara karşı sorumluluk bitmiş oluyor. Gelinlik bitiyor da, sorumluluk bitmiyor.” (68 yaşında, K14)

“Evlendiğinin sabahı başlıyor. Kayınvalide ölünce biter ama yine de iş hep sende olur. Gelinlik eskidendi. Şimdi gelinlik yok artık. Gelin gözüyle görmeyeceksin gelini. Senin evladının dışarda nasıl rahat ettiğini görmek istiyorsan, gelini de öyle rahat ettireceksin.” (60 yaşında, K17)

“Evlendiğim gün gelin diye başladılar. Bitmez gelinlik. Gelin, gelinsin. Kaç yaşına geldim hala gelin diye çağırıyorlar beni. Kayınvalidem öldü gitti ama adım hala gelin.” (75 yaşında, K20)

Toplumun kadınlardan yerine getirmesini beklediği birçok sorumluluğu bulunmaktadır. Bu sorumluluklarına ek olarak bir de gelinliğin beraberinde getirdiği sorumluluklar eklenmektedir. Bundan dolayı kadınların üzerlerine düşen görevler hiç eksilmemekte, aksine giderek artmaktadır. Gelinin bir adı yoktur. Bütün gelinlerin ortak bir adı bulunmaktadır; gelin. Kadın kaç yaşına gelirse gelsin, kaç çocuğu olursa olsun adı gelindir. Bir zaman sonra artık kayınvalide konumunda olan gelin, gelinlik rollerinin büyük bir çoğunluğunu yeni gelen geline yüklemektedir.

“Evlendiğin zaman başlıyor. Gelinlik bitmez ki. Büyüklerime karşı yine gelinim. Ölesiye kadar gelinim ama şimdi daha hürüm tabii. O zaman büyükler vardı. O zamanki gibi üstümde dert, baskı yok. Oradan ayrıldıktan sonra gelinliğim bitti sayılır.” (73 yaşında, K21)

“Bence gelin olmak hiçbir zaman bitmiyor. Kadınların sorumlulukları bu hayatta hiçbir zaman bitmez. Büyüklerin seni gördükleri zaman gelin diye hitap ederler. Bizim kültürümüzde bu vardır. Kadın yetmiş yaşına da gelse bu değişmez. Yani benim kendi anneme de denildi, kayınvalideme de denildi. Gelin alırsın, sonra sanki o gelinlik halini o geline yüklemiş gibi oluyorsun. Sen sanki biraz kenarda duruyorsun. Yeni gelen gelin daha çok gözle görülüyor.” (44 yaşında, K23)

“Nişanlandığın an başlar. Hiç bitmez ki büyüklerin gözünde, kayınvalidenin-kayınbabanın gözünde hep gelinsindir, yaşlansan bile.” (37 yaşında, K33)

Gelin olmak için farklı zaman dilimleri tanımlanmış olsa da gelinliğin ne zaman biteceği noktasında ölüm son nokta olarak kabul edilmektedir.

“Gelin olduğun gün başlıyor. Ölünce de biter.” (42 yaşında, K26)

“Sorumluluğu üstüne aldın mı gelinlik daha bitmiyor. Ben hala bitiremedim. Ölünce bitecek.” (70 yaşında, K29)

“Gelin olduğun eve geldiğinde başlıyor. Ömür boyu sürüyor. Her zaman için o ailenin gelini olarak görülürsün.” (48 yaşında, K32)

“Parmağına yüzük girdiği zaman başlıyor, mezara girdiğin zaman bitiyor. Ama her şeye rağmen evlilik mukaddes bir şey.” (61 yaşında, K34)

Günümüzde eskiden olduğu gibi toplumun geleneksel yaklaşıma sahip olan bakış açısının geçerliliğini yitirdiği iddia edilmektedir. Hatta öyle ki gelin diye bir varlığın da kavramın da olmadığı ifade edilmektedir.

“Çağımızda artık bu tarz şeyler eskidi. Gelin diye bir şey yok ki artık. Bizim toplumumuzdaki örflere, adetlere göre gelin kalmadı ki artık.” (50 yaşında, K10)

“Bu bizim nesil eskiden de gelindik, şimdi de geliniz. Ben biteceğini zannetmiyorum. Ölünce biter herhalde.” (54 yaşında, K25)

Mülakata katılan katılımcıların, “Sizce gelinlik nerede başlar, nerede biter?” sorusuna verdikleri cevaplara bakıldığında kadınlar gelinliğin başlangıcı olarak; görücüler tarafından görülüp beğenildikleri anı, yüzüklerin takıldığı anı, düğün gününü ve düğün gününün ertesini kabul etmektedirler. Gelinliğin bitişi olarak da; kayınvalide-kayınbaba ya da kendi ölümlerini, çocuklarının büyüyüp yuva kurup yanlarından ayrıldıkları zamanı tayin etmektedirler. Bazı katılımcılar da gelinlik sürecinin hiçbir zaman bitmediğini ifade etmektedirler.

4.2.5. Gelinin Görevleri Nelerdir?

Araştırmaya katılan katılımcıların “Sizce gelinin görevleri ya da yapması gerekenler nelerdir?” sorusundan ne anladıklarına bakıldığında benzer cevaplar verilse de farklı cevaplara da ulaşılmıştır. Katılımcılar bu soruya cevap verirken kendilerine özgü yorumlamalar yapmışlardır. Tüm katılımcılar açısından gelinin görevlerinin ya da yapması gerekenlerin neler olduğu sorusuna karşılık akla gelen cevaplar benzer iken, bunu kendilerince farklı şekillerde de ifade etmişlerdir.

Bir gelinden aradaki bağları koparmaması, en azından mevcut bağı devam ettirmesi dışında pek de bir şey beklenilmemektedir. Çünkü gelinlerin kendi bildikleri doğrultuda hareket ettikleri kayınvalidelerin de bu duruma ses çıkarmadıkları, çünkü zaten bir söylemde bulunsalar da sözlerinin dinlenmediği ifade edilmektedir. Kayınvalideler günümüz gelinlerinden hiçbir şey beklemediklerini, bir şeyi yapıp yapmamak noktasında kendi tercihleri olduğunu düşünmektedirler.

“Gelinin kendi evi olduğu için ben ondan hiçbir şey beklemedim, beklemiyorum da. Yanaşmıyorlar, gelmiyorlar da. Gelseler de misafir gibi “anne biz geleceğiz” diyorlar, sen hazırlığını yapıyorsun, geliyorlar, yiyorlar, içiyorlar, kalkıyorlar, gidiyorlar. Biz bir evlendik, evde kaynana kaynata var, sonra onun kaynanası kaynatası var, dede var, babaanne var, görümce var, kayın var. Köy işi ahırda on tane inek var. Şimdiki gibi pazardan, bakkaldan bir şey gelmiyor. Çok çileler çektik.” (62 yaşında, K8)

“Bağlılık, gidip-gelip görüşmek. Gelin bildiğini yapar, bilmediğine ben hiç ses etmem. Ben gelinimi kızım gibi mutlu görmek istiyorum. Bir sınırı yok. Yardım edebiliyorsa gelsin yardım etsin ama ben bunların hiçbirinde mecbur tutmam. O gönlünden ne isterse onu yapsın. Hiçbir şeye mecbur etmem çünkü onun bu hakkı var.” (68 yaşında, K14)

Fakat şimdilerde ise iş yapmak bir kenara, aranıp hallerinin hatırlarının sorulmadığı, anne-babanın ziyaretine gelinmediği noktada sitem içeren ifadeler kullanılmaktadır. Aslında önceden bütün aile birlikte oturmaktayken günümüzde evler ayrılmıştır bunun da aradaki iletişimi zayıflattığı ve aile bireylerinin birbirlerinden uzaklaşmasına sebep olduğu verilen yanıtlardan anlaşılmaktadır.

“Arayıp sorması, saygı göstermesi, ben onu çok seviyorum onun da beni sevmesi.”
(49 yaşında, K3)

“En azından haftada bir ya da ayda bir gelseler, ne yapıyorsunuz deseler, bir güler yüz gösterebilirler öp başının üstüne koy. Mesela bir çay yapsa, bir hal hatır sorsa. Bekliyorum da bekleyemiyorum çünkü çalışıyorlar.” (62 yaşında, K12)

Özellikle de büyükler, bir gelinden kendilerine hizmette kusur etmemesini, gönüllerini kırmamasını, her ne kadar öz anne-baba olmasalar da kendilerinin de öz anne-baba kadar sevilip sayılmalarını istemektedirler. Evlendikten sonra gelin bir anlamda kayınvalidesinin gelinlik rollerinin bir varisidir. Gelin kayınvalidesinin o zamana kadar üstlendiği tüm sorumlulukları üstlenmekte, işlerin yeni taşıyıcısı konumuna geçmektedir.

“Kayınvalideye kayınpedere hizmet etmek, onların gönüllerini hoş tutmak. Çünkü zaten kayınvalide gelin aldığı için ondan yana bazı beklentiler içine girer. Bir de eşinin ailesi olduğu için onları da kendi anne ve baban gibi görmelerini isterler.”
(45 yaşında, K13)

“Büyüklerine itaat, marifet, yemek yapmak, yedirmek, içirmek, büyüklere hizmet.”
(73 yaşında, K21)

Yakın geçmişe kadar her işin bir insanın el emeğine bağlı olduğu zamanlarda yoksulluğun, zahmetin daha çok olduğu ve bu durumun da yaşam tarzına ne şekilde yansdığı ifade edilmektedir. Ekmek yapmaktan tarladaki işlere koşmaya, çocukları yetiştirmekten hayvanlara bakmaya kadarki tüm işlerden gelin sorumlu tutulmaktadır. Yaşanılan yoksulluğun ve çekilen zahmetin hiç unutulmadığı dile getirilmektedir.

“Yine kaynanam sabah olunca çağırırdı. Kalk, hamur teknelerin taşı diye. Kalkacaksın o hamurları tekneye koyacaksın, pişireceksin. Her gün. Ahıra gideceksin, hayvanlara bakacaksın. Çocuğun ağlıyor geride çocuğuna bakacaksın. Bezini değiştireceksin. Çocuk bezi de yoktu eskiden. Ha bu eteklerin ucundan kıyısından yırtardık. Etekler de hep yama, yama. Kahvaltı hazırlayacaksın. Çok zahmetler çektik. İnsan zahmetleri unutamıyor. Eskiden yoksulluk çoktu.” (65 yaşında, K19)

“Her şey bekleniyordu. Evde ev işlerini yapmak senden bekleniyordu. Geleni gideni karşılamak senden bekleniyordu. Bir yere ya da bahçeye falan gidilecekse gelsin

isterlerdi. Bizim zamanımızda makinalar falan yoktu. O zaman her şeyi elle yapıyordun.” (54 yaşında, K22)

“Beyine hizmet etmek. Evinde-ocağında çoluğuna çocuğuna hizmet etmek. Yemeğini-ekmeğini yapmak, temizliğini yapmak. Büyüğüne saygı duymak.” (70 yaşında, K29)

“Bütün her şey gelinin göreviymiş gibi kabul edilir. Ev işi, koca, çocuklar, kaynana-kayınbaba, görümceler, kayınlar, varsa evdeki diğer büyüklerin bakılması.” (48 yaşında, K32)

Kayınvalide ve diğer bireyler gelinden evlenmeden önce kendi anne-babasına karşı nasıl bir yaklaşım sergiliyorsa ve evde hangi işleri yapıyorsa gelin olduktan sonra da bu eylemlerini eşinin ailesi ve evleri için de yapması beklenmektedir. Gelinin, gelin olduğunun farkında olup ona göre hareket etmesi gerektiği ifade edilmektedir. Yani o evde üzerine düşen sorumlulukları bulup onları yerine getirerek kendisini sevdirmeye ve kabul ettirmeye gayreti içerisinde olmasının gerekliliği dile getirilmektedir.

“Bir gelinin görevleri hemen hemen bir baba kapısında yaptıklarıyla eşdeğerdir. Belki baba kapısında naz vardır falan ama gelinin eşine karşı olan sorumlulukları, kayınvalidesine karşı sevgi ve saygı. Hoşgörü olduğu zaman gelin o hayatı güzel bir şekilde yaşar ve yaşatır. Gelin, gelin olduğunun bilincinde olacak. Yani ben bu eve gelin geldim, ben bu evde ne yapabilirim, bana bu evde düşen şey nedir, kendimi nasıl kabul ettirebilirim; ama bu konuda da öyle aşırıya gitmenin hiç anlamı yok. Baba kapısından nasıl dimdik çıktıysan, koca kapısına da dimdik gireceksin ki senin orda bir elif misali varlığını hissedecek kocanın ailesi. Kocanın ailesi seni sevecek, seni kabullenecek. Ama gelin de hizmetiyle, hürmetiyle, tatlı diliyle, evde büyüklerine yardım ederek kendisini hissettirecek. Ama karşısındakinde o kulak, o his yoksa yapacak hiçbir şey yok.” (44 yaşında, K23)

Bir gelinden öncelikli olarak beklenen özellik saygılı olmasıdır. Evin içine dâhil olan her işin kadının sorumluluğu altında olduğu; bununla birlikte çocukları yetiştirme, koca ile aradaki iletişim durumu hep kadının yapması gereken eylemler olarak görülmektedir. Aslında bir evde kadın kilit noktadır ve yuvanın da kocanın da çocukların bakım hizmetleri ona ait olarak kabul edilmekte ve beklenilmektedir. Kadına dışarıya değil, evin içi yakıştırılmakta; onun asıl yerinin evin içi olduğu savunulmaktadır.

“Saygılı olmasını beklerim. En çok beklediğim şey saygıdır. Mecbur kalmadığım sürece yapabileceğim bir şeyi yaptırmam. Ama mecbur kaldığımda da yardımcı olmasını isterim.” (54 yaşında, K18)

“Saygı, sevgi. Başka bir şey isteyemezsin ki. Beni sevmese bile saygı duysun.” (63 yaşında, K24)

“En başta saygılı olmalı. Bu saygı, her konuda. Evinin içindeki bütün işler, düzen, eşiyile arasındaki muhabbet, çocuk yetiştirme, aile arasındaki iletişim hep ondan

sorulmalı. İşlerde de gücünün yetmediği yerlerde kocasından yardım istemeli. Hani hep denir ya “yuvayı dişi kuş yapar” diye işte o hesap. Bir çocuk babasından daha çok annesinden eğitim alır. Yani temel olarak kadın yuvasından ve yuvasının içindeki her şeyden sorumludur. Kadına yakışan, evinin içidir. Bunları yaparsa görevini tamamlamış olur.” (38 yaşında, K30)

“En başta saygıdır, sevgidir. Saygını, sevgini göstermen gerekir. Eğer büyüklere karşı saygılı olmazsan, onlara hizmet etmezsen onlar zaten seni gelin olarak bile görmezler, seni gelinim diye göstermezler.” (37 yaşında, K33)

“Büyüklerine saygı göstermek, en önemli şey bu. Ne yaparsan yap, saygı göstermiyorsan bunun bir önemi yok.” (47 yaşında, K35)

Katılımcılardan gelinlerinden bir şey beklemediklerini, ama eğer gelinlerinin kendileri eylemde bulunmak isterlerse o zaman da bir şeye karışmadıklarını ifade eden yanıtlar alınmıştır.

“Hiç bir şey demem de beklemem de. Sadece surat asmasın. Arkamdan konuşmasın. Hiçbir zaman da bu gelindir onu dışlayayım düşüncesinde de hiç olmadım.” (60 yaşında, K9)

“Ben kendi elim ayağım tuttuktan sonra gelinimden şunu yapsın diye beklemem.” (67 yaşında, K15)

“Ben gelinime diyorum ki, ben sizden kolay kolay bir şey istemem. Şunu yapın, bunu yapın demem. Ama dediğim zaman da eğer lafım ger kalırsa çok üzülürüm. Eğer ki ben sizden bir şey istiyorsam, bilin ki o benim için çok önemli.” (54 yaşında, K25)

Mülakata katılan katılımcıların, “Sizce gelinin görevleri nelerdir?” sorusuna verdikleri cevaplara bakıldığında kayınvalideler gelinlerinden; hürmet görmek, kendi anne babaları olmasalar da onlar gibi sevilip sayılmak, kendilerine hizmette kusur etmemek, aranıp sorulmak, gelip gidilmek, tatlı dilli güler yüzlü olmak, çocuğuyla ve eşiyle iyi geçinmek ve itaat etmek gibi eylemleri beklemektedirler. Bir de gelininden gerçek anlamda hiçbir şey beklemeyen kayınvalideler bulunmaktadır.

4.2.6. Gelin Algısı Değişti mi?

Araştırmaya katılan katılımcıların “Gelin algısı değişti mi?” sorusundan ne anladıklarına bakıldığında benzer cevaplar verilse de farklı cevaplara da ulaşılmıştır. Katılımcılar bu soruya cevap verirken kendilerine özgü yorumlamalar yapmışlardır. Tüm katılımcılar açısından kendi zamanları ve günümüz gelin algısı arasında farklılığın oldukça fazla olduğu ifade edilmekteyken, buna ek başka yanıtlar da verilmiştir.

Geçmiş zamandaki gelin algısı ile şimdiki zamanın gelin algısı arasında büyük bir değişim yaşandığı ifade edilmektedir. O zamanlar gelinden evin içindeki işlerin, çocuk ve hayvan bakımının, tarlanın işlerinin yapılması, suyun taşınması, temizlik yapılması, çamaşır ve bulaşıkların yıkanması gibi tüm işler, hanede yaşayan birey sayılarının çok oluşuyla birleşince daha da güçleşmekte, her işin gelinden beklenildiği ve bu durumun çok zor ve zaman alıcı olduğu fakat günümüzde bu gibi durumların daha kolay idare edilebilir olduğu dile getirilmektedir. Kayınvalideler gelin oldukları süreçte kendilerinden çok şey beklenmesinden dolayı işten işe koştuklarını fakat günümüz gelinlerinde durumun böyle olmadığını dile getirmektedirler.

“Tabi çok değişti. Biz mesela erkenden uyanırdık, yapılacak işleri yapardık. Şimdiki öyle değil. Gelinler bir köşede oturuyor, hiçbir şey yapmıyor. Bir şey de isteyemiyorsun, diyemiyorsun da. Beklenti içinde değilsin yani çünkü yapmıyorlar. Şimdiki kayınvalidelerden korkmayın yani ben onu diyeyim. Her şey değişti. Oturup kalkma konusunda, iş yapma konusunda her şey değişti. Ama benim gelinim saygılı.” (46 yaşında, K2)

“Bizim zamanımızda çalışmak vardı. Üç elti on sene bir evde bir arabalığımız vardır. On beş nüfusun içine girdim. On sene beraber durduk, on sene sonra benim adam ölünce ayrıldık. Çocuklar küçükken çocuklara bakıyordum, ev işlerini yapıyordum, beni tarlaya götürmüyorlardı, çeşmeden su taşıyordum, çamaşırı evde muncıklıyorduk çeşmede duruluyorduk, taşıma suyla yemek, temizlik derken ev işi hiç bitmiyordu. Çamaşır makinesi yoktu, süpürge yoktu, bizden her işi beklerlerdi. Şimdi o zamanla bu zaman değişti. Şimdi her şeye kolaylıklar var. Ben gelinimden bir bardak su, bir çay isterim. Yemek yapar zaten. Ondan fazla ne isteyeceksin” (65 yaşında, K4)

“Çok var. O zaman gelinlerden daha çok şey beklerlerdi. Saygı, sevgi, iş, hizmet, her şey beklerlerdi önceki gelinlerden. Hele bir de otoriter bir kaynanan oldu mu ses çıkaramazdın, otururdun. Onu yap, bunu yap, bir tanesini geri çeviremezdin. Şimdiki kaynanaların bir beklentisi yok. Şu ortamda, devamlı boşanmanın olduğu bir ortamda kaynanalar çekmiş kendini kenara.” (65 yaşında, K6)

“Geçmiş zamanla şimdiki zaman çok farklı. Eskiden biz daha farklıydık. Yani kayınpederin sofrada suyu mu bitti, söylenmez, senin onu bilmen lazım hemen dolduracaksın. Abdest mi aldı, hemen havlusunu eline tutacaksın. Öyleydi. Şimdiki gençlere bakıyorsun hepsi çalışıyor. Akşam hazır geliyorlar.” (54 yaşında, K25)

Yakın geçmişteki kuşağa göre gelin olmak, bütün işleri ve sorumlulukları üzerine almak anlamına gelmektedir. Bir de o zamanlarda gelinler üzerlerinde hep bir baskı hissetmektedirler. Fakat şimdilerde ise durum bunun tam tersi şekilde tezahür etmektedir. Kayınvalideler gelinlerini kızlarından ayırmamakta hatta onların daha çok gönüllerini yapmaya uğraşmaktadırlar.

“O zaman gelin olmak zordu. Sorumlulukların çoktu. Bir evde on-on beş kişi olduğu zamanlar da oluyordu ama şimdi herkes ayrı bir eve çıkıyor. Kendi başlarına oluyorlar. Ama yine de tam mutlu olamıyorlar.” (63 yaşında, K24)

“Ben gelin oldum. Her şeyi, bütün sorumlulukları üstlendim, ev hanımı oldum diye. Hizmet eden, bir sürü sorumluluğu olan kişi. Yani bizim zamanımızda öyleydi de şimdikiiler öyle değil. Bizde eskiler baskı yapıyordu. Şimdi bizde öyle bir şey yok. Ben kızlarımdan daha çok özendim geline. Gelin onu yapacak, bunu yapacak, baskı altına almadım. Eskiden alınıyordu. Bizim zamanımızda biz bebeğimizin beşiğini yüklenip tarlaya geliyorduk. Daha ben onu bahçeye sokmadım. Yani o insandan insana göre değişiyor. Önceden insan kıymeti bilmezlerdi. Ben hiç öyle olmadım.” (70 yaşında, K29)

Geçmişteki gelinler evdeki büyüklerinin bütün hizmetlerini görmektedirler. Gelin, kayınvalide ne derse, ne isterse onları yapmaktadır. Gelin sabahtan akşama kadar evde tek başına bütün işleri yapmaktadır. Bir de gelinin, babasının evinde iken işlerle çok alakadar olmaması nedeniyle el alışkanlığının olmayışından doğan zorluklar vardır. Bir de küçük yaşta evlenildiyse zorluklar artmaktadır.

“Çok fark var. Yani öyle bir uçurum var ki! Benim zamanımda kayınvalidemler yatmadan biz yatağa giremezdik. Yatağını açardım, çarşaflarını, her şeyini düzenlerdim onları yatıracak pozisyona getirdikten sonra evde de başka yapılacak bir iş yoksa “anneciğim, babacığim ben odama geçebilir miyim?” diye müsaade isterdik ve ondan sonra odaya girerdik. Yoksa onlar ayaktayken ben yatağa girip de yatacağım mümkün değil. Anca o zaman ne zamandır? Ya doğum yaptığım zamandır ya da çok fazla bir hastalık olur o zaman artık istem dışı olur ancak öyle. Onlar sabah kalkmadan önce sen kalkarsın, mutfaka girersin, yemek hazırlanır, yenir, akabinde onlar tarlaya ben de evdeki işlere koşardım. Kayınvalidem sayardı, şunlar şunlar yapılacak diye sıralardı. Sabah bir kalkardım akşama kadar ne yapılacaksa yapardım. Ekmeği elimle yoğururdum. Hazır ekmek almak yok. Makine yok. Evde elektrikle çalışan sadece şofben, buzdolabı, ütü. Bunun haricinde yok. Her şeyi elinle yapacaksın. Çamaşırını elinle yıkayacaksın. Bir yığın çamaşır çıkıyordu. Bir de cahillik var, ben baba kapısında işlerle bu kadar haşır neşir olmuş bir insan değildim. Tamam, yapabiliyordum ama çok böyle detaylı bir iş yapma durumum yoktu. Madem ben bu eve geldim, bu işler benim işim, yapmak zorundayım, öğrenmek zorundayım dedim. Öğrenirken hiç mi zorluk yaşamadım? Tabii ki yaşadım. Hoş olmayan şeyler de yaşadım ama hep sineye çektim. Dedim ki, olsun ya bugünler de geçecek dedim. Yaptıklarım bana kar kaldı. Böyle yaparak bu evde birey olarak ben de varım dedim. Gelinlik bu. Ama şimdiki gelinlere bir bakıyorsun, kalkıp da bir iş yapmaktan acizler, yani bir hizmet-hürmet anlamında. Teknoloji ilerledi. Onların gezme şansları var, daha çok boş vakitleri var. Şimdiki erkekler hanımlarını el üstünde tutuyorlar. Böyle sanki uçacak bir kelebek misali, kanadından tutup gitme diyorlar. Çok değerliler.” (44 yaşında, K23)

Kayınvalidelerin, gelinlerinden geçmiş zamanda kendi kayınvalidelerinin onlardan yapmasını istedikleri hiçbir işi yapmalarının gerekli olduğunu söylemedikleri görülmektedir. Kayınvalideler günümüz gelinlerinin, geçmiş zaman gelinlerinden çok farklı olduğunu, her şeyi gönüllerince nasıl istiyorlarsa öyle

yaptıklarını söylemektedirler. Yine kayınvalidelerin yapmaya alıştıkları işleri yapmaya devam ettiklerini ama gelinin işlerine de hiç karışmadıklarını, eğer karışırlarsa aralarının bozulduğunu ama geçmiş zamanda bu şekilde olmadığını, kayınvalidelerin gelinlerin işine karıştıkları söylenmektedir.

“Gelinler şimdi mesela dokuzaya kadar da uyusa kapısına gidip bir kalk diye çalmadım. Ben kalkarım, hayvan bakarım, onu yaparım, bunu yaparım. Benim işim o. Ama gelinin işinin birini de yapmam. Kendisi kalktığı zaman kendi işlerini o zaman yapıyor. Yani ben üstüne baskı yapmam. Ne zaman isterse o zaman yapar. Ertesi güne de kalan oluyor ama eskiden sen bulaşıkları yıkamadan nasıl yukarı çıkarsın? İndirir seni oradan, indirir. Ama şimdi tezgâhta bulaşıklar dursun iki gün, bana ne. Gençlerin işi benim işim değil. Ama o zaman öyleydi adet. Karşıyorlardı. Ama şimdi ben karışmam, çünkü o yapacak. Karışırsa da kötü oluyorsun. Kocanın da yok, kovarlar. Allah’a şükür bak kovulmuyorum, duruyorum.” (73 yaşında, K21)

Kayınvalide, kendi gelinlik zamanında büyüklere karşı saygılı davranıldığını fakat günümüzdeki gelinlerin saygıyı ifade edebilecek hiçbir harekette bulunmadıklarını hatta saygısızlık yaptıklarını dile getirmektedir. Önceden evlenirken gelin kıza gelinliğiyle gidip kefeniyle dönmesi telkin edilirken, günümüz gelinlerini hatalarından dolayı bile uyaramadıklarını çünkü en ufak mevzuda ailesini aradıklarını bunun da arayışı bozduğunu ve ayrılıkların artmasına sebep olduğunu söylemektedir.

“Şimdi ile o zamanın farkı var. O zaman gelin, kayınpedere karşı daha saygılıydı, onunla konuşmazdı, sessiz kalırdı, gerekirse ağzına peçe yapardı, kayınpederin yanında su içmez-yemek yemezdi. Kayınvalideye karşı da yine onların emri altındadır. Ama şimdiki gelinler öyle değil. Şu zamandaki gelinler anne babayı severler sayarlar belki ama kayınvalidelerin üzerlerinde otorite kurmalarını istemiyorlar.” (45 yaşında, K5)

“O zaman daha çok saygı vardı. Bizim zamanımızda büyüklerin yeri başkaydı. Şimdi öyle o kadar değil. Daha modern. Hizmet konusunda da bir kız nasıl yetiştirilmişse öyle biliyor. Şimdiki gençler dışarda yetişiyorlar, o kadar ev halini bilmiyorlar.” (67 yaşında, K15)

“Bizim zamanımızda büyüklere çok saygı vardı. Kayınpeder yatmadan yatamazdın. Sabah da erken kalkılırdı. Şimdiki canı ne zaman isterse o zaman kalkıyor. Bizim zamanımız çok zordu. Büyükler öyle anlayışlı değillerdi. Her şey laf olurdu.” (60 yaşında, K17)

“Şimdiki kaymaktalar. Şimdiki gelinler kaynana, kaynanalar gelin. Bize ne derlerse onu yapardık. Bilmiyorum, yapamam demek yoktu. Bir yere gideceksen soracaksın ama nasıl soracaksın? Acaba gönderecek mi göndermeyecek mi? Şimdiki gelinler gelin değil.” (75 yaşında, K20)

“O zamanlar sevgi, saygı vardı. Şimdi yüzükler takılır takılmaz gelin, kayınbabanın yanına oturup yemek yiyor. Bizim zamanımızda kayınbabayla aynı sofraya oturulmazdı saygıdan. O yerdi, biz ondan sonra yerdik. Şimdiki laf söylenmiyor.”

Yanlış yapsa kızamıyorsun. Ağzını açamıyorsun. Önceden bize annemiz-babamız “kızım gelinliğine git, kefenine çık” derlerdi. Şimdi öyle değil ki. Ufacık bir şey olsa gelin hemen annesini-babasını arıyor. Ayrılıklar çok. O zaman evlilik kıymetliydi. Biz boşanma ne bilmezdik. Şimdi her şey çok. Her şey çok. O zaman her şeyde bereket vardı. Birlik vardı. Dini yaşamak, örfe âdete uymak vardı. Biz o zaman bizden küçük erkeklere abi derdik, bizden küçük kadınlara da abla. Böyle demek de saygıydı. Şimdi ne oldu, zamanında ben onlara saygı gösterdim, şimdi onlar bana saygı gösteriyorlar, bana “ana” diyorlar. Kötü mü oldu? Bir de büyük olan yere bereket olur. Sana bilmediğin şeyleri öğretirler. Kaynana-gelin diye değil, anne-kız diye göreceksin birbirini.” (61 yaşında, K34)

Kayınvalideler, günümüz gelinlerinin kendilerini gelin olarak görmediklerini, gelinlerin yapıp etmesi gereken vazifeleri ile hiç alakalarının olmadığını, her şeyi en iyi sadece kendilerinin bilebileceğini hal ve tavırlarıyla gösterdiklerini ifade etmektedirler. Eskiden saygı kavramının olduğunu ama şimdilerde saygı diye bir şeyin kalmadığını, geline hiçbir konuda tek bir kelam dahi edilemediğinden yana sitem etmektedirler.

“Şimdiki gelin değil ki. Kendilerini gelin yurduna koymuyorlar. Her şeyi ben bilirim, diyorlar. Bizim zamanımızda biz büyüklerimize karşı çok saygılıydık. Onlara ne karşılık vermesi, sesimizi bile çıkarmazdık. Onlar söylerdi, biz dinlerdik. Ama şimdi gelinler kaynana olmuş, kaynanalar da gelin. Kaynanalar asla gelinlere tek bir söz söyleyemiyorlar. Gelinler ben bilirim, bu benim kararım, diyor. Büyükleri hiçbir işlerine karıştırmıyorlar. Saygı bitmiş şimdi. Bizim zamanımızda hürmet de vardı. Bunların şimdi hiçbiri yok. Şimdiki gelinler, gelin olduklarını bile bilmiyorlar. Biz şimdi bile bu yaşımıza geldik, ayrı evlerdeyiz ama yine bir şey alacakken olsun bir yere gitmek olsun izin alırız. Buradaki maksat onlara danışmak, onlara saygı gösterdiğimizi hissettirebilmek. Çünkü sen onlara ne kadar saygı gösterirsen, gözlerinde o kadar büyürsün. Yine mesela kayınbaba yatmadan biz de yatamazdık. Onun üzerini değiştirir, yatağını yapar, bize hadi gidin yatın demesini beklerdik. Ne zaman canı isterse o zaman müsaade verirdi. Çok kere uyuklaya uyuklaya otururduk. Tabii sabah da yine büyükler kalkmadan erkenden kalkar, kahvaltı hazırlardık. Yemekleri önce kayınbaba-kayınvalide yedi, sonra gelin yedi, o da kalırsa. Sonra da evin işleri falan derken akşam olurdu.” (37 yaşında, K33)

Kayınvalideler, yakın zamana kadar evlerde hep birlikte oturulduğunu, her işin ortak yapıldığını, sofraların ortak kurulduğunu; fakat günümüzde evlerin ayrılmasından kaynaklı olarak bireyler hanede yaşayanlar arasında mesafenin olduğunu ve boşanmaların arttığını dile getirmektedirler.

“Bizim zamanımızda evin bir odası bir daire gibiydi. Bir evde dört tane oda mı var dört tane gelin var demekti. Şimdi öyle mi? Kapıdan içeri giriyor, kapıyı kilitliyor, vur çalsın, çek uzansın. Mesela bizde ben otuz sene önce erkenden büyükler kalkmadan kalkılırdı, ateş yakılırdı, su ısıtılırdı, abdest suyu hazırlanırdı, kahvaltı hazırlanırdı. Önceden öyleydi. Bizim zamanımızda öyleydi, şimdiki zamanda öyle bir şey yok ki, ne zaman istiyorlarsa o zaman kalkıyorlar. Çok değişti.” (53 yaşında, K1)

“Gelinler de o zaman bunlara alıştı. Biz o zamanlar o evde ne yapıyorsa biz de mecbur gibi o âdeti üstleniyorduk, o öyle gidiyordu. Şimdi gelinlerin çoğu ayrı gidiyor, ayrı gidince neyi üstüne alıyor?” (68 yaşında, K14)

“Şimdi herkes kendi başına oturuyor. Ayrı evlerde oturuyorlar. O zaman çoğunlukla bir oturuluyordu. Ben hala daha büyüklerleyim.” (58 yaşında, K28)

Günümüz zamanının gelinleri geçmiş zamanın gelinleriyle kıyaslandığında, daha kıymetli görüldükleri, rahat bir yaşam sürdükleri, istedikleri zaman istediklerini yapabileme imkânına ve iznine sahip durumda oldukları görülmektedir.

“Tabi şimdiki daha rahat. Dahası şimdi kayınvalideler daha rahat. Geçim çok zor olduğu için, yani aman onlar iyi geçinsinler diye şimdiki kayınvalideler eskilere göre daha çok özveride bulunuyorlar. Zaman onu gerektiriyor çünkü gençler çok anlamıyorlar. Yani onun için sen bir de ona kaynanalık baskısı yaparsan zaten anlamazlar.” (49 yaşında, K3)

“Var, çok var. Şimdiki gelinlerle bizim dönemin gelinleri çok farklı. Mesela, “Bana kaynanam karışamaz. Bana emir veremez. Bana nereye gidiyorsun diye soramaz.” diyor şimdiki ama biz izin almadan bir yere gitmezdik, kayınvalidemden izin almadan annelere gidemezdik. Hep itaatkârdım, hiç isyankâr olmadım.” (60 yaşında, K9)

“Şimdiki gelinler daha rahat, daha özgür. Yaşam tarzı olarak da daha rahatlar. Bizim zamanımızda ayrı evde oturmak diye bir şey yoktu. O evi çekip çevirmek, her şeyini düşünmek gelinin göreviydi. Ama şimdi evi ayrı, yolu ayrı. Mesela şimdiki gelinler istedikleri gibi gezebiliyorlar, bir izin alma falan yok. Kaynanalar da bizim zamanımıza göre daha gençler. Daha anlayışlılar. Eskiden tarlalar vardı. Gelinler tarlaya giderdi. Şimdi tarla da yok. Şimdi gelin geliyor, alırsa sadece bir kocasının sorumluluğunu alıyor.” (48 yaşında, K32)

“Şimdi gelinler daha kıymetli. Önceden kıymetli değillerdi. Şimdi gelinler kendilerine çalışıyorlar. Büyüklere yardımcı olmak yok. Herkes çekirdek aile olduğun kaynaklıyor bundan. Bir de şimdi kadınlar çalışıyor. Kimsenin annesine-babasına gitmeye vakti yok. Bizden, büyüklere gidildiğinde onların her işini yapmamız beklenirdi. Her şey bir gelinin elinden geçsin, denirdi. Kocasına, çocuklarına iyi baksın istenirdi. Bir de bizimle de ilgilenen isterlerdi. Yani aslında eskiden gelin, evde tutulan bir hizmetçi gibiydi.” (47 yaşında, K35)

Kayınvalideler, gelinlerinden hiçbir şey beklemediklerini çünkü zaten beklesele dahi beklentilerinin karşılıksız kaldığını bundan dolayı da bir beklenti içerisinde olmadıklarını dile getirmektedirler.

“Gelinler hiçbir şey yapmıyor. Ben daha gelimin elinden bir bardak çay içmedim. Herkes kendi hayatını yaşıyor. Bizim zamanımızda gelinlik daha çok sorumluluk isteyen bir şeydi. Ama şimdiki öyle değil. Mesela biz, ben gelin geldiğimden beri beraber yaşıyoruz.” (50 yaşında, K10)

“Çok var. Yapmazlar ki zaten, kesinlikle yapmazlar. Hayvan vardı, bahçe vardı, çamaşırı elimizde yıkıyorduk, uzak yerlerden su kaplarıyla su taşıyorduk eve, çamaşıra-bulaşığa her yere suları kendimiz taşıyıp bırakıyorduk. Ama şimdi

çeşmelerden akıyor şar şar onu bile yapıp da şuraya bırakasaları yok. Aman, aman! Kendi aralarında iyi geçinsinler de benim bir beklentim yok. Yapabildiğimizi yaparız, yapamadığımız kalsın.” (62 yaşında, K12)

Araştırmaya katılan kayınvalidelerin neredeyse hepsi günümüzdeki gelin ile kayınvalide arasındaki ilişkiyi “Şimdi gelinler kaynana, kaynanalar gelin”, söylemiyle ifade etmektedirler. Geçmiş ile günümüz arasında öyle bir farkın olduğu söyleniyor ki her katılımcı bu durumu hayret ve üzüntü hali içerisinde dile getirmektedir. Gelin ile kayınvalidenin konumlarının birbirinin yerine geçmiş olması beraberinde gelinin kayınvalideye değil de, kayınvalidenin geline hizmet etmesine, gönlünü hoş tutmaya çalışmasını getirmektedir.

“Eskiye göre çok farklı. “Şimdi gelinler kaynana, kaynanalar gelin.” Yani ben gelirken daha rahattım, kayınvalide olunca daha sorumluluk sahibi oldum. Yanlış bir şey söylersem, kırarsam diye hep dikkat etmek zorunda hissediyorum.” (60 yaşında, K7)

“Asıl gelinler, önceki gelinlerdi. Ama şimdi “gelin kaynana, kaynana gelin.” Şimdiki gelinler, gelin değil ki, gelinliğin adı olmuş saygısızlık. Geçmişteki gelinlere baktığımızda onlar çok saygı göstermekten ezilmişler. Şimdikilerde de hiç saygı yok. Yani aradaki denge o zamandan bu zaman bir türlü kurulamamış. Saygı boyunda önceden yuvaların yıkılma durumu neredeyse hiç yoktu ama şimdi yuvaların asıl yıkılma nedenlerinden biri saygısızlık olmuş. Şimdiki ilişki gerçekten tamamen kaynana-gelin ilişkisi oldu. İkisinin arasında hiçbir yakınlık yok. Bir bağ yok. Önceden annelerimiz, babalarımız bize, kızım ne kadar ezilsen de üzülse de büyüklere saygısızlık etme diye tembihlerlerdi. Ama şimdiki anne-babalar, kızım sen kendini ezdirme, biz her zaman senin yanındayız, hiçbir şeyi çekmek zorunda değilsin, bozulursa bozulsun senin canın sağ olsun diyorlar. Önceki gelinler gerçekten gelindi. Bir de önceki gelinler hep ezildiği, bastırıldığı için, şimdiki kaynanalar şimdiki gelinlere gelinlik yapıyorlar. Önceden anneler daha fazla fedakârlık yapmış, gelin olarak daha fazla ezilmişler. Bu yüzden onlar şimdi de her şeye rağmen asıl fedakârlığı oğullarının huzuru bozulmasın, onların tadı kaçmasın diye yapıyorlar. Önceden gelinler eziliyordu, şimdi kaynanalar eziliyor.” (38 yaşında, K30)

“Şimdi gelinler kaynana, kaynanalar gelin. Onlar zamanında kendi kaynanalarından çok çektikleri için şimdi gelinlerine daha iyi davranıyorlar. Hem zaten uzay çağını yaşıyoruz, gelin kalkıp da bir iş yapar mı? Teknoloji ilerlemiş, kızlar özgür, ben de bir bireyim diyorlar. Bütün kaynanalar çocukları nasıl memnun edebiliriz bunun derdinde. Gerçi gelinde de damatta da bir memnuniyetsizlik var ama.” (52 yaşında, K31)

“Şimdilerde kayınvalideler gelinlere hizmet ediyor; küsecek, darılacak diye ses çıkarmıyorlar. Ama eskiden gelinler hep hizmet ederlerdi. Eskiye bakarak şimdiki gelinler çok daha rahatlar.” (45 yaşında, K13)

Mülakata katılan katılımcıların, “Gelin algısı değişti mi?” sorusuna verdikleri cevaplara bakıldığında kayınvalidelerin hepsinin kendi zamanlarındaki gelinlik anlayışı ile günümüz gelinlik anlayışı arasında çok fark olduğunu; gelin ile kayınvalidenin yer değiştirdiğini, büyüklerin sözlerini dinlemediklerini, kendilerini gelin yerine koymadıklarını, bir işe ellerinin uzanmadığını, hiçbir şey yapmadıklarını, özgür olduklarını, sadece kendileri için çalıştıklarını fakat gelinlerin kayınvalidelerden çocuklarına bakmalarını, kışlıklarını hazırlamalarını, başları sıkıştığında yardımlarına gelmelerini beklediklerini fakat kendilerinin kayınvalidelerine karşı bir o kadar mesafeli ve saygısız davranışlar sergilediklerini ifade etmişlerdir.

4.2.7. Gelinden Beklentiler Değişti mi?

Araştırmaya katılan katılımcıların “Gelinden beklentiler değişti mi?” sorusundan ne anladıklarına bakıldığında benzer cevaplar verilse de farklı cevaplara da ulaşılmıştır. Katılımcılar bu soruya cevap verirken kendilerine özgü yorumlamalar yapmışlardır. Tüm katılımcılar açısından gelinden erkek ailesinin beklentilerinin değiştiği ifade edilmekteyken, buna ek olarak başka yanıtlar da verilmiştir.

Gelinden öncelikle büyüklerine sevgi ve saygıyla yaklaşması beklenilmektedir. Kayınvalide çok fazla beklentiye girmenin sonunda hayal kırıklığına uğrayarak üzüldüğünü dile getirmektedir. Kayınvalide, gelinin onu da bir annesi olarak görmesini, onu utandıracak hal ve tavırlarda bulunmamasını, gerçek bir anne kız ilişkisi içerisinde olmayı istemektedir. Kayınvalide, o evin asıl kızlarından daha çok aslında gelinin o eve daha çok ait olduğunu düşünmektedir. Çünkü evin kızları evlendiklerinde soyadları değişmektedir fakat gelin kız eve geldiğinde o, geldiği evin soyadını almaktadır; bu da gelini daha çok ailenin bireyi kılmaktadır.

“Sevgi ve saygı bağlamında bana karşı olması gereken hareketleri yapsın. Ben ondan iş-güç de beklemiyorum. Tabii ki geldiği zaman bir çay ikram etse veyahut da mutfağa geçip birlikte yapıp anne-kız ilişkisi gibi bir ilişki içerisinde, şakayla, neşeli bir şekilde bir şeyler hazırlayıp, sofrayı kurup bunu beklerim. Ama çok fazla bir beklentim yok. Ben hayatta şunu öğrendim, ne kadar çok beklentim var o kadar hüsrandıyım. Yeter ki saygılı olsun, temiz bir aile kızı olsun, hanım hanımcık. Yani bir topluma girdiğim zaman beni rencide edecek hal ve hareketlerde bulunmasın, beni anne olarak görsün, bu bile bana yeter. Ben de onu bir kızım gibi göreyim, gelin gibi değil. Kızlardan daha çok gelinler o ailenin bireyi. Çünkü o ailenin soy ismini

alıyor. Kızlar ailesinin soy ismini beraberinde götürebiliyorlar mı? Yok. Benim soy ismim kaldı baba kapısında.” (44 yaşında, K23)

Günümüzde gelinden saygı ve sevgi çerçevesinde davranması, büyüklerine onları küçük düşürücü tavırlarda bulunmaması beklenmektedir. Yakın geçmiş zamanda gelinlerden beklenenler günümüzdeki gelinlerinden beklenilemez çünkü zamanın ve mekânın değiştiği, yaşam standartlarının iyileştiği ve teknolojinin geliştiği ifade edilmektedir.

“Değişti tabii. Şimdi pek de bir şey beklenmiyor. Oğlumla iyi geçinsin, çocuğunu iyi yetiştirsin, bizi anne-baba olarak sevsin saysın ondan hariç başka bir şey beklemiyoruz. Ama benim zamanımda gelin sabah kayınvalideden önce kalkar, işleri yapar, temizliğini yapar, ocağını yakar, yemeğini ocağa koyar. Kayınvalide ondan sonra kalkar. Kayınpederinin abdest suyunu getirir, havlusunu mutlaka eline verir, paltosunu tutar, uğurlar. Ama şimdi öyle bir şey yok, farklı.” (45 yaşında, K5)

“Bir toplum içinde hani bunun gelini ne kadar saygılı, iyi denilmesini isterim. Kaynanasını küçük düşürmemesini beklerim. Ben mesela on yedi sene kayınvalidemle oturdum. Tamam, çok sevdim, hiçbir şey görmedim ama o zamanın saygısı, kalabalığı, hizmeti şimdikiler zaten yapamaz. Yapmaz. Beklemem de. Biz sabah kayınvalide kalkmadan önce kalkardık, yemeği yapar hazırlardık, bir misafir gelecekse bile her şeyi biz düşünürdük, on yedi yaşındaydım ama her şeyi biz düşünüyorduk.” (60 yaşında, K7)

“Biz bir şey beklemiyoruz ki. Saygı gösterse o bile velinimet. O bile yok yani. Ama bu durumun değişmesini isterim çünkü saygısızlık diz boyu. Kendi işlerini yapsın yeter.” (58 yaşında, K11)

“Ben sadece sevgi, saygı bekliyorum. Başka bir şey beklemiyorum.” (63 yaşında, K24)

Yakın zamanda hâkim olan zihniyette bir gelinden öncelikle istenilen şeylerden biri de gelinin büyüklerine, hanenin diğer üyelerine hizmet etmesiydi. O zamanlar her şeye insan gücünün gerektiği ve evin geçimini sağlayan her şeyle tek tek ayrı ayrı ilgilenilmesi gerekmekteydi. Eve hazır olarak gelen hiçbir şey olmadığı için gelinin elleri boş kalmamaktaydı.

“Sofra kurulurdu, su taşınırdı, her şeyle ilgilendim. Onlar da bizden hepsini beklerlerdi.” (62 yaşında, K12)

“Hizmet bekliyordular. Birisi gelecekse o zaman bir sofraya kurulurdu, hizmet edilirdi. Eski zamanda gelen misafir hep yataklıydı. Sabah kalktığımda ilk işim tavuk varsa ona, başka hayvan varsa onlara bakacaksın. Şimdi her şey hazır ortaya getiriyorsun. O zaman öyle bir şey yoktu. Hep bağdan bahçeden. Hep kendimiz yapıyorduk.” (59 yaşında, K16)

Yine yakın zamanda hâkim olan zihniyette gelinden sanki her şeyi biliyormuş gibi bütün işleri yapması, evin sorumluluğunu üstlenmesi beklenmekteydi. Yanlış

yapma hakkına da sahip değildi, bilmiyorum diyememekteydi. Fakat bunun tam tersi olarak günümüzdeki kayınvalideler gelinlerinden hiçbir şey beklenmemektedir. Üstüne üstlük gidip onlar gelinlerinin işlerini yapmakta, çocuklarına bakmaktadırlar. Yeter ki bir tartışma çıkmasın, gönül koyma olmasın diye geçmişte gelinler susmaktaydılar fakat günümüzde kayınvalideler susmaktalar.

“Önceden her şey bekleniyordu. Sanki gelin çok büyükmüş gibi, sanki her şeyi biliyormuş gibi, sanki elinden her iş geliyormuş gibi her şeyi yapması beklenirdi. İşleri yapmaya mecbur bırakılıyordular. Hata yapma lüksleri yoktu çünkü hataya karşı af yoktu. Ama şimdi hiçbir şey beklenmiyor. Yeri geliyor kayınvalide gelinin evini temizliyor. Yeter ki oğlumla gelinim arası iyi olsun diyorlar. O zamanlar bilmiyorum, beceremiyordum lafı yoktu. Eğer bir bu laf söylensin kıyamet kopardı. Zaten koca da hep annesinin tarafını tutardı, kimse sana hak vermezdi. Ama gelin bir huzursuzluk, bir husumet çıkmasın diye sesini çıkarmazdı. Kaynana her şeyden elini eteğini çekip, bir kenarda otururdu. Gelinden kendi yaşı kadar tecrübe, marifet beklerdi. Zaten o zamanlar gelen gelin muhakkak aynı eve gelirdi. Kocasının, kaynanasının, kayınbabasının, kaynının, görümcelerinin, bir de üstüne kendi şahsi işlerinin bütün sorumluluğu onun üzerinde olurdu. Daha yapılacak evin işlerini hiç söylemiyorum.” (38 yaşında, K30)

Kayınvalideler geçmişte sırf büyükleriyle aralarının bozulmaması için her ne denirse ne istenirse yapmışlardır. O zaman bütün aile aynı evde yaşamaya öylesine alışıyorlarmış ki zamanı gelip de ayrı eve çıktıklarında bir boşluğa düştüklerini, neyi nasıl yapacaklarını bilemediklerini söylemektedirler. Çünkü kayınvalide ile birlikte yaşarken her ne yapılacaksa yapılacak olsun her şeyi kayınvalide söylemekte, gelini yönlendirmektedir. Her daim yönlendirilmeye alışan gelinin yalnız kaldığında eli ayağına dolanmaktadır.

“O zaman da ne gerekiyorsa onu yapmaya çalıştık. Eskiden öyleydi, kimse ters düşmeyi istemezdi. Onlar ne derse, ne isterse ben yapıyordum. Hatta evden ayrılıp da başka eve geçtiğimiz zaman da biraz bocaladım bile. Yemek pişirme listesini bile kaynanam veriyordu. Şunu yapacaksın, şunu yapacaksın. Hani ben de ona alışmıştım. Öyle gidiyordu. Benim annem ben genç kızken ölünce sonra ilk anne dediğimin sözünden hiç çıkmadım, onlar ne derse yaptım. Artık yöneten o oldu. İdare eden oldu. Ben başıboş kalmaktan korkuyordum işte. Aslında o zaman düzeni başkası kurunca o bana daha kolay geliyordu. Şimdi olsa şimdikiler her şeye karşı çıkıyor.” (68 yaşında, K14)

Günümüzde gelinden bir şey beklenilmediği değil de aslında beklenilemediği söylenmektedir. Çünkü gelinler ve damatlar haliyle, tavırla ve sözüyle buna izin vermemektedirler. Gelinin büyüklerine karşı saygısızlığı konusunda damada da görev düştüğü söylenilmektedir. Kayınvalide tüm bu saygısızlıklara rağmen sırf “aman gelinimle oğlum iyi olsunlar, huzurlu olsunlar ben bir şey istemiyorum”

diyerek olanları görmezden gelmekte, sineye çekmekte, hatta ve hatta yine gelininin işlerine koşmakta, ona yardımcı olmaktadır.

“Benim hiçbir beklentim yok. Kocasıyla iyi olsun, çocuklarıyla mutlu olsun, ben başka hiçbir şey istemem. İyi olsunlar, mutlu olsunlar.” (60 yaşında, K17)

“Bir şey beklenilemiyor ki. “Tek kocasıyla iyi geçinsin de biz bir şey istemiyoruz” diyor şimdiki kayınvalideler. Bunun arkasına sığınıyorlar. Aslında şimdiki gelinler nasıl bu kadar değiştiyse, onlarla birlikte erkekler de değişti, yani damatlar. Mesela erkek daha ilk başta bu saygı konusunda bir ağırlığını koysa böyle olmaz. Gerçi erkekte de saygı yok ki. Önceden büyüklerin yanında, dışarda kocan sana adınla seslenmezdi, bu saygısızlık. Çocuklar büyüklerin yanında kucağa alınmaz, sevilmezdi, bu da saygısızlık kabul edilirdi. Şimdi gelinler kaynanaları azarlıyor, tersliyor. Ben böyle istemiyorum, yapma, etme, diyor. Tabii ne kadar da olsa kaynanaların bu zoruna gidiyor, o koca koca kadınlar gidiyor bir odada ağlıyor, yine geliyor kızım diyor. Gelin bütün bunları görüyor ama hiç umursamıyor ki. Kaynana bir de bunların üstüne torununa bakıyor, gücü yetiyorsa gelinin evini temizliyor, yemeğini yapıyor, kışlıklarını hazırlıyor.” (37 yaşında, K33)

“Kimse bir şey beklemiyor. Çünkü yapmıyorlar. Bir bardak su isteyemiyoruz. Çünkü gelinler kendilerini gösteriyor. O zamanlar biz kayınbabanın yanında hiç konuşmazdık. Kaynananın yanında da yavaş yavaş, sessiz sessiz konuşurduk. Şimdi bunlar var mı? Hiçbir şey yok.” (61 yaşında, K34)

“Şimdi kimse bekleyemiyor. Kayınvalideler geline, gelin olmaya başladı. Aslında şu zamanda her şeyin sebebi maddiyat. Kayınvalideler torunlara bakıyor. Gelinin evinin işini yapıyor. Ama eskiden olduğu gibi gelin kayınvalidesiyle aynı evde yaşıyorsa ondan beklenenler eskiden olduğu gibi, çok şey bekleniyor.” (47 yaşında, K35)

Kayınvalideler, gelinlere karşı hiçbir beklenti içerisinde olmadıklarını çünkü zamanın ve bakış açılarının değiştiğini, kendilerinin gelinleri önünde el pençe divan durduklarını dile getirmektedirler.

“Hiç bir beklentimiz yok. Çoluğuyla çocuğuna baksın. Eşiyle mutlu olsun. Kendisi geldi miydi adam da ben de onun önünde duruyoruz bir şey isterse diye. Bizim bir beklentimiz yok, biz bir şey istemiyoruz onlardan.” (65 yaşında, K6)

“Aslında beklentiler bazı noktalarda hemen hemen aynı ama yerine getirilmiyor. Kayınvalideler şimdi bunların farkında olduğu için bir beklenti içine girmiyorlar.” (45 yaşında, K13)

“Yani değişti tabii. Şimdi gelinlerden bir şey beklenmiyor ki. Saygılı olsun, arada bir ziyarete gelsin yetiyor.” (65 yaşında, K19)

“Hiç bir şey beklemiyorum. Ben kendi yapacağımı yaparım elimden geldiği kadar. Yapamadığımı da bırakırım. Gelinler de ister yapsınlar, ister yapmasınlar, ne yapalım!” (75 yaşında, K20)

“Kaynanalarımız kırk yaşında falanlardı, oturlarlardı, hep bizden beklerlerdi. Onlar yatmadan yatmıyorduk mesela. Ama şimdi nerdeyse biz gelinlere hizmet ediyoruz.” (54 yaşında, K25)

Kayınvalideler, gelinlerden kendilerine karşı bir hizmeti değil de evine sahip çıkmasını, oğullarına ve torunlarına iyi bakılmasını, onlarla ilgilenilmesini, hanımefendi ve terbiyeli olmasını istemektedirler.

“Evine sahip çıksın, çok gezmesin, evine, çocuğuna, kocasına sahip çıksın, bize saygılı olsun, başka bir şey beklemiyorum. Değişmesini istediğim şey kapanması, dinine daha düşkün olmasını istiyorum çünkü uçta yaşıyor.” (46 yaşında, K2)

“İslamiyet’i yaşasın. Hanımefendi olsun. Terbiyeli olsun. Eşiyle iyi geçinsin. Benimle iyi geçinsin. Başka bir beklentim yok.” (60 yaşında, K9)

“Yok, oturmadı, yok kalkmadı, yok önümüze bir bardak su getirmediği geçtik artık, bu devirde sadık mı değil mi ona bakıyoruz. Bana hizmet etmesini istemem ama eşine, evine sadık olsun.” (42 yaşında, K26)

Mülakata katılan katılımcıların, “Gelinden beklentiler değişti mi?” sorusuna verdikleri cevaplara bakıldığında kayınvalidelerin birçoğunun gelinden yana beklentilerin değiştiğini aslında değiştirmek mecburiyetinde kaldığını dile getirmişlerdir. Kayınvalideler kendi zamanlarında büyükleri ne derlerse yaptıklarını, saygıda ve hizmette kusur etmediklerini, her işin onlardan beklenildiğini ve kendilerinin de bunları yerine getirdiklerini fakat günümüzde gelinden en başta saygılı olması ve sadece ailesine iyi bakması beklenilmekte bunun dışında sırf huzursuzluk çıkmaması için geriye kalan tüm beklentilerin üzeri örtülmekte ve yok sayılmaktadır.

4.2.8. Kuramlar Işığında Türk Toplumunda Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Gelin Olmak

Türk toplumu, ataerkil toplum yapısının sözünün geçtiği bir toplumdur. Bu toplumda sosyalizasyon sürecinde kadına ve erkeğe farklı toplumsal cinsiyet rolleri öğretilmektedir. Özellikle kadına evlenmeden önceki süreçten başlayarak ölene kadar devam edecek olan “iyi bir gelinin nasıl olması gerektiği ve üzerine düşenlerin neler olduğu” öğretilmektedir. Kadın, sosyalizasyon süreci denilen bu süreçte toplum yapısının ve erkeklerin kendisinden beklentileri doğrultusunda cinsiyetine uygun rollerle şekillendirilmektedir. Bu görüşün yanı sıra kadınların gelinlik rollerini nasıl öğrendiklerini açıklayan bazı kuramlar bulunmaktadır. Bunlar; sosyal öğrenme ve bilişsel gelişim kuramı ve sosyal rol kuramıdır.

Bu bölümde görüşme verilerimizi sosyal rol, sosyal öğrenme ve bilişsel gelişim kuramları ışığında sosyolojik bir bakış açısı ile ortaya koymaya çalışacağız.

Sosyal öğrenme kuramında sosyalizasyon sürecinde davranışların oluşumunu etkileyen üç mekanizma yer almaktadır. Bu mekanizmalardan ilki, edimsel koşullanmadır. Edimsel koşullanmada, bireyin istenilen bir davranışı sergilemesinin ardından verilen olumlu tepkinin o davranışı pekiştirdiği ve daha sonra da tekrarlanma olasılığını arttırdığını fakat davranışın sonunda verilen tepkinin olumsuz olması durumunda davranışın bir daha tekrarlanma olasılığı azalmakta ya da yok olmaktadır. Birey verilen olumlu ve olumsuz tepkilere göre toplumsal cinsiyet davranışlarını öğrenerek içselleştirmektedir.

Gelin, kayınvalidesinin her dediğini yapmasının sonucunda ondan olumlu dönütler ile davranışlarını pekiştirerek bu durumu devamlı kılmaktadır. Çünkü edimsel koşullanmada bir davranış, ancak pekiştirildiğinde tekrar edilebilmektedir. Yine gelin, kayınvalidesinin her dediğini yapmasına rağmen ondan olumsuz tepki alıyor ya da hiç tepki almıyorsa bu durum eylemin tekrarlanma olasılığını düşürmekte ve eylem gerçekleştirilse bile gelinin hevesinin kaçmasına, o eylemi tekrar aynı şevk ve istekle yapamamasına sebep olabilmektedir. Gelin bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Ben kaynanam nereye gittiyse hep peşine gittim. Ne dediyse yaptım. Bir kere ona ters laf söylemedim, hiçbir kere. Sen canını parçalıyorsun her şeyi yapayım diye, yapıyorsun, yapıyorsun, yapılmadı görüldüğü zaman çok acı oluyor.” (60 yaşında, K9)

Kadınların var olduklarından beri hep istenmeyen, arka plana atılan, bastırılan ve evlendikten sonra da elkızı olarak nitelendirilen bir durumda olmaları onları olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü kadınlar ne zaman bir işe kalkışacak olsalar, bir şeye niyet etseler çoğu zaman bir engelleme ile karşılaşmaktadırlar. Bu engeller ya toplum ya da erkekler tarafından konulmaktadır. Kadın, iyi niyetle de olsa yapmak istediği bir eylem karşısında hep olumsuz bir tepkiyle karşılaştığında o eylemleri bir daha tekrarlamamaya karar vermek mecburiyetinde bırakılmakta ve dolayısıyla dışlanmaktadır.

“Hani kadınlar ikinci sınıfta yer alıyor dedim ya, gelinler onlardan da aşağıda hatta üçüncü sınıfta yer alıyorlar. Bir sürü gerçekleştirmek istedikleri hayalleri var ama onlara ulaşamıyorlar. Onları yaşayamıyorlar. Hep bastırılıyorlar. Aile içinde dahi

her ne kadar ona kızım denilse de, onun asıl evlatlardan ayrıldığı, yabancı görüldüğü, el denildiği bir insan.” (38 yaşında, K30)

Bu söyleme göre eğer ki gelin, büyüklere karşı olan sevgisini ve saygısını hizmetiyle gösteremez ise olumsuz bir edimsel koşulama ile karşılaşmaktadır. Bu olumsuz koşulama durumu büyükler ve büyükler gibi düşünenler tarafından gelinin kabul görmeyerek yok sayılmasına neden olmaktadır.

“En başta saygıdır, sevgidir. Saygını, sevgini göstermen gerekir. Eğer büyüklere karşı saygılı olmazsan, onlara hizmet etmezsen onlar zaten seni gelin olarak bile görmezler, seni gelinim diye göstermezler.” (37 yaşında, K33)

Gelin, kayınvalidesinin sözünden hiç çıkmadığını, ne derse yaptığını, onu yönetici ve idareci olarak gördüğünü söylemektedir. Gelin ve kayınvalide arasında bu düzende devam eden bir ilişki gelinin kayınvalidesinin, kayınvalidenin de gelinin davranışlarını olumlu yönde pekiştirmekte ve devamlı olmasını sağlamaktadır. Bu devamlılık da olumlu edimsel koşullanmanın davranışları pekiştirdiği görüşünü şu söylemle doğrular niteliktedir:

“O zaman da ne gerekiyorsa onu yapmaya çalıştık. Eskiden öyleydi, kimse ters düşmeyi istemezdi. Onlar ne derse, ne isterse ben yapıyordum. Hatta evden ayrılıp da başka eve geçtiğimiz zaman da biraz bocaladım bile. Yemek pişirme listesini bile kaynanam veriyordu. Şunu yapacaksın, şunu yapacaksın. Hani ben de ona alışmışım. Öyle gidiyordu. Benim annem ben genç kızken ölünce sonra ilk anne dediğimin sözünden hiç çıkmadım, onlar ne derse yaptım. Artık yöneten o oldu. İdare eden oldu. Ben başıboş kalmaktan korkuyordum işte. Aslında o zaman düzeni başkası kurunca o bana daha kolay geliyordu. Şimdi olsa şimdikiler her şeye karşı çıkıyor.” (68 yaşında, K14)

Kuramda yer alan bir diğer mekanizma, model alma ve taklit etmektir. Birey, kendisiyle özdeşim kurmak istediği diğer bireyin davranışlarını gözlemleyerek onun davranışlarını model almakta ve taklit etmekte sonrasında da bu model aldığı ve taklit ettiği davranışları yerinin geldiğini düşündüğü bir zamanda kullanmaktadır. Böylelikle bireyin salt kendi davranışlarının ötesine geçerek farklı kazanımların oluşması sağlanmış olmaktadır.

Yakın zamanda geçerli olan zihniyette hâkim olan görüşe göre, anne babalar evlatlarına büyüklerine karşı saygılı, yapıcı ve hoşgörülü bir yaklaşım içerisinde olmalarını telkin etmekteyken, bugün geçerli olan zihniyette ise alttan almamalarını, sineye çekmemelerini ve her ne olursa olsun kendilerini ezdirmemelerini telkin etmektedirler. Yakın zamandaki gelinler kendi zamanlarının, bugünkü gelinler ise bu

zamanın anlayışını ve yaklaşımını kendilerine model almakta ve hayatlarında bunu taklit etmektedirler.

“Asıl gelinler, önceki gelinlerdi. Ama şimdi “gelin kaynana, kaynana gelin.” Şimdiki gelinler, gelin değil ki, gelinliğin adı olmuş saygısızlık. Geçmişteki gelinlere baktığımızda onlar çok saygı göstermekten ezilmişler. Şimdikilerde de hiç saygı yok. Yani aradaki denge o zamandan bu zamana bir türlü kurulamamış. Önceden yuvaların yıkılma durumu neredeyse hiç yoktu ama şimdi yuvaların asıl yıkılma nedenlerinden biri saygısızlık olmuş. Şimdiki ilişki gerçekten tamamen kaynana-gelin ilişkisi oldu. İkisinin arasında hiçbir yakınlık yok. Bir bağ yok. Önceden annelerimiz, babalarımız bize, “kızım ne kadar ezilsen de üzülse de büyüklerine saygısızlık etme” diye tembihlerlerdi. Ama şimdiki anne-babalar, “kızım sen kendini ezdirme, biz her zaman senin yanındayız, hiçbir şeyi çekmek zorunda değilsin, bozulursa bozulsun senin canın sağ olsun” diyorlar. Önceki gelinler gerçekten gelindi. Bir de önceki gelinler hep ezildiği, bastırıldığı için, şimdiki kaynanalar şimdiki gelinlere gelinlik yapıyorlar. Önceden anneler daha fazla fedakârlık yapmış, gelin olarak daha fazla ezilmişler. Bu yüzden onlar şimdi de her şeye rağmen asıl fedakârlığı oğullarının huzuru bozulmasın, onların tadı kaçmasın diye yapıyorlar. Önceden gelinler eziliyordu, şimdi kaynanalar eziliyor.” (38 yaşında, K30)

Kayınvalidenin, kendi gelinlik zamanlarında kayınvalidesinin kendisine karşı olan iyi tavır ve davranışlarını örnek aldığı ve şimdi kendisinin kayınvalide olduğu zamanda gelinine karşı iyi olmaya çalıştığını ifade etmektedir. Bu örneğin sosyal öğrenme kuramını destekler mahiyette olduğu görülmektedir.

“Gelin deyince, evine yeni gelen bir kız yani. Ben öyle düşünüyorum. Bir gurbet kuşu olarak görüyorum. Düşünsene her şeyini bırakıyor bize geliyor. Soyadını bile değiştiriyor. Benim kayınvalidem de çok iyidir Allah razı olsun. Ben de iyi bir anne olmaya çalışıyorum.” (46 yaşında, K2)

Kuramda yer alan son mekanizma ise, gözlem yaparak öğrenmektir. Birey etrafındaki diğer bireylerin yapıp ettiklerini ve davranışlarını gözlemleyerek, davranışlara verilen tepkileri ölçmekte, toplumun hangi davranışları kabul ettiği hangilerini etmediğini görmüş olmaktadır. Davranışlardan iyi ve olumlu tepki alınanları almakta, kötü ve olumsuz olanları bırakmaktadır; böyle yaparak bireyin bir birçok deneyim yaşayarak deneyimlemesine gerek kalmamaktadır.

Kayınvalide, gelinlik zamanındaki davranışlarının kayınvalidesi tarafından iyi karşılandığını gözlemlemiştir. Bunu o süreçte izleyerek tecrübe eden kayınvalide, şimdi kendi gelini için aynı yaklaşımı sergilemekte ve görüşü desteklemektedir. Aşağıda yer almakta olan söylem gözlem yaparak öğrenmeye örnek teşkil etmektedir:

“Gelin, evladın bir farklı versiyonu demektir. Çünkü gelin, yeni bir hayata adapte olacak bir insan demektir. Senin soy ismini alan, senin gelecekteki nesillerinin annesi olan bir insan demek. Yani güzel bir şey gelin demek. Aslında gelin, hoş görülmesi gereken, sağ kolun olması gerekendir. “Gelin, kaynana toprağına çeker.” Yani, büyüklerimiz öyle demişler. Gelini hoş görürsen, o da seni hoş görür.” (44 yaşında, K23)

Gelin olmanın, dünyaya kız olarak gelmek ile başladığı ve kayınvalide vefat edene kadar da devam ettiği söylenmektedir. Yakın zamana kadarki geçerli olan zihniyette gelin, kayınvalidesinin sözünün üstüne söz söylememekte ve baba evinden gelinlikle çıkıldığı vakit ancak kefen ile geri dönülebilmektedir, yoksa ayrılık ya da başka sebepler de bu düsturu bozamamaktadır. Bugünün kayınvalideleri bu yaklaşımı ve düsturu gözlemleyerek öğrenmişlerdir. Bu şekilde davranılması bireyin yararına olarak görülmektedir; çünkü aksi halde en başta kendi ailesi ve toplum tarafından dışlanacağını başka olaylara şahit olarak, gözlemleyerek öğrenmiştir. Bunun olmaması için gelinin olumlu ve yapılması gereken olarak kabul edilen bu söylemleri yerine getirdiği şu şekilde ifade edilmektedir:

“Doğumla başlar. Kız doğduysan gelinsin. “Eğ boynunu aşağı, gelinsin artık.” Kaynana ölene kadar gelinsin. Bizim zamanımızda kaynana ne söylerse söylesin kimse karşılık vermezdi. Saygıdan, kaynana orda sana çatır çatır laf söyler, sen orda dinlersin. Karşısında iki kelime söyleyemezsin. Ama şimdi gelinlerin karşısında söyleyemiyorsun. Acaba ne olacak? Bir şey mi söyleyecek? Bir şeye mi kırılacak? Hani diyorlar ya “Gelin olduğum zaman kaynana oldum, kaynana olduğum zaman yine gelin oldum.” Gençler zaten öyle karşısında bir şey söylenmiyor. Misafir gibi gelip gidiyorlar. Bizde evden gelinlikle çıktın mı, ancak kefenle geri gelinir.” (65 yaşında, K6)

Kayınvalide, gelinlere atfen kendi zamanındaki ve bugün geçerli olan bazı eylemleri karşılaştırmaktadır. Bu karşılaştırmanın sonunda ise kayınvalide kendisinin yakın geçmişte gözlemleyerek öğrendiği olumsuz yaklaşım tarzlarını kendi hayatında tam tersi şekilde uyguladığını özellikle “Ben hiç öyle olmadım” şeklindeki söylemiyle şu şekilde ifade etmektedir:

“Ben gelin oldum. Her şeyi, bütün sorumlulukları üstlendim, ev hanımı oldum diye. Hizmet eden, bir sürü sorumluluğu olan kişi. Yani bizim zamanımızda öyleydi de şimdiki öyle değil. Bizde eskiler baskı yapıyordu. Şimdi bizde öyle bir şey yok. Ben kızlarımdan daha çok özendim geline. Gelin onu yapacak, bunu yapacak, baskı altına almadım. Eskiden alınıyordu. Bizim zamanımızda biz bebeğimizin beşiğini yüklenip tarlaya geliyorduk. Daha ben onu bahçeye sokmadım. Yani o insandan insana göre değişiyor. Önceden insan kıymeti bilmezlerdi. Ben hiç öyle olmadım.” (70 yaşında, K29)

Kayınvalideler yakın geçmişe kadarki süreçte kayınvalidelerinden yana birçok sıkıntı yaşadıklarını dile getirmektedirler. Fakat o süreçte hem şahsen yaşayan hem de sonuçlarını gözlemleyen konumunda yer alan kayınvalide, kendisinin çektiği sıkıntıların kendisine neler hissettirdiğini bilmesinden dolayı nasıl bir tutum ve davranış sergileyeceğini bildiğini şu söylemle desteklemektedir:

“Şimdi gelinler kaynana, kaynanalar gelin. Onlar zamanında kendi kaynanalarından çok çektikleri için şimdi gelinlerine daha iyi davranıyorlar. Hem zaten uzay çağını yaşıyoruz, gelin kalkıp da bir iş yapar mı? Teknoloji ilerlemiş, kızlar özgür, ben de bir bireyim diyorlar. Bütün kaynanalar “çocukları nasıl memnun edebiliriz onun derdinde. Gerçi gelinde de damatta da bir memnuniyetsizlik var ama.” (52 yaşında, K31)

Kadınlara ve erkeklere toplumda buldukları konumlarına göre birtakım anlamlar atfedilmekte ve roller yüklenmektedir. Yüklenen bu sosyal rollerin sonucunda, kadınların ve erkeklerin hangi niteliklere sahip olmaları gerektiği, hangi cinsiyetin nasıl davranışlar sergilemesi gerektiğine dair beklentiler zihinlerde şekillenmektedir. Bu kuram genellikle davranış kalıplarını temel alarak şekillenmekte ve toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına odaklanmaktadır. Dolayısıyla, bireyin bazı eylemleri toplumun beklentilerine göre gerçekleştirmesinin sonucunda o eylemin gerektirdiği nitelikleri yerine getirmesinin, o eylemin artık o cinsiyete ait olmasının ve sonrasında da eylemi tekrar tekrar yapmasının beklenti haline geldiğini anlatmaktadır. Sosyal rol kuramına göre, toplumsal cinsiyet rolleri bu şekilde oluşmakta ve devamlı kılınmaktadır.

Toplum kadına evlendikten sonra mevcut rollerinden başka birtakım roller ve sorumluluklar daha atfetmektedir. Bu roller hemen hemen her kadın için aynıdır. Hatta bu roller toplumun gözünde layıkıyla yerine getirilmezse bu yetersizlik hali kadına gerek verilen tepkilerle gerekse de söylemlerle hissettirilmektedir. Kadından anaç ve sadık olmak gibi birçok farklı özelliğe sahip olması beklenilmektedir. Toplumun nazarında bir gelinin öncelikli ve değişmeyen rollerinden biri de çocuklarını büyümesi ve kocasına iyi bir eş olmasıdır. Sosyal rol kuramında da ifade edildiği gibi, bu roller bir kalıp gibi evli kadınla bütünleştirilerek, ona ait bir görev olarak görülmektedir.

“Evde çocuklarını büyüten, kocasına eş olan bir kadın.” (60 yaşında, K7)

Kayınvalide, dünyaya gelen her kız çocuğunun hayatı boyunca belli aşamalardan geçmek zorunda olduğunu, bunun bir süreç olduğunu, bu süreçte

yaşanılanların bir zaman sonra tekrar edileceğini, bireyin ne yaparsa karşılığını o şekilde göreceğini ifade etmektedir. Gelinin zamanında kayınvalidesine gösterdiği sevgi, saygı ve ona karşı olan yaklaşım tarzının ilerde kendisi kayınvalide olduğunda, zamanında yaptıklarının gelini tarafından kendisine tekrar yapılacağına inanmaktadır. Aşağıdaki söylemde gelinin çocuklarının bakımını üstlenerek çocuklarını büyütmesi ve büyüklerine karşı saygılı davranması toplumun onun vazifesi olarak kabul ettiği ve beklediği davranış şekillerinden birkaçıdır. Büyüklerin gelinlerinden saygı ve sevgi beklemeleri yakın geçmişten günümüze kadar uzanan süreçte gelinlere atfedilen rollerdendir ve bu durum katılımcı tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

“Biz sırayla kız oluyorsun, gelin oluyorsun, anne oluyorsun, kaynana oluyorsun. Yani bugün ben kaynanaysam dün gelindim. Onun için herkes bu yolun yolcusu. Herkes geçecek bu yoldan geçecek iyi ya da kötü. Hani diyorlar ya ne ekersen onu biçersin diye, nasıl gelin kaynanasına saygı, sevgi gösterirse yarın o kaynana olduğunda da gelininden o saygıyı, sevgiyi bekler. Çocuğunu güzelce büyütmesi, anneye babaya da saygılı olması en güzel şey. Şimdi eski gelinler yok ama yine de büyükler az da olsa bir saygı bekler.” (65 yaşında, K6)

Gelin olmak toplum nazarında birçok farklı sorumluluğu, beklenti ve rolü getirmektedir. Gelin, hem toplum tarafından hem de büyükler tarafından kendisinden gerçekleştirmesi istenilen beklenti ve rollerin altında ezilmektedir. Gelinden sorumlu tutulduğu şeyleri kendisine vazife bilmesi çünkü onların cinsiyetine uygun davranış kalıpları olduğu ve bundan sonra da devamlı bir şekilde yapması istenilmektedir.

“Sorumluluk isteyen bir şey. Karşıdakiler senden her şeyi bekliyor. Gelin şunu yapsın, gelin bunu yapsın. Erkek tarafı gelinden her şeyi dört dörtlük yapmasını bekliyor.” (45 yaşında, K13)

Katılımcıların birçoğunun aklına kadın denilince hemen anne olmak gelmektedir. Toplum nazarında kadın olmanın, anne olmakla eş kılındığı görülmektedir. Toplum anne olmayan ya da olamayan kadına eksik/yetersiz nazarıyla bakmaktadır. Bir annenin en önemli rolü çocuğunu güzel bir şekilde büyütme ve en önemli vazifesi de onu vatana millete hayırlı bir evlat olarak yetiştirmektir.

“Benim için kadın deyince en önemli şey annelik oluyor. Anne deyince, çoluk çocuğunu yetiştirmek, onlara sahip çıkmak.” (68 yaşında, K14)

Toplumda yer alan kadınların büyük bir kısmının toplumun nasıl iyi bir kadın/eş olunacağına dair görüşleriyle kendilerini bütünleştirmişler ve bunu da kadın

oluşlarının düsturu haline getirdikleri görülmektedir. Toplum, kadına “yuvayı dışı kuş yapar” söylemiyle evin içindeki tüm sorumlulukları üzerine alınmasını istemektedir. Çünkü erkeğin de dışarıda yerine getirdiği söylenen işleri vardır. Bu durumda evin içi kadına ait olarak kabul edilmektedir. Özellikle evi çekip çevirmek, eşi ve çocukları arasındaki iletişimi iyi sağlamak ve evin içindeki hatta çoğu zaman dışarıdaki şeylerin hepsinden kadın sorumlu olarak görülmektedir. Dışarıdaki hayatın kadına göre olmadığı bundan dolayı, kadının yerinin evi olduğu savunulmaktadır. Sosyal rol kuramının bahsetmekte olduğu birçok yaklaşımı bu söylemde görmek mümkündür.

“En başta saygılı olmalı. Bu saygı, her konuda. Evinin içindeki bütün işler, düzen, eşiyle arasındaki muhabbet, çocuk yetiştirme, aile arasındaki iletişim hep ondan sorulmalı. İşlerde de gücünün yetmediği yerlerde kocasından yardım istemeli. Hani hep denir ya “yuvayı dışı kuş yapar” diye işte o hesap. Bir çocuk babasından daha çok annesinden eğitim alır. Yani temel olarak kadın yuvasından ve yuvasının içindeki her şeyden sorumludur. Kadına yakışan, evinin içidir. Bunları yaparsa görevini tamamlamış olur.” (Kadın, 38 yaşında, K30)

“Gelin, geldiği hanenin tüm işlerin sorumluluğunu üzerine almak durumundadır. Çünkü toplumun yakın zamana kadarki zihniyetine göre gelin demek bütün işleri yapan, hizmet eden, çocuklara bakan, evin düzeninden sorumlu kadın demektir. Sosyal rol kuramında bahsi geçen kadının cinsiyetine uygun düşen rollere, ona yüklenen anlam ve rollerin örneklerine bu söylemde rastlanmaktadır.”

“Bizim zamanımızda çalışmak vardı. Üç elti on sene bir evde bira adalığımız vardı. On beş nüfusun içine girdim. On sene beraber durduk, on sene sonra benim adam ölünce ayrıldık. Çocuklar küçükken çocuklara bakıyordum, ev işlerini yapıyordum, beni tarlaya götürmüyorlardı, çeşmeden su taşıyordum, çamaşırı evde muncıklıyorduk çeşmede duruluyorduk, taşıma suyla yemek, temizlik derken ev işi hiç bitmiyordu. Çamaşır makinesi yoktu, süpürge yoktu, bizden her işi beklerlerdi. Şimdi o zamanla bu zaman değişti. Şimdi her şeye kolaylıklar var. Ben gelinimden bir bardak su, bir çay isterim. Yemek yapar zaten. Ondan fazla ne isteyeceksin!” (65 yaşında, K4)

Genel bir çıkarsamada bulunulacak olursa; önemli olduğu kabul edilen kavramların dahi zaman geçtikçe içlerinin boşaldığı, yakın zamanda olmazsa olmaz olan değerlerin bugün o zamanki büyülerini kaybettiği, gelinler ile kayınvalidelerin rollerini değiştirdikleri, kadının hakikaten hem gelin hem eş hem de anne rollerinde ayrı ayrı birçok sorumluluğu ve rolü yerine getirmek zorunda olduğu şeklinde devam edip gitmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ve ataerkil yapılanma üzerinden açıklanmaya çalışılan toplumsal cinsiyet rollerinden “gelin” olgusu üzerinde durulmuştur. Toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl kazanıldığını anlatmak için mevcut kuramlardan yararlanılarak alan araştırması ile araştırmaya katılan kayınvalidelerin kadın, gelin ve anne kavramlarını tanımlama biçimine bakılmıştır. Çalışmada ağırlıklı olarak gelinlik olgusu üzerinden sorular sorularak günümüz ile yakın zamanda hâkim olan gelinlik algısı, beklentiler, görevler ve roller üzerinde durulmuştur.

Yapılan yarı yapılandırılmış mülakatta 11 adet soru bulunmaktadır. Bu sorulardan ilk 4 tanesi yaş, eğitim durumu, kaç yaşında evlendiği, kaç yıldır evli olduğu gibi demografik soru niteliğinde, geriye kalan 7 tanesi de katılımcıların kadın, gelin ve anne denildiğinde akıllarına ne geldiği, gelinliğin nerede başladığı ve nerede bittiği, gelinin görevlerinin ya da yapması gerekenlerin neler olduğu, yakın geçmiş zaman ile günümüzdeki gelin algısı arasında farklılığın olup olmadığı ve varsa nasıl bir farklılığın olduğu ve gelinden erkek ailesinin beklentilerinin değişip değişmediği gibi yakın geçmiş ile günümüzü karşılaştırma niteliğindeki sorulardır.

Katılımcılara “Kadın denilince aklınıza ne geliyor?” sorusu yöneltildiğinde katılımcılar kadını; kutsal ve değerli bir varlık, kocasına iyi bir eş ve çocuklarına iyi bir anne ve kayınvalidesine iyi bir gelin olarak nitelendirmenin yanında ikincil konumda yer alan, her şeyi yapan, birçok sorumluluğu olmasından dolayı her şeye yetmeye ve yetişmeye çalışan, belli bir yaşa geldiğinde gelinlikle girip ancak kefenle çıkabileceği koca kapısına giden, adamının eline bakan, evi çekip çeviren, esir ve köle gibi kavramlarla betimlemişlerdir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu kadını salt anne ve eş olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Onlar için kadın demek, anne demek; kadın demek, kocaya eş olmak demek. Dünyaya kız çocuğu olarak gelmiş her kadının yaşayacağı kaderin hemen hemen aynı olduğunu düşünmektedirler. Yani her kadın bir gün evlenecek, bir gün eş olacak ve bir gün kendi çocukları olacaktır; onlara göre kadınlık bu demektir.

Katılımcılara “Gelin denilince aklınıza ne geliyor?” sorusu yöneltildiğinde katılımcılar gelini; gittiği evin soyadını almasından dolayı onu o evin asıl kızlarından

daha çok, sahibi olarak görmektedirler, çünkü evin kızlarının başka kapıya gelin gittiklerini ancak gelen kızın o eve gelin olup soyadlarını yaşattığı düşünülmektedir. Gelini, gurbet kuşu olarak nitelendiren de olmuştur; bir zaman baba evinde bir zaman sonra da koca evinde olmasından dolayı. Öte yandan gelin, geldiği evin düzenine dair her ne iş ve sorumluluk varsa onları üstlenen, hizmette kusur etmemesi gereken, hata yapmaya hakkı olmayan, bastırılan, ikincilleştirilen kadın demektir. Dünyaya kız çocuğu olarak gelen her kadının kendini içinde bulduğu ilk toplumsal sosyal pozisyonu gelin olmaktır. Gelin olan kadın, gelin olmakla birlikte yanında birçok farklı kişiye karşı birçok farklı rol ve sorumluluk üstlenmiş demektir. Gelin toplumun ve aile bireylerinin kendisinden beklediği beklentileri önce toplumdan dışlanmamak ve sonra da aile içerisinde gelin olarak kabul görmek adına gerçekleştirmek için çaba sarf etmektedir.

Katılımcılara “Anne denilince aklınıza ne geliyor?” sorusu yöneltildiğinde katılımcılar anneyi; değerli ve kutsal bir varlık olarak görmektedirler. Anne; çocuklarını büyütüp yetiştiren, onları koruyup kollayarak kendilerince her türlü fedakârlığı yapan, onlar için endişelenen hatta bundan dolayı gözleri hep yaşlı olan, birçok sorumluluğu olan ve onların altından kalkmaya çalışan olarak betimlemiştir. Katılımcıların birçoğu bu soruyu duydukları ilk anda duygusal anlar yaşadılar. Anneliğin çok başka bir şey olduğunu, anne olmayı sadece anne olmuş olanların anlayabileceğini, çok meşakkatli ama bir o kadar da tatlı şeyler hissettiren bir duygu olduğunu, çok fazla şeyi kapsamasından dolayı tam bir tanımının yapılamadığını söylemişlerdir.

Katılımcılara “Gelinlik nerede başlar ve nerede biter?” sorusu yöneltildiğinde katılımcılar gelinliğin başlangıç zamanı olarak; istemeye geldiği zamanı, yüzüklerin takılmasını, düğün gününü, düğün gününün ertesi; bitiş zamanı olarak da ayrı eve çıkmayı, kayınvalidenin ya da kendisinin vefat ettiği zamanı kabul etmektedirler. Bazı katılımcılar da gelinliğin hiçbir zaman bitmediğini ifade etmişlerdir.

Katılımcılara “Gelinin görevleri nelerdir?” sorusu yöneltildiğinde katılımcılar; büyüklerine karşı saygılı olmak, her ne kadar kendi anne babaları olmasa da kayınvalidesine ve kayınbabasına karşı sevgiyle yaklaşmak, onlara hürmet etmek, arayıp sormak, ziyarette bulunmak, anlayışlı, tatlı dilli ve güler yüzlü olmak

şeklinde yanıtlar vermişlerdir. Bunların yanında gelinin, eşine ve çocuklarına iyi bakması, onların bakımını ve hizmetini yerine getirmesi, eşine itaat etmesi ve huzursuzluk çıkmaması için sözünden çıkmaması gerektiğini söylemişlerdir.

Katılımcılara “Gelin algısı değişti mi?” sorusu yöneltildiğinde katılımcılar; hakikaten ciddi farklılıkların olduğunu dile getirmişlerdir. Günümüzde gelinin kayınvalidenin, kayınvalidenin de gelinin yerine geçtiği, gelinlerin kendilerini gelin olarak görmedikleri, kayınvalidelerin gelinlerden çekindiği, gelinlere sözlerini dinletmek bir kenara ağızlarını dahi açamadıklarını, günümüz gelinlerinin kayınvalidenin yaşadığı kuşağa göre daha özgür ve rahat, çalışan ya da iş sahibi oldukları, kendi evinin işini dahi yapmadıkları şeklinde anlatılmıştır. Fakat gelinlerin tüm bunlara rağmen kayınvalidelerinden çocuklarına bakmalarını, bir şey olduğunda hemen onları çağırdıklarını, kışlıklarını hazırladıklarını, yeri geldiğinde evlerini temizlediklerini ve işlerini yaptıklarını da eklemişlerdir. Tüm bunların aksi şekilde yakın geçmiş zamandaki zihniyette; gelinin değil kayınvalidesine saygısızlık yapması, bir şey istemesi, ağızlarını açıp da tek kelime edemediklerini, her şeyin mükemmel olmasının beklenildiği, tüm evi çekip çevirdikleri hatta sadece evin içindeki işleri değil dışındaki tarla, bağ bahçe işlerini de yaptıkları, hane halkının tüm ihtiyaçlarına koştukları ve çocuklara da baktıklarını anlatmışlardır. Bu karşılaştırmadan da anlaşılacağı üzere yakın geçmiş zamanın gelinleri ile günümüz gelinleri arasında birbirinden farklı nitelikte birçok farklılık bulunmaktadır.

Katılımcılara “Gelinden beklentiler değişti mi?” sorusu yöneltildiğinde kayınvalidelerin neredeyse hepsinin gelinlerden yana beklentilerinin değiştiğini ifade etmişlerdir. Günümüzde yaşam standartlarının, kültürün, bakış açısının, değer algılarının değişmesi, beklentilerin değişmesinde etkili olmuştur. Mesela yakın zamana kadar gelinlerin büyüklerine karşı saygılı olmaları hem gelinler hem büyükler için aynı derecede önemli iken, günümüzde çoğunlukla büyükler için önemini korumaktadır. Öyle ki günümüzdeki kayınvalideler gelinlerinden ilk önce ve hatta sadece saygılı olmalarını istemektedirler. Çünkü saygısızlık büyüklerin nazarında öyle boyutlara ulaşmış ki, her şeyin önüne geçmiş ve kendisinden başka bir şey beklenilemez hale gelinmiştir. Yakın zamana kadarki zihniyette gelinler, kayınvalideleri ne derlerse yapmışlar hatta demeden yapmışlar çünkü zaten bütün işleri yapmak onlara bırakılıyormuş. Fakat günümüzde gelinlerin elleri bir işe yetmiyor ve kayınvalideler gelinlere hizmet ediyor. Kayınvalideler, bir sorun

çıkarmaması için birçok şeyi sineye çekiyorlarmış, fakat yakın zamana kadar tam tersi şekilde bir şey olduğunda gelinler sessiz kalır ve üzerini örterlermiş.

Bugün daha hâkim olan zihniyete göre toplumda yaşayan kadınların, gelin kavramında ve gelinlik anlayışında değişimlerin olduğu görülmektedir. Gerek toplumun yapısının gerekse de bakış açısının değişmesinden dolayı bu farklılığın yaşandığı düşünülmektedir. Saygı, sevgi, hizmet, hürmet gibi kavramların içi boşalmış ve anlamsal boyutta değer kaybetmişlerdir. Bu durum da kişiler arasındaki ilişkiyi ve etkileşimi etkilemektedir. Değer kaybından etkilenenler arasında gelin kavramının da yer aldığı görülmektedir. Yakın zamana kadar geçerli olan zihniyette gelin kavramının düşündürdüğü ve hissettirdiği şeyler arasındaki farklılıklar önemli mahiyettedir.

Kayınvalideler kendi zamanlarında hâkim olan gelinlik anlayışını; sevgi, saygı, hürmet ve hizmet kavramları çerçevesinde betimlemektedirler. O zamanlar gelin denildiğinde akla; gelin gittiği evin bütün sorumluluğunu üstlenen, eli işten çıkmayan, hayvanlara bakan, evin ve evin içindekilerin bakımını sağlayan, güvenilir, çalışkan, sessiz sakin, becerikli, büyüklerine saygıda, hizmette ve hürmette kusur etmeyen, bütün işlerin ona baktığı, ağzı olup da dili olmayan, geleni gideni ağırlayan, her şeye yetişmeye ve herkese yetmeye çalışan, eşinin gönlün hoş tutan, çocuklarına bakıp büyüten, erkeğin sözünden çıkmayan, ağzını açıp da bir şey isteyemeyen, hata yapmaya hakkı olmayan ve her şeyi bildiği düşünülen kadın akla gelmektedir.

Yapılan çalışmada, araştırma sorularının Türk toplum yapısındaki toplumsal cinsiyet rollerini anlamak açısından uyumlu olduğu sonucuna varılmıştır. Toplumun, kadının toplumsal cinsiyet rolleri içerisinde kadın, anne ve gelinlik rollerini nasıl tanımladığına bakılmış ve bu doğrultuda elde edilen veriler yorumlanmıştır. Kadınların, toplumsal cinsiyet rollerini nasıl öğrendiğine dair farklı görüşlerin olduğu anlaşılmıştır. Sosyalleşme sürecinin kadınlara ve erkeklere farklı toplumsal cinsiyet rolleri atfettiği sonucuna ulaşılmıştır. Toplumsal cinsiyet rolleri öğrenildikten sonra kadınların ve erkeklerin kendi cinsiyetlerine uygun davranışlar geliştirdikleri görülmüştür.

Görüşme bulgularına göre, gelin olmak olgusuna dair bakış açısının yakın geçmiş zaman ile günümüz arasında farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Yakın geçmiş zamanda gelinliği tanımlayan kavramların içinin günümüzde boşaldığı ve bu

kavramlar arasında ilk sırada büyüklere karşı olan saygı kavramının yer aldığı görülmüştür. Günümüz gelinlerinin, yakın geçmiş zamandaki gelinlerin büyüklere karşı olan saygılı yaklaşımlarının çok küçük bir kısmını dahi göstermemelerinden yana sitem edilmektedir. Katılımcılara günümüz gelinlerinden nelerin beklenildiği sorulduğunda katılımcıların büyük bir çoğunluğu sadece saygılı olmalarını istediklerini üstüne basa basa dile getirmişlerdir. Yakın geçmiş zaman gelinleri bugünün kayınvalideleri olmaları sebebiyle şimdiki gelinlerin hal ve tavırlarından hiç de memnun olmadıklarını çünkü zamanında hiç bu şekilde olmadıklarından dolayı bunların kendilerine tuhaf ve yanlış geldiğini ama sırf evlatlarının mutluluğu için ses çıkarmadıklarını ifade etmişlerdir.

Söylemler temel alındığında gelin algısının değiştiği ve bu değişimde yine saygı kavramının büyük etkisinin olduğu saptanmıştır. Saygı kavramı, diğer bütün kavramların önünde tutulmaktadır. Görüşmeler sırasında bugünün kayınvalideleri gelinlere atfen büyükleri sevmeseler dahi onlara saygı duyulması gerektiğini, doğru olanın bu olduğunu dile getirmişlerdir. Bugünün kayınvalideleri kendi zamanlarında büyüklere karşı gösterdikleri hürmeti ve hizmeti beklemeleler de en azından kendilerine merhamet edilmesini beklediklerini söylemişlerdir.

Günümüz kayınvalideleri şimdiki gelinlerin ekonomik özgürlüklerinin olduğunu, artık kadınların çalışabildiklerini bundan dolayı da kimseye kocalarına bile minnet etmediklerini bu durumun da aradaki ilişkileri olumsuz anlamda etkilediğini ifade etmişlerdir. Kayınvalideler, gelinlerin çoğunun çalışıyor olduklarını bu durumun da kendilerinin iş yükünün daha da artmasına neden olduğunu ifade etmişlerdir. Çünkü torunların bakımı, ev işleri, temizlik ve yemek yapımı kayınvalidenin üzerine bırakılmaktadır. Kayınvalideler bu durumda oldukça zorlandıklarını fakat evlatlarının iyi ve huzurlu olması için de ellerinden gelenin fazlasını yaptıklarını, söylemek isteyip de söyleyemedikleri kelimelerin boğazlarında düğüm, gözlerinde gözyaşı olduğuna şahit olunmuştur.

KAYNAKÇA

- Adler, A. (1999). Cinsiyetler Arasında İşbirliği. (S. Selvi, Çev.) İstanbul: Payel Yayınevi.
- Aksoy, N. (2018). Kurgulanmış Benlikler Otobiyografi Kadın Cumhuriyet. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akyıldız Ercan, C. (2014). Cinsiyetin Toplumsal Roldeki Yeri Elfriede Selinek'in Seçilmiş Romanlarında Kadınlık. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Ali, S. (2017). Çakıcı'nın İlk Kurşunu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Altun, D. & Toker, H. (2017). Toplumsal Cinsiyet Farklı Disiplinlerden Yaklaşımlar. Ankara: Nika Yayınevi.
- Arat, N. (2017). Feminizmin ABC'si. İstanbul: Say Yayınları.
- Asena, D. (2016). Aslında Özgürsün. İstanbul: Doğan Kitap.
- Asena, D. (2017). Kadının Adı Yok. İstanbul: Doğan Kitap.
- Asena, D. (2018). Değişen Bir Şey Yok. İstanbul: Doğan Kitap.
- Atabek, E. (2008). Kışkırtılmış Erkeklik Bastırılmış Kadınlık. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Badinter, E. (2017). Kadınlık mı Annelik mi. (A. Ekmekci, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Beauvoir, S. d. (2010). Kadın "İkinci Cins" Evlilik Çağı. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Berktaş, F. (2016). Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın Hristiyanlıkta ve İslamiyette Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım. İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, F. (2018). Tarihin Cinsiyeti. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bhasin, K. (2003). Ataerkil Sistem, "Erkeklerin Dünyasında Yaşamak". (A. Coşkun, Çev.) İstanbul: Kadav Yayınları.
- Bolak Boratav, H., Okman Fişek, G., & Ziya, H. E. (2017). Erkekliğin Türkiye Halleri. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Bora, A. (2018). Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2018). Eril Tahakküm (B. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Butler, J. (2018). Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi. (B. Ertür, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Caner, E. (2004). Kutsal Fahışeden Bakire Meryem'e Toprak ve Kadın. İstanbul: Su Yayınları.
- Connell, R. W. (2017). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar Toplum Kişi ve Cinsel Politika. (C. Soydemir, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Coşkun, H. (2012). Sosyal Psikoloji. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Çaha, Ö. (2017). Sivil Kadın, Türkiye'de Kadın ve Sivil Toplum. Ankara: Doğan Kitap.
- Çelebi, N. (1990). Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları. Konya: Sebat Ofset.
- Direk, Z. (2018). Cinsiyetli Olmak Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Doğan, İ. (2016). Türk Aile Sosyolojisi Tarih Gelenek Modern Zamanlar. Ankara: Pegem Akademi.
- Donovan, J. (2016). Feminist Teori. (A. Bora, M. Ağduk Gevrek, & F. Sayılan, Çev.) İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Estes, C. P. (2018). Kurtlarla Koşan Kadınlar Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler. (H. Atalay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Feyizli, H. T. (2008). Feyzü'l Furkan Açıklamalı Kur'an'ı Kerim Meali. İstanbul: Server İletişim Danışmanlık Tanıtım Gazetecilik ve Yayıncılık.
- Fine, C. (2017). Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması. (K. Tanrıyar, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Foucault, M. (2015). İktidarın Gözü, Seçme Yazılar. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Foucault, M. (2018). Cinselliğin Tarihi. (H. U. Tanrıöver, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Godfrind, J. (2014). Kadınlık Kadınlara Nasıl Gelir. (L. Mete, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Gülendam, R. (2006). Türk Romanında Kadın Kimliği. Konya: Salkımsöğüt Yayınları.
- Gümüšoğlu, F. (2016). Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet 1928'den Günümüze. İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Günindi Ersöz, A. (2016). Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Hooks, B. (2016). Feminizm Herkes İçindir Tutkulu Politika. (E. Aydın, B. Kurt, Ş. Özgün , & A. Yıldırım , Çev.) İstanbul: bgst Yayınları.
- İrzık, S., & Parla, J. (2017). Kadınlar Dile Düşünce Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kandiyoti, D. (2015). Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar; Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler. İstanbul: Metis Yayınları.
- Köysüren, A. Ç. (2013). Kültürel ve Dini Algıda Toplumsal Cinsiyet. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Meriç, Ü. (2012). Türkiye Kanatlarınızın Altında. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Millet, C. (2018). Cinsel Politika. (S. Selvi, Çev.) İstanbul: Payel Yayınevi.
- Mitchell, J. (1985). Kadınlık Durumu. (G. İnal, G. Savran, & Ş. Tekeli, Çev.) İstanbul: Kadın Çevresi Yayınları.
- Nirun, N. (1994). SistematiK Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Oral, Z. (2010). Kadın Olmak. İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık .
- Özbudun, S. (1994). Türkiye'de Kadın Olmak. İstanbul: Yazın Dergisi Yayınları.

- Ramazanoğlu, C. (1998). Feminizm ve Ezilmenin elişkileri. (M. Bayatlı, ev.) İstanbul: Pencere Yayınları.
- Rowbotham, S. (1998). Kadın Bilinci Erkek Dünyası. (ř. Alpagut, ev.) İstanbul: Payel Yayınevi.
- Sancar, S. (2016). Erkeklik: İmkansız İktidar; Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler. İstanbul: Metis Yayınları.
- Saygılıgil, F. (2016). Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Selek, P. (2018). Sürüne Sürüne Erkek Olmak. İstanbul: İletışim Yayınları.
- Soyer, S. (2017). İki Kadın Bir Feminizm. Ankara: Net Kitaplık Yayıncılık.
- şenol, D., & Erdem, S. (2017). Erkekliğin İnşasında Toplumsal Süreçlerin Rolü. Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi, Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi Cilt 9, Sayı 33, 290-299.
- şenol, D., & Kaya, H. E. (2018). Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Yapıcı, A. (2016). Toplumsal Cinsiyet Din ve Kadın. İstanbul: amlıca Yayınları.
- Yaşın Dökmen, Z. (2009). Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldız, R. (2017). Duygu Asena'ya Saygı Gücünüzü Bilin . İstanbul: ErKO Yayıncılık.
- Yörükan, T. (2017). Alfred Adler Sosyal Roller ve Kişilik. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

EKLER

MÜLAKAT SORULARI

1. Yaşınız?
2. Eğitiminiz?
3. Kaç yaşında evlendiniz?
4. Kaç yıllık evlisiniz?
5. Kadın denilince aklınıza ne geliyor?
6. Gelin denilince aklınıza ne geliyor?
7. Anne denilince aklınıza ne geliyor?
8. Gelinlik nerede başlar ve nerede biter?
9. Gelinin görevleri nelerdir?
10. Gelin algısı değişti mi?
11. Gelinden beklentiler değişti mi?